

TC.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL VE MODA TASARIMI ANA SANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI SANAT DALI

**ESKİ TÜRK KUMAŞ DESENLERİ VE SON ELLİ YILIN
UYGULAMALARI**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **ESRA NİZİPLİ**

İSTANBUL, 2011

TC.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL VE MODA TASARIMI ANA SANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI SANAT DALI

**ESKİ TÜRK KUMAŞ DESENLERİ VE SON ELLİ YILIN
UYGULAMALARI**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:

ESRA NİZİPLİ

Öğrenci No:

080783003

Danışman:

PROF. BETÜL ATLI

İSTANBUL, 2011

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum ‘‘Eski Türk Kumaş Desenleri ve Son Elli Yılın Uygulamaları’’ başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 21/02/11.

Aday: Esra NİZİPLİ

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

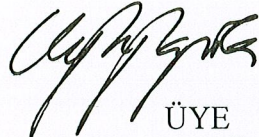
17/02/2011.

Enstitümüz *Tekstil ve Moda Tasarımı* Anasanat dalı *Tekstil ve Moda Tasarımı* Sanat dalı yüksek lisans öğrencilerinden **080783003** numaralı **Esra NİZİPLİ**'nin "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**ESKİ TÜRK KUMAŞ DESENLERİ VE SON ELLİ YILIN UYGULAMALARI**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 01.02.2011 tarih ve 2011/02 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (80) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında oyçokluğu/oybirliği ile **Kabul/Red veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
PROF. BETÜL ATLI

ÜYE
PROF. VEYSEL GÜNAY

ÜYE
YRD.DOÇ.AYTÜL PAPILA

ESKİ TÜRK KUMAŞ DESENLERİ VE SON ELLİ YILIN UYGULAMALARI

Tezi Hazırlayan: Esra NİZİPLİ

ÖZET

Türk dokumacılık sanatı Orta Asya'da başlamış,beylikler dönemini takip eden Selçuklu döneminde gelişmeye devam ederek Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi,sosyal ve kültürel yönden en başarılı olduğu 16.yy'da geniş bir uygulama alanı bularak zengin bir desen arşivinin oluşması sağlanmıştır.

Farklı kültürlerde yetişmiş Baba Nakkaş, Şah Kulu ve Kara Memi gibi usta sanatkarların Osmanlı sarayı bünyesinde kurulan atölyelerde toplanarak yarattıkları üsluplar ve yetiştirdikleri öğrencileri ile Osmanlı kumaş sanatının ne kadar geniş bir kültür sentezine sahip olduğunu görülebilmektedir.

Osmanlı motiflerinin kullanıldığı kumaşların üretiminde kullanılan değerli malzemeler nedeni ile bu kumaşlar önceleri sadece saray mensupları için üretilmiş,halk tarafından kullanılması doğru bulunmamıştır.Cumhuriyetin ilanı ile birlikte sanayileşme hareketleri hız kazanmış Osmanlı motifli kumaşlar daha geniş kitlelerin kullanımına sunulmuştur.

Üniversite ve eğitim kurumlarının açılması ile geleneksel Türk motiflerinin yeni nesillere öğretilmesi görevini üstlenen öğretim elemanlarının yetiştirilmesi ve bu motiflerden yola çıkarak tasarımlar yapabilecek yeni nesil tasarımcıların yetiştirilmesi sağlanmıştır.

Dernek ve vakıfların düzenledikleri desen yarışmaları ile Osmanlı desen arşivinde bulunan geleneksel motiflerin güncel tasarımlarda kendine yer edinmesi sağlanmaktadır.

Bu bilgiler ışığı altında hazırlanan bu çalışmada ,16 yy.da çağdaşlarıyla birlikte üslup bütünlüğü içinde en yüksek noktaya ulaşmış bulunan Türk kumaş

desenlerinin oluşturduğu desen anlayıőı ve kültürünün günümüz aėdaő desenleri ve tasarımlarına nasıl yansıdığının saptanması amaçlanmıőtır.

Geçmişten aėdaőa Türk desen anlayışının ve tasarımının irdeleneceği çalışmada Türkiye’de kumaş desenlerinin ve tasarımının, Türk desen kültürü açısından tekstil endüstrisine katkısı ve 2000’li yıllarda ne durumda olduğunun saptanması hedeflenmiőtir.16 yy. rneklerinin, lkemizin sayılı birkaç müzesinde yer alan ve dünyanın en önemli müzelerinde bulunan Türk kumaş desenleri repertuarı kapsamındaki desenler ve bilgiler ıőıėında cumhuriyetin ilanından 2000’li yıllara kadar geçen tarihsel süreçteki çalışmaların ve uğradığı deėiőimlerin saptanması, deėiőim etkenlerinin neler olduğu konu olacaktır.

Anahtar Kelime: Saray, Kumaş, Osmanlı, Endüstri

OLD TURKISH FABRIC PATTERNS AND THE APPLICATIONS OF THE LAST FIFTY YEARS

Presented by: Esra NİZİPLİ

ABSTRACT

The art of Turkish weaving had begun in the Central Asia, continued during Seljuks, and reached its peak at the 16th century Ottoman Art, when the empire was socially, politically and economically at the most powerful phase. During the 16th century, Ottoman fabrics had a vast application area, together with a rich pattern archive.

In the 16th century, the leading court miniature painters, Baba Nakkaş, Şah Kulu and Kara Memi, worked, trained their students and created their own styles in the workshops of the Topkapı Palace. The origins and difference of their styles reflect the cultural synthesis of the Ottoman fabrics.

Due to the precious materials used for fabric production, the products of the workshops were mainly presented to the consumption of the court and the public consumption was prohibited. After the declaration of Turkish Republic in 1923, the industrialization process begun in the textile industry. Ottoman patterns were presented to the consumption of the public.

After the declaration of Turkish Republic, new schools and universities were opened, where the traditional Turkish patterns were taught to the new generations, and new designers were raised, who would create their designs within the traditional motifs.

With the help of the pattern competitions, organised by the Foundations and Societies, the traditional motifs in the archives have been updated.

This study has followed this route, and aimed to define the pattern method of the 16th century Turkish fabric design, which have a stylistic unity of its

contemporaries and reached its peak and to explain the reflection of the contemporary motifs and textile designs.

This study examines Turkish pattern method and design, from the past to the contemporary period. It is also aimed that to define the contribution of traditional patterns to the fabric designs and patterns of Turkey, Turkish pattern culture, and the situation in 2000's.

The fabric samples in the collections of leading Turkish and foreign museums were examined, and compared with the fabric designs and the patterns produced from the declaration of Turkish Republic to the 2000's.

Key words: Court, fabric, Ottoman, Industry

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
RESİMLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1
1. TÜRK DOKUMACILIĞI VE DESENLERİ	2
1.1. 16. yy. Öncesi Türk Dokumacılık Sanatı	2
1.2. 16. yy. Türk Dokumacılık Sanatı	11
2. 16. YY KUMAŞ DESENLERİ	22
2.1. Bitkisel Motifler	22
2.1.1. Hatai	22
2.1.3. Penç	27
2.1.4. Goncagül	28
2.1.5. Yarı üsluplaştırılmış çiçekler (Lale, Karanfil, Bahar Dalları).....	30
2.1.6. Salyangoz, Sap Çıkmaları, Haliç işi.....	32
2.1.7. Ağaç (Selvi, Hurma, Hayat Ağacı)	34
2.1.8. Yemiş, Meyvalar (Nar, Üzüm)	36
2.2. Hayvansal Motifler.....	37
2.2.1. Hayal ürünü Yaratık Motifleri (Ejder, Simung).....	37
2.3. Doğa Kaynaklı Üsluplaştırılmış Motifler.....	39
2.3.1. Bulut	39
2.3.2. Tabiat Kaynaklı (Rumi-Münhani).....	40
2.3.3. Çintemani Ve Türleri (Tavuzkuşu tüyü)	43
2.4. Yazı	45

2.5. Geometrik Düzenlemeler (Yıldız-Ay)	46
3. OSMANLI SARAY SANATÇILARI VE ÜSLUPLARI	47
3.1. Baba Nakkaş.....	47
3.2. Şah Kulu ve Sazyolu Üslubu	49
3.3. Kara Memi	54
3.4. Desen-Tasarımcı İlişkisi.....	59
4.CUMHURİYETİN İLANINDAN GÜNÜMÜZE TÜRK KUMAŞ DESENİ UYGULAMALARI.....	61
4.1.Eğitim Kurumları	61
4.1.1. Olgunlaşma Enstitüsü	61
4.1.2.Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.....	67
4.1.3.Marmara Üniversitesi.....	74
4.1.4.Dokuz Eylül Üniversitesi	75
4.1.5.Beykent Üniversitesi	77
4.2.Devlet Bünyesindeki Kumaş Fabrikaları	80
4.2.1.Hereke Fabrika-i Hümayunu.....	80
4.2.2.Bakırköy Bez Fabrikası.....	89
4.2.3.Sümerbank	91
4.2.4.Nazilli Basma Fabrikası	97
4.3. Özel sektör Kumaş Fabrikaları.....	103
4.3.1.Vakko	103
4.3.2. Penelope	112
4.3.3.Prestige.....	119
4.3.4.Adoksan	126
4.4.Desen Yarışmaları.....	131
4.4.1.Büsiad (Bursa Sanayicileri Ve İşadamları Derneği).....	131
4.4.2. Akbank (Türk Motifleriyle Kumaş Desenleri Yarışması)	134

4.4.3. Türk Tekstil Vakfı.....	139
4.5. Modacı Çalışmaları	141
4.5.1. Cemil İpekçi.....	141
SONUÇ.....	149
KAYNAKÇA	151
EKLER	
Ek-1: İzin Formu.....	156

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. 12. yy. İpekli Kumaş Parçası.....	3
Resim 2. 13. yy. Selçuklu Dönemi Ejder Motifli İpek Kumaş.....	4
Resim 3. 15. yy Çintemani Desenli Çatma Kadife Kaftan	8
Resim 4. 15. yy. Baba Nakkaş Üsluplu Çatma Kadife Kaftan	8
Resim 5. 15. yy. Şemse Desenli Kadife Kumaş	9
Resim 6. 16. yy. Nar Motifli Seraser Kaftan	13
Resim 7. 16. yy. Rozet Desenli Seraser Şalvar.....	13
Resim 8. 16. yy. Kaplan Çizgisi Desenli Seraser Şalvar	14
Resim 9. 16yy. Pars Beneği Desenli Seraser Kaftan	14
Resim 10. 16. yy. Pars Beneği Desenli Seraser Şalvar.....	15
Resim 11. 16. yy. Rumi Desenli Kisve Şeridi	15
Resim 12. 16yy. Lale ve Hatai Motifli Kemha Kaftan.....	16
Resim 13. 16yy. Hançer Yapağı Motifli Kaftan	16
Resim 14. 16. yy. Kozalak ve Nar Motifli Kaftan.....	17
Resim 15. 16. yy. Palmet desenli Kemha Kaftan	17
Resim 16. Lale Desenli Çocuk Yorganı	18
Resim 17. 16. yy.Kaplan Çizgili Yıldız ve Çiçek Motifli kaftan	18
Resim 18. 16. yy Madalyon ve Lale Motifli Kemha Kaftan	19
Resim 19. 16. yy. Meyve Desenli Kaftan.....	19
Resim 20. 16. yy. 3 Benek Motifli Kemha Kaftan	20
Resim 21. 16. yy. Kozalak Motifli Kadife Örtü	20
Resim 22. 16. yy. Lale ve Penç Motifli Serenk Kumaş.....	21
Resim 23. 16. yy. Hurma Motifli Kemha Kumaş Parçası	21
Resim 24. Hataî Motifi	23
Resim 25. Hataî Motifi	23

Resim 26. 15. yy. “Bitkiler arasında ejderha”, Clevelandart Museum Of Art	24
Resim 27. Yaprak Motifleri	26
Resim 28. Penç Motifi	28
Resim 29. Gonca Gül Motifi	29
Resim 30. Yarı Üsluplaştırılmış Çiçekler (Karanfil).....	30
Resim 31. Yarı Üsluplaştırılmış Çiçekler (Lale-Karanfil)	31
Resim 32. Yarı Üsluplaştırılmış Çiçekler (Lale-Karanfil)	31
Resim 33. Salyangoz ve Sap Çıkmaları.....	32
Resim 34. 15. yy. Haliç İşi Desenli İznik Çinisi Tabak	33
Resim 35. 15. yy. Haliç İşi Desenli Kemha Bohça Parçası.....	34
Resim 36. Ağaç Motifleri	35
Resim 37. Hayat Ağacı Motifi.....	35
Resim 38. Yemiş, Meyve Motifi	36
Resim 39. Ejder Motifi	37
Resim 40. Simung Motifi	38
Resim 41. Bulut Motifleri.....	40
Resim 42. Rumî Motifli Fresk	41
Resim 43. Tabiat Kaynaklı Motifler	41
Resim 44. Münhani Çizimi.....	43
Resim 45. Çîntemanî ve Tavuzkuşu Tüyü Motifi	44
Resim 46. Çîntemanî Motifi	44
Resim 47. Yazılı Kumaş	45
Resim 48. Geometrik Düzenlemeler (Yıldız-Ay).....	46
Resim 49. 15. yy. Baba Nakkaş Üsluplu İznik Çini Tabak	47
Resim 50. 15yy. Baba Nakkaş Üslüplü Çatma Kadife Kaftan	48
Resim 51. 15. yy. Baba Nakkaş Üslüplü Tahta Oyma Kapı Aynası	48
Resim 52. Saz Yaprakları ve Penç Motifli Kemha Kaftan.....	50

Resim 53. 16. yy. Penç ve Saz Üslubu Yaprak Motifi Kemha Kaftan.....	51
Resim 54. Saz Yolu Üslubu Kıvrık Dallar Arasında Hayvan Motifi	52
Resim 55. Saz Yolu Üslubu Kıvrık Yapraklar Arasında Hatai Motifi	52
Resim 56. Saz Yolu Üslubu Kıvrık Sivri Uçlu Yaprak Motifi.....	52
Resim 57. 17. yy. Saz Yolu Üslubu İznik Duvar Çinisi (ayrıntı), Topkapı Sarayı ...	53
Resim 58. 15. yy. “Bitkiler arasında ejderha” mürekkep çizim	54
Resim 59. Karamemi Tezhipleri-1	55
Resim 60. Kara Memi Tezhipleri-2.....	56
Resim 61. Miklep ve Lake Cildin Dış Kapağı.....	57
Resim 62. 16. yy. Sümbül, Yıldız, Ay Motifli Kemha Şalvar.....	58
Resim 63. 17. yy. Sümbül, Yaprak Motifli Çatma Yastık Yüzü.....	59
Resim 64. Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüleri.....	62
Resim 65. 3 Benek ve kaplan postu desenli elbise	63
Resim 66. Rumi Desenli Elbise	64
Resim 67. Haliç İşi Desenli Elbise	65
Resim 68. Hatai, Kıvrık Dal, Penç Motifli Elbise	66
Resim 69. Saz Yolu Üslubu Desen Tasarımı.....	69
Resim 70. Pars Beneği Motifli Desen Tasarımı	70
Resim 71. Lale, Madalyon ve Rumi Motifli Desen Tasarımı.....	71
Resim 72. Bulut Motifli Desen Tasarımı.....	72
Resim 73. Palmet Motifli Desen Tasarımı	73
Resim 74. Lale, Yaprak Motifli Desen Tasarımı.....	74
Resim 75. Lale, Pars Beneği, Saz Yolu Üslubu Yaprak Motifli Desen Tasarımı-1..	75
Resim 76. Lale, Pars Beneği, Saz Yolu Üslubu Yaprak Motifli Desen Tasarımı-2..	76
Resim 77. Lale, Penç Desenli Kumaş Tasarımı	77
Resim 78. Kozalak, Yaprak Motifli Kumaş Tasarımı	78
Resim 79. Karanfil Motifli Desen Tasarımı	79

Resim 80. Hereke Fabrika-i Hümâyûnun'da Kullanılan Jakar Tezgâhı.....	80
Resim 81. Çiçek Motifli İpekli Döşemelik Kumaş	82
Resim 82. Rumi Motifli İpekli Döşemelik-1	82
Resim 83. Rumi Motifli İpekli Döşemelik Kumaş-2.....	83
Resim 84. Yaprak Motifli İpekli astarlık «Kaftanlık» Kumaş	83
Resim 85. Çiçek ve Yaprak Desenli ipekli döşemelik Kumaş	84
Resim 86. Pars Beneği Motifli ipekli döşemelik Kumaş.....	84
Resim 87. Yıldız Motifli İpek Döşemelik Kumaş	85
Resim 88. Hereke Fabrikası'nın Üretimi (1933-1950)	87
Resim 89. Saray Dekorasyonunda Kullanılmış Hereke İpekli Kumaşları	88
Resim 90. Saray Kumaşlarından Esinlenerek Üretilmiş İpek Sehpa Örtüleri	89
Resim 91. Bakırköy (Basmahane) Fabrikası'nın Üretimi (1933-1950).....	90
Resim 92. Sümerbank'a Devredilen Fabrikaların Üretimi, 1933-1950 (1.000 m)	93
Resim 93. Sümerbank'ın kurduğu fabrikalar (1.000 m)	94
Resim 94. Sümerbank basma kumaşları.....	95
Resim 95. Sümerbanka Devredilmiş Fabrikalar	96
Resim 96. Nazilli Basma Fabrikası Üretim Durumu (1963-1971).....	98
Resim 97. 1994-1998 Arası Fiili Üretimler	98
Resim 98. Yıldız Motifli Nazilli Basma Kumaşı.....	99
Resim 99. Yaprak Motifli Nazilli Basma Kumaşı.....	100
Resim 100. Çiçek, Yaprak, Dal Motifli Nazilli Basma Kumaşı.....	100
Resim 101. Çiçek, Yaprak Motifli Nazilli Basma Kumaşı	101
Resim 102. Çiçek Ve Yaprak Motifli Nazilli Basma Kumaşı.....	101
Resim 103. Hatai Motifli Nazilli Basma Kumaşı.....	102
Resim 104. Nazilli Basma Fabrikası Net Satışları (1994-1998)	103
Resim 105. Karanfil, Yaprak Motifli Elbise.....	104
Resim 106. Lale, Çintemani Motifli Döşemelik Kumaş, Motif Adı: Alemdar	106

Resim 107. Kozalak, Nar Motifli Döşemelik Kumaş, Desen Adı: Cenan	107
Resim 108. Lale, Peñ Motifli Döşemelik Kumaş, Motif Adı: Endülüs 1	108
Resim 109. Hatai, Peñ Yaprak Motifli Döşemelik Kumaş, Motif Adı: Didar	109
Resim 110. Sümbül, Yıldız, Ay Motifli Döşemelik Kumaş, Motif Adı: Simten	110
Resim 111. Yıldız Motifli Döşemelik Kumaş, Desen Adı: Mühri Süleyman.....	111
Resim 112. Çintemani, Bulut Motifli Döşemelik Kumaş, Desen Adı: Şemspare...	112
Resim 113. İznik Çini Desenli Döşemelik Kumaş(Penelope).....	113
Resim 114. Lale, Karanfil Motifli Döşemelik Kumaş(Penelope)	114
Resim 115. Madalyon, Lale, Tavus Kuşu Tüyü, Karanfil, Rumi Motifli Döşemelik Kumaş(Penelope)	115
Resim 116. Hatai, Lale Motifli Döşemelik Kumaş(Penelope)	116
Resim 117. Lale, Karanfil Motifli Döşemelik Kumaş(Penelope)	117
Resim 118. Karanfil Motifli Döşemelik Kumaş(Penelope)	118
Resim 119. Lale, Madalyon, Rumi, Karanfil Motifli Döşemelik Kumaş(Prestige)	119
Resim 120. Hatai, Peñ, Yaprak Motifli Döşemelik Kumaş(Prestige)	120
Resim 121. Lale Motifli Döşemelik Kumaş(Prestige)	121
Resim 122. Nar Motifli Döşemelik Kumaş(Prestige)	122
Resim 123. Karanfil Motifli Döşemelik Kumaş(Prestige)	123
Resim 124. Haliç İşi Desenli Döşemelik Kumaş(Prestige).....	124
Resim 125. Lale Motifli Döşemelik Kumaş(Prestige)	125
Resim 126. Şemse Şeması İçerisinde Lale, Karanfil Motifli Döşemelik Kumaş(Adoksan).....	127
Resim 127. Lale, Karanfil Motifli Döşemelik Kumaş(Adoksan).....	128
Resim 128. Karanfil, Yaprak Motifli Döşemelik Kumaş(Adoksan)	129
Resim 129. Nar Karanfil Lale Motifli Döşemelik Kumaş(Adoksan).....	130
Resim 130. Lale, Çintemani Motifli Desen Tasarımı.....	131
Resim 131. Lale Motifli Desen Tasarımı	132
Resim 132. Lale, Çintemani, Rumi Motifli Desen Tasarımı.....	133

Resim 133. Lale, Hatai Motifli Desen Tasarımı.....	134
Resim 134. Penç, Kıvrık Yaprak, Salyangoz Motifli Desen Tasarımı.....	135
Resim 135. Nar, Kozalak, Hatai Motifli Desen Tasarımı.....	136
Resim 136. Penç Madalyon Motifli Desen Tasarımı	137
Resim 137. Nar, Lale, Penç Motifli Desen Tasarımı.....	138
Resim 138. Lale, Çintemani, Rumi Motifli Desen Tasarımı.....	139
Resim 139. Lale, Karanfil, Çintemani Motifli Desen Tasarımı	140
Resim 140. Lale Motifli Desen Tasarımı	140
Resim 141. Çintemani ve Kaplan Postu Motifli Elbise.....	141
Resim 142. Rumi Motifli Kaftan Tasarımı.....	142
Resim 143. Karanfil Motifli Pelerin	143
Resim 144. Çintemani Motifli Elbise	144
Resim 145. Yıldız, Ay Motifli Bluz	145
Resim 146. Penç Motifli Etek.....	146
Resim 147. Lale Madalyon Motifli Etek	147
Resim 148. Lale Kaplan Postu Motifli Etek.....	148

KISALTMALAR LİSTESİ

Büsiad	:	Bursa Sanayicileri Ve İşadamları Derneği
İÜK	:	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
KİT	:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
TSMK	:	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TSM	:	Topkapı Sarayı Müzesi
TİEM	:	Türk İslam Eserleri Müzesi
s.	:	Sayfa

GİRİŞ

Anadolu'da çok uzun bir geçmişi olan dokuma sanatı Türklerin Anadolu'yu yurt edinmesinden sonra gelişmesini hızla sürdürmüş ve geleneksel bir üslup özelliği kazanmıştır. Bu özellik dokuma sanatının geniş ölçüde saray sanatı olarak değerlendirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Kumaşların ipek ve altın tel gibi değerli malzemelerle dokunmuş olması maddi değerini arttırmıştır. Her devrin üslubunu yansıtan motif ve renklerle süslenmiş olması da gelişmesinin devamlılığını sağlamıştır. Bu yüzden kumaş dokumacılığı dokunduğu devrin tarihini yansıtan bir değer olmuştur.

Osmanlı imparatorluğunun siyasi, sosyal, ticari ve kültürel alanda üstün bir düzeye eriştiği 16. yüzyılda şüphesiz kumaş sanatı da hem desen hem de kullanılan malzeme bakımından en iyi örneklerinin ortaya koyulduğu dönem olmuştur. Saray bünyesindeki atölyelerinde üretilen desenler kumaş, çini, minyatür, hat gibi pek çok sanat dalında paralellik göstermiştir.

Bu desen repertuarı yalnız kendi bünyesinde kalmamış dünyanın çeşitli ülke sanatlarında etkileyerek evrensel bir boyut kazanmıştır. Sahip olduğumuz bu zengin kültürel mirasın günümüz tekstil sektöründe üretilen kumaşlarda nasıl kullanıldığı, değişikliğe uğrayıp uğramadığı araştırılması gereken önemli bir konudur.

1. TÜRK DOKUMACILIĞI VE DESENLERİ

1.1. 16. yy. Öncesi Türk Dokumacılık Sanatı

“Kumaş dokuma sanatı, dünya sanatlarının en eski sanat türlerinden biridir. Bu sanat zamanla ihtiyaca göre birçok çeşitleri meydana getirmiş ve her milletin refah ve sanat yeteneklerine göre ilerlemiştir”.(Vaghefi, 1994, s.5)

Türk dokumacılık sanatının başlangıcının Orta Asya'ya kadar uzanmasına karşın, tutulan kayıtlar ışığı altında dokumacılık sanatı hakkında bilgi sahibi olabildiğimiz dönem Selçuklular ile başlamaktadır.

“1071'den başlayarak Anadolu'ya giren Selçuklular 13. yy. başından ortasına kadar Bizans ve Trabzon hariç bütün Anadolu'ya egemen olup başkenti Konya olan bir Türk devleti kurmuşlardır. I. Alaaddin Keykubat (1219-1236) döneminde en yüksek, devrini yaşayan Selçuklular, politikada olduğu gibi sanatsal yönde de her sanat kolunda kendine has, yaratıcı, orijinal eserler ortaya koymuşlardır. Sanatçıların saray tarafından teşvik ve himaye edilmeleri sanatın her dalında ilerlemelerine neden olmuştur”.(Gürsu, 1988, s. 29)

Selçuklu döneminden günümüze ulaşan mimari eserler,halı ve diğer dekoratif sanat ürünlerine karşın kumaş sanatıyla alakalı yalnız 2 kumaş örneği günümüze ulaşabilmiştir.Padişah kıyafetlerinin ve saray kumaşlarının korunma ve muhafaza edilme geleneğinin daha sonraki yüzyıllarda başlaması ve dokumanın sık kullanılan bir ürün olması 13. yüzyıl kumaş sanatı hakkında kısıtlı bilgi sahibi olmamıza neden olmaktadır.

“Yukarıda söz edilen kumaşlardan biri Lyon müzesinde, Altın klaptanla sırt sırta vermiş stilize çift arslan figürleri yuvarlak madalyonları içinde dengeli bir desen oluşturduğu kumaştır. Arslanların kuyrukları rumilerden meydana gelen dekoratif bir manzara gösterir. Başları arasında ise tam ve yarım palmetten oluşan bir dolgu motifi yer alır. Yuvarlak madalyonlar etrafı rozetlerle, aralarındaki boşluklar, lotus palmetlerinden ibaret dört uçlu bir yıldız motifiyle doldurulmuştur”. (Gürsu,1988,s.30)(Resim: 1)

Resim 1. 12. yy. İpekli Kumaş Parçası.

Kaynak: <http://www.musee-ders-tissus.com>, 1.11.2010, Env. 23475

Bu kumaşın Konya'daki saray tezgâhlarında Alaaddin Keykubat için (1210-1237) dokunduğu düşünülmektedir.

“ Berlin Staatlich Müzesinde bulunan diğer kumaş ise yüzeyde Madalyonun boş kalan kısımları kıvrık dal ve rumilerle kaynaşmış ejder başlarından oluşan bezemelerle doldurulmuştur”.(Gürsu,1988,s.30) (Resim: 2)

Resim 2. 13. yy. Selçuklu Dönemi Ejder Motifli İpek Kumaş

Kaynak: Gürsu N. (1988). *Türk Dokumacılık Sanatı Çağlar Boyu Desenler*, İstanbul: Redhouse Yayınevi, s.31

Selçuklu kumaşlarında kırmızı rengin ve altın telin sıkça kullanıldığı, motif olarak hayvan figürlerinin tercih edildiği görülmektedir.

“Selçuklu kumaş sanatına ışık tutan bir diğer kaynak, gezginlerin notlarıdır. "13. yy.'da Çin'den dönerken Anadolu'dan geçen Marco Polo Anadolu'da gördüğü Selçuklu kumaşlarını över.".Marco Polo notlarında Selçuklu dokumalarından söz ederken çoğunlukla kırmızı ipekli kumaş ve altın tellerin kullanımından bahseder ve bu güzel kumaşların Bizans kumaşlarıyla, aynı güzellikte olduğunu söyler. Başka kaynaklar, Selçuklu kumaşlarının, Sultan hediyesi olarak diğer devlet hükümdarlarına gönderildiğinden söz etmektedirler. "Dokuma merkezleri olarak Konya, Sivas, Kayseri, Erzincan, Malatya ve Ankara şehirlerinden söz edilir"(Gürsu, 1988, s.29).

14. yy. da Arap gezgini İbn-i Battuta Ladik'te çok güzel halılar gördüğünü bunun yanı sıra altın tellerle dokunmuş kaliteli pamuklu kumaşların bulunduğunu belirtmiştir.

Anadolu Selçuklu Devletinin parçalanmasından sonra kurulan beyliklerden biri olan Osmanlılar 1300'den itibaren İznik ve Bursa illerinde hüküm sürmeye başlayarak diğer beylikleri ortadan kaldırmış ve 15. yy.'da Anadolu'da hakimiyetini ilan etmiştir.

“Beylikler devri diye adlandırılan, Osmanlı devletinin kurulduğu ve kısa zamanda geliştiği 14. yy. Anadolu'nun tam bir kargaşa, savaş ve istila dönemine rastlar. Selçuklu kültürünü devralan ve ona kendi sanat anlayışını katarak Osmanlı sanat ve kültürünün temellerini atan Erken Osmanlı devrine ait diğer sanat dallarındaki eserler zamanımıza kadar geldiği halde, hiçbir kumaş örneği zamanımıza ulaşmamıştır. Bundan dolayı 14. yy. kumaş sanatı hakkında bilgi edinmemiz imkansız hale gelir”.(Gürsu, 1988, s.29)

Anadolu Selçuklu döneminin kumaş sanatının Büyük Selçuklu kumaş sanatındaki gibi hızlı bir gelişme gösterdiği Arap müverrihlerinin (Diyar-ı Rum'un ipek kumaşları) ifadelerinden anlaşılmaktadır.

“Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde ipek ve mamulleri devletin ekonomik hayatında çok önemli bir rol oynamışlardır ve her iki dönemde de en kaliteli ipek, İran'da Hazar Denizi'nin güneyinde bulunan Astaraban şehrinden getirilmektedir. Moğol istilası ile İran ipeği Moğol egemenliği altına girmiştir. Memlûklular İran Moğolları, Mısır ise Suriye'yle savaş halindedir. Bunların sonucunda Anadolu'daki ticaret yolları önem kazanmıştır. Bugün mevcut örneklerden gerek Büyük Selçuklular gerek Anadolu Selçukluları devrinde Türk kumaşlarında hâkim dekorun kuş ve hayvan figürleri olduğu anlaşılmaktadır.”(Aslanapa, 1984, s.358)

“Kumaşlarda bulunan çift hayvan figürü Sasani sanatına dayanan bir desendir. Çift hayvan figürü İslam sanatında ve kumaşlarında çok benimsenmiş ve 14.yy.'a kadar bütün İslam ülkelerinde kullanılan bir süsleme tarzı

olmuştur.”(Gürsu,1988,s.30) Beylikler dönemine ait kumaşlar hakkında fikir sahibi olmak oldukça zordur. Osmanlı padişahlarının giysilerinin bohçalar içinde muhafaza edilmeye başlanmasıyla 15.yy.'dan itibaren Türk kumaşlarındaki gelişmelerin takip edilmesi mümkün olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında dokuma sanatı da bir gelişme dönemine girmiştir. Topkapı Sarayı'nda bulunan bu döneme ait kaftanların dokunuşu sonraki yüzyıllara göre ilkel,seyrek ve kalın atkıdır.

Yükseliş Dönemi

15. yy. Türklerinin siyasi,sosyal,kültürel ve ekonomik yönden gelişme gösterdiği bir dönemdir.15.yy da Bursa'nın ipek yolu üzerinde bulunması ilin önemli bir ticaret merkezi haline gelmesini sağlamıştır.15.yy'dan günümüze kadar korunmuş 30 adet kaftan Topkapı Sarayı Müzesinde bulunmaktadır.Bunların dokuzu Bursa çatması, dokuzu Bursa Beneği, sekizi Bursa Münakkaş, dördü de Bursa Kemhasıdır.(Resim: 4,5)

“15.yy.'ın 2. yarısında birbirinden farklı üç cins Bursa kumaşı imal edilmiştir. Kadife-i Çatma-i Bursa Müzehhep, Kadife-i Müzehhep Benek Bursa, Kemha-i Bursa”.(Gürsu, 1988, s.37).

15. yüzyılında kullanılmış motifler arasında hatai,pars beneği,çintemani,lotus ve palmet motifleri bulunmaktadır.15.yüzyıl Türk dokumacılığı için bir yükseliş dönemi sayılmaktadır.Devlet dokuma merkezlerine önem vermekte ,sanatkarları teşvik etmekte ve dokumacılıkta kullanılan malzemeleri (altın,gümüş tel) sürekli kontrol etmekteydi.

İstanbul saray atölyelerinde 1550 yılından itibaren dokunan “Seraser” gibi kumaşlarda kullanılan altın ve gümüş tellerin israfını önlemek ve kaliteyi muhafaza etmek için kanunlar çıkarılmıştır.

“Fatih Sultan Mehmet'in kurduğu, merkezîyetçilik sistemiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok siyasi, sosyal ve kültürel kurumlarının temelleri atılmış ve

imparatorluğun esasları belli olmuştur. Fatih devrindeki Türklerin merkezi kudreti, fevkalade düzenli devlet teşkilatı, ekonomik ve mali kaynakları henüz bir birlik temin etmemiş diğer ülkelere örnek olmuştur’’.(Gürsu, 1988, s.35).

15. yy. Osmanlı sanatı, klasik Osmanlı sanatının oluşmaya başladığı dönemdir.Coğrafi konumu itibariyle doğu ile batı arasında köprü olabilecek bir konumda bulunmanın ve tarihi anlamda yeniçağa geçiş döneminde bulunmanın yankıları sanatı da etkilemiştir.

Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulan merkeziyetçilik sistemi sanatta da uygulanmış saray nakkaşhanesinde, sanat ve zanaat örgütlerinin kurulması sağlanmıştır.Bunun sonucunda çeşitli sanat kollarında değişmeyen üslup ve bezeme motiflerinin oluşması sağlanmıştır.Bu dönem, saray sanatının temellerinin atılıp,çeşitli sanat alanlarında üslup birliğinin doğduğu dönemdir.

15. yy. sonunda Osmanlı süsleme motifleri arasına katılan Uzakdoğu kökenli bulut motifinin ilk örneği 1472 tarihinde yapılan Çinili köşk çinilerinde görülmüş ve daha sonraki yüzyıllarda da Türk süsleme sanatının pek çok dalında kullanılmıştır.

Fatih Sultan Mehmet'e atfedilen Topkapı Sarayı Müzesindeki çatma kaftanın zemini fildişi klaptanla dokunmuştur. Bulut ve üçlü benek motifleri kaydırmalı eksen üzerinde sonsuzluk prensibine göre sıralanmışlardır.(Resim: 3) 15.yy ait kumaş örneklerinde altın sarısı ve kırmızı rengin sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Resim 3. 15. yy Çintemani Desenli Çatma Kadife Kaftan

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık,
s.117, TSM13/6

Resim 4. 15. yy. Baba Nakkaş Üsluplu Çatma Kadife Kaftan

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık,
s.51, TSM13/1748

Resim 5. 15. yy. Şemse Desenli Kadife Kumaş

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.118, TSM13/1999

İpek ve ipekli kumaş dokumacılığı

İpek, Osmanlı İmparatorluğu için büyük gelir sağlayan önemli bir hammadde idi. Osmanlı saray kumaşlarının kalitesini yalnız desenleri değil kullanılan ipek ve altın tel belirlemekteydi. Osmanlı imparatorluğunun ipek ithalatında aldığı vergiler hazine için önemli bir gelir kaynağı olmuştur. 16.yy'da ipekle ilgili konularda Bursa ve İstanbul iki önemli merkez konumundaydı.

Dokuma Merkezi Olarak Bursa

“Selçuklulardan başlayarak, Osmanlı İmparatorluğu döneminde de ipek ve mamulleri devletin ekonomik hayatında çok önemli bir rol oynamışlardır. Her iki dönemde de en kaliteli ipek, Hazar Denizi'nin güneyindeki İran'a bağlı Astaraban'dan kervanlarla taşınır, Sultaniye'den geçerek Erzurum, Erzincan, Sivas'tan Konya'ya varırdı. Sivas'tan bir yol da Bizans'a ayrılırdı”.(Gürsu, 1988, s. 35)

14. yy.'da aynı yol Osmanlıların ipek dokuma ve ticaret merkezi olan Bursa'ya ulaşıyordu. Bu durum daha sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir

“Bursa İran ipeğinin antreposu olmuş ve devlet ipek ticareti, ipekli kumaş ve ibrişimden çok gelir sağlamıştır. İpekten ilk alınan vergi Tokat'ta, ikincisi ise Bursa'da gerçekleştirilmiştir. İpeğin Bursa'dan başka tarafa gitmemesi için devletin sıkı önlemler aldığı kanunlardaki kayıtlarda anlaşılır. Bu tedbirlerle Bursa kumaş dokuma sanatı için ihtiyacı olan ipeği kolaylıkla elde etmiş ve 16.yy'da başlayan ağır kumaş üretimi bol malzeme bulmuş ve büyük gelişme göstermiştir. İpek Bursa'ya gelir Mizan Hanına yıkılır, tartılıp baş ödendikten sonra tüccarlara ve onlardan da esnafa satılırdı. Bursa'da sivil mimari eserleri de bu yönde gelişerek, tüccarların emniyetle kalabilecek ve mallarını depo edebilecekleri hanlar inşa edilmiştir. 1490'da II. Beyazıt'ın Koza Hanını (Acem Hanı) yaptırması ile ipek mizanı bu hana yerleştirilmiştir”.(Gürsu, 1988, s.35)

“15. yy.'da kumaş imalatı Bursa'da daha büyüyerek gelişmiş ve 1502 tarihli Kanunnâme-i İhtisâb-ı Bursa'nın dokumacılıkla ilgili maddelerinde Bursa' da 1000 dokuma tezgâhının faal durumda olduğu belirtilmiştir. Kumaşlarla ilgili bir maddesinde "hiçbir hirefte Kanun-i Kadimden eser kalmadı" şeklindeki beyanla daha önce yani 15. yy.'da kumaşçılığın ne kadar ileri olduğu anlatılmıştır.” (Gürsu,1988,s.30)

Kanun, tarih olarak 16 yy başını işaret etse de ilgili konular 15.yy sonuna aittir. Kanunda yer alan kumaşlarla ilgili maddeler Türk kumaş tarihine geniş bir açıklama getirecek niteliğe sahiptir.Kanunda yer alan maddelerde kumaş sanatının 15. yy ile birlikte devlet kontrolüne geçtiği,kumaşlarda kullanılan malzemelerin nitelikleri ve özellikleri hakkında bilgiler içermektedir.

Dokuma merkezi olarak İstanbul

Arşiv kayıtlarında 1550'den sonra ikinci bir dokuma merkezi olarak İstanbul'un adı geçmeye başlamıştır. İstanbul'da saraya bağlı kumaş atölyesi kurma girişimleri hiç şüphesiz saraya kaliteli kumaş temin etme amacıyla yapılmıştır.

Devlet tarafından İstanbul'da ipekli kumaş dokutmak amacıyla kurduğu teşkilâta ait kayıtlara geçmiş ilk belge 1555 tarihlidir.

“ Bursa mizanında Emin adında bir şahıs kadıya yaptığı müracaatla, şehir kethüdasına Hassa Kârhane mühimmatına ipek almak için 6.000 akçe verdiğine dair belgeler vardır. "Şehir Kethüdası" denilen kimsenin hangi şehre ait olduğu belirtilmemiştir. Emir İstanbul'dan verildiğine göre İstanbul kethüdası olması akla yakındır. Bu belge Bursa'nın hâlâ dokuma merkezi olarak önem taşıdığı ve diğerlerine önderlik ettiğini gösterir. Arşiv kayıtlarında Koca Üstad adlı kemha ustasının derhal Bursa'dan İstanbul'a gönderilmesine dair belgeler vardır. Bu usta ilk seferde bulunamamış, İstanbul'dan ikinci bir emirle derhal yollanılması istenmiştir. Belgede bu şahsın ne maksatla çağrıldığı açık değildir. Fakat büyük ihtimalle İstanbul'daki saray atölyesinde çalışmak ve bilgisinden faydalanmak üzere istendiği sanılmaktadır”.(Gürsu, 1988, s. 41)

1.2. 16. yy. Türk Dokumacılık Sanatı

Başlangıcı Selçuklulara dayanan Anadolu'nun İslamlaşma olgusu 16.yy'da tamamlanmış ve imparatorluk başta ekonomi olmak üzere her alanda en güçlü olduğu döneme erişmiştir. Osmanlı imparatorluğu Cezayir, Mısır, Suriye, Irak, Yunanistan, Macaristan gibi çeşitli ırk ve dinden insanların yaşadığı ülkeleri sınırlarına katmıştır.

İmparatorluk sınırları içine katılan ülke kültürleri ile geçmişi Asya'ya kadar uzanan eski Türk kültürünün sentezi sonucu kendine özgü bir sanat ortaya çıkmıştır. Klasik dönem adıyla anılan bu dönemde ülke kültürleri kadar padişahların da etkisi olmuştur.

16. yy. boyunca kumaş cinsleri ve desenlerinde büyük bir çeşitlilik ve zenginlik görülmüştür.

15. yy. ikinci yarısına ait kaftanlardaki pars beneği ve kaplan çizgisi deseni, 16. yy. başında da kumaşları süslemiştir. (Resim: 8) Bu dönemin kumaş desenlerinde üçlü benek motifi genellikle yalnız kullanılmıştır. (Resim:20) Selçuklu dönemi başta

olmak üzere pek çok süsleme sanatında kullanılan geleneksel rumi motifleri 16. yy. kumaş desenlerinde fazla kullanılmamıştır.

15. yy.'dan beri Osmanlı süsleme sanatında kullanılan hatayiler, Kanuni Sultan Süleyman döneminde kıvrık yapraklarla beraber değişik kompozisyonlar içinde ele alınmıştır. (Resim: 13) Saz yolu üslubu denilen bu hareketli bezeme motifi kemha kumaş desenlerine de başarı ile uygulanmıştır. (Resim: 25)

16. yy. ortalarından itibaren Türk sanatının en güzel motiflerinden olan natüralist usluptaki çiçekler başta kumaş sanatı olmak üzere pek çok sanat dalında uygulama alanı bulmuştur. Türk kumaşlarında çeşitli çiçek kompozisyonları oval madalyon ve şemalar içinde kullanılmış, ender olarak dikey dalgalı dal sistemi, çini panolardaki kadar güzel olarak kumaşlara uygulanmıştır. (Resim: 13)

Çintemani motifi, penç, yuvarlak madalyon, ay-yıldız, tavus tüyü ,salyangoz nar,yazı, ender olarak hayvan motifi 16. yy. kumaş desenlerinin süsleme repertuarını oluştururlar. Daha önce kullanılan rumi ve kaplan çizgisi motifleri natüralist çiçeklerle beraber kumaşları süslemeye devam etmişlerdir.

16. yy kumaş sanatında 15.yy da olduğu gibi renk olarak kırmızı ve altın sarısının sıkça kullanıldığı görülmektedir.Motiflerdeki büyüklük ve dengeli kompozisyon dikkat çekmektedir.

Resim 6. 16. yy. Nar Motifli Seraser Kaftan

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık,
s.37, TSM13/9

Resim 7. 16. yy. Rozet Desenli Seraser Şalvar

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık,
s.38, TSM13/965

Resim 8. 16. yy. Kaplan Çizgisi Desenli Seraser Şalvar

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.39, TSM13/559

Resim 9. 16yy. Pars Beneği Desenli Seraser Kaftan

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.40, TSM13/265

Resim 10. 16. yy. Pars Beneği Desenli Seraser Şalvar

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.41, TSM13/131

Resim 11. 16. yy. Rumi Desenli Kisve Şeridi

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.54, TSM13/1515

Resim 12. 16yy. Lale ve Hatai Motifli Kemha Kaftan

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.61, TSM13/38

Resim 13. 16yy. Hançer Yaprığı Motifli Kaftan

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.62, TSM13/584

Resim 14. 16. yy. Kozalak ve Nar Motifli Kaftan

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık,,
s.63, TSM13/584

Resim 15. 16. yy. Palmet desenli Kemha Kaftan

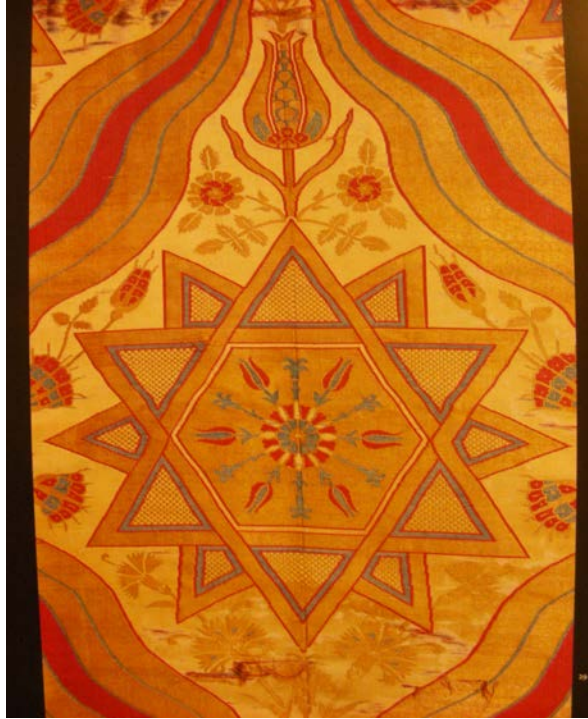
Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık,,
s.64, TSM13/46

Resim 16. Lale Desenli Çocuk Yorganı

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.75, TSM13/1966

Resim 17. 16. yy.Kaplan Çizgili Yıldız ve Çiçek Motifli kaftan

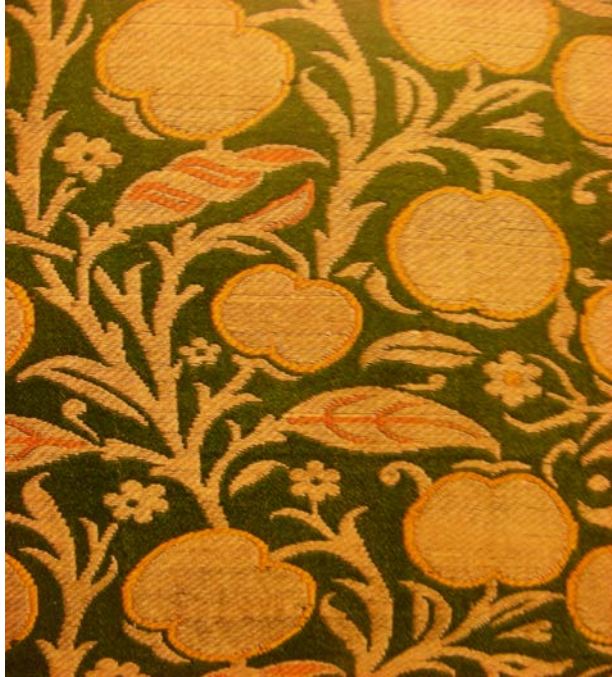
Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.78, TSM13/21

Resim 18. 16. yy Madalyon ve Lale Motifli Kemha Kaftan

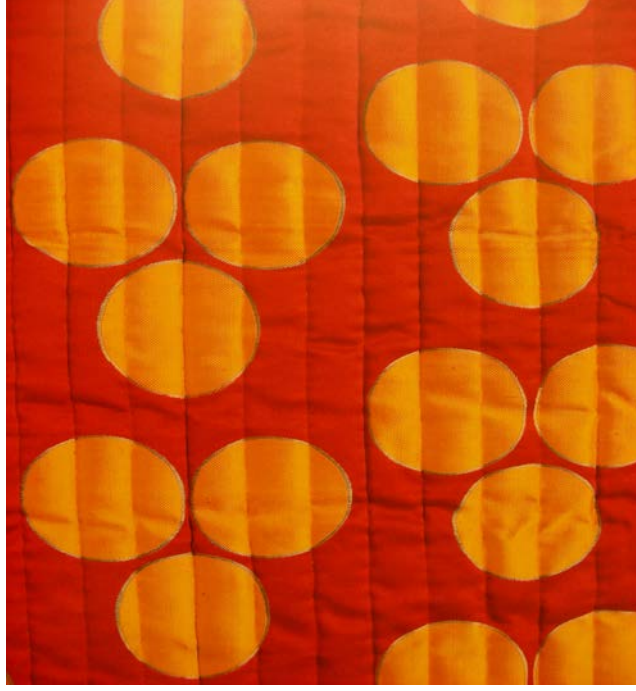
Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.83, TSM13/932

Resim 19. 16. yy. Meyve Desenli Kaftan

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.83, TSM13/176

Resim 20. 16. yy. 3 Benek Motifli Kemha Kaftan

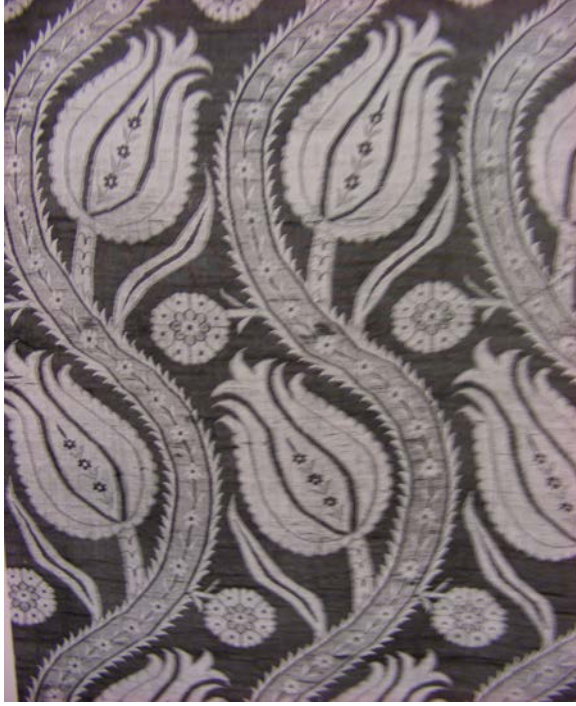
Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık,
s.95, TSM13/41

Resim 21. 16. yy. Kozalak Motifli Kadife Örtü

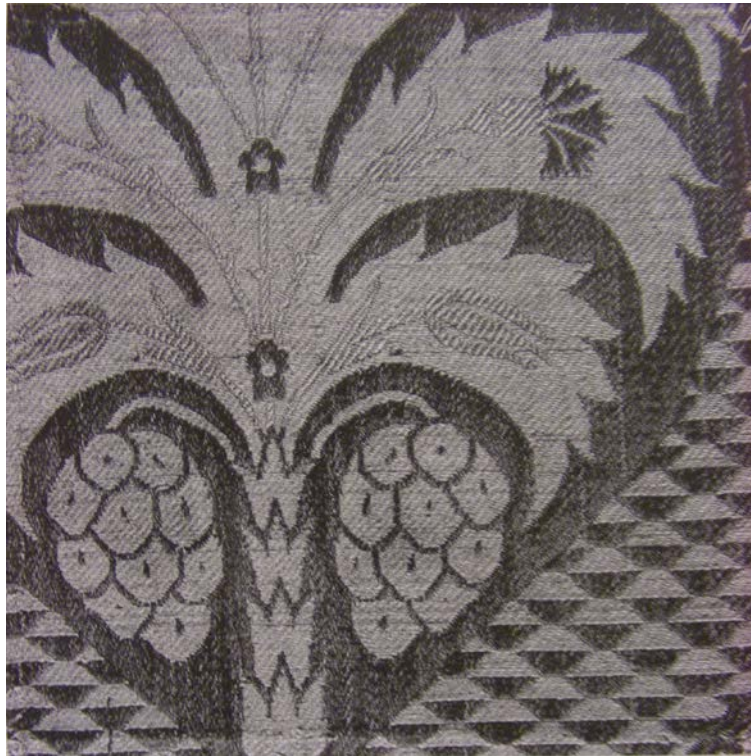
Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık,
Mevlana müzesi, s. Env. No:611

Resim 22. 16. yy. Lale ve Penç Motifli Serenk Kumaş

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık,
s.282, TSM13/1463

Resim 23. 16. yy. Hurma Motifli Kemha Kumaş Parçası

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık,
s.290, TSM13/1740

2. 16. YY. KUMAŞ DESENLERİ

2.1. Bitkisel Motifler

2.1.1. Hatai

Hatailer, Türk süsleme sanatında kullanılan başlıca motiflerindendir.Çiçek ve goncaların kullanıldığı bu süsleme tarzı Orta Asya'dan gelerek,Çin sanatından da etkilenmiştir.Süsleme sanatlarının pek çoğunda kullanılmış olan hatailer çoğu zaman stilizasyona uğramıştır.

“Anadolu Selçuklularında bu motifin oldukça sade şekilleri ile ele alındığı dikkati çeker. 15. yy Fatih döneminde hatailerin çok değişik ve zengin bir anlamda işlendiği görülür. Çiçeklerin kendi üstlerine doğru kıvrılan yaprakları üslubun özelliğini taşımaktadır. 16. yy saray nakkaşhanelerinin başında bulunan Kara Memi'nin meydana getirdiği natüralist üslup ve Şahkulu tarafından yaratılan "Saz Yolu" etkisinde olarak stilize tabiat öğelerinin zenginleştiği, ebatların büyüyerek yaprakların çoğaldığı görülmektedir”.(Güney,2000,s.42)

Hatai motifi, çeşitli çiçeklerinin dikine kesinin üsluplaştırılmasıyla oluşan motiftir.

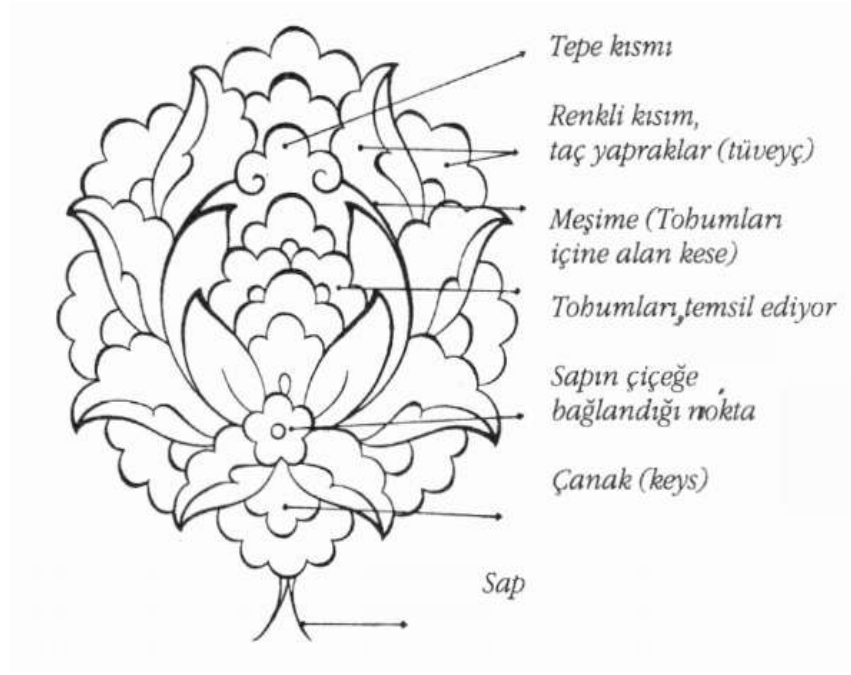
Hatai motifin kısımları:

1-“Çiçeğin göbek kısmında tohumları koruyan (meşime) dediğimiz kesecik vardır. Meşimenin alt ve orta kısmında sapın çiçeğe birleştiği nokta bulunur. Bu nokta hatai için "ukta-i hayali" (can noktası) gibidir. Genellikle ya bir helezon veya mine şeklinde belirtilirler.

2-Çiçeğin kaidesini oluşturan ve eskiden "keys" denilen çanak kısmı belirgin şekildedir.

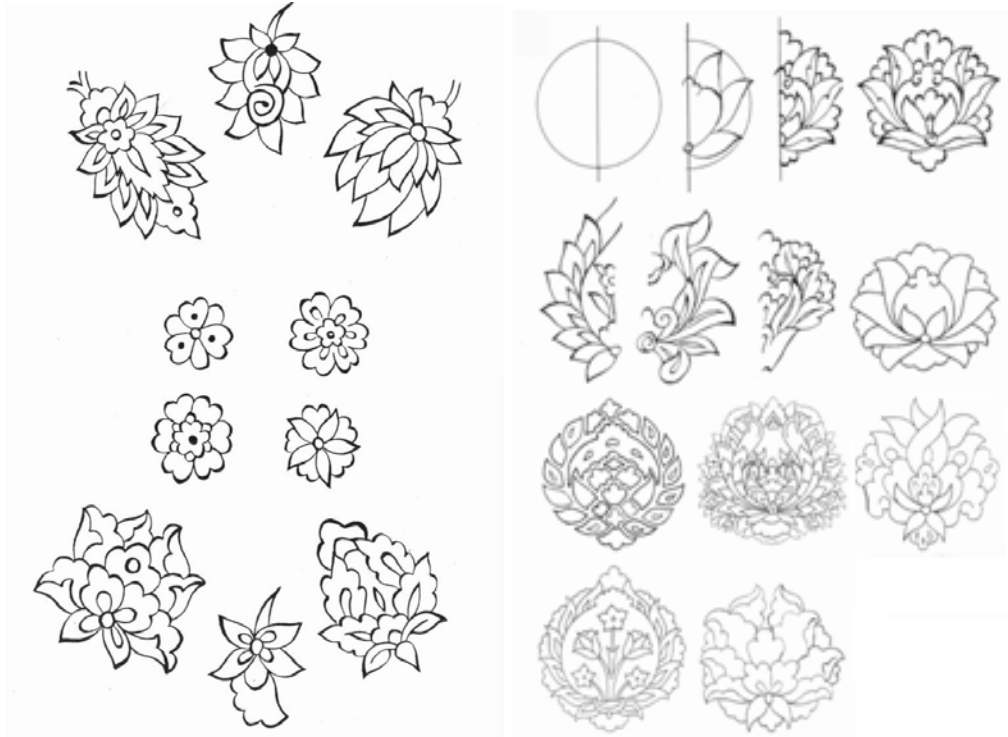
3-Meşimenin veya göbeğin etrafını çeviren yapraklar ise çiçeğin renkli kısmını teşkil eden taç yapraklarıdır. Eskiden bunlara "tüveyç" denilirdi”.(Birol,Derman,1991,s.65)

Resim 24. Hataî Motifi

Kaynak: Birol. İ. A. Derman. Ç. (1995) *Türk Tezyini Sanatında Motifler*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, s.65

Resim 25. Hataî Motifi

Kaynak: Şentürk. M. Z. (1990), *100 Türk Motifi*, İstanbul: Geçit Kitapevi, s.74

2.1.2. Yaprak

“Saz üslûbunun en karakteristik motifi olan yapraklar, uzun, sivri uçlu, kıvrak, hareketli ve zarif görünüşe sahiptir. Büyük ve detaylı çizilen bu yapraklarda özellikle orta damar ve ana çizgiler kaim çekilmiştir. İkiye katlanmış yapraklarda "kılçık" adını alan orta damar, yaprağın hareketini iyi vurgulamak amacıyla ile daha belirgin bir biçimde çizilmiştir”. (Atila,2003,s.38)

Yaprak motifi Şah Kulu'nun çalışmalarında bazen temel öge olarak, bazende bir başka motifi tamamlayan bir öge olarak kullanılmıştır. Motifin önemli bir özelliği, gövdesinden başlayarak kendi içinde parçalara ayrılarak hareketli ve yoğun bir yaprak kümesi oluşturmaktadır.

“Bu yaprakların en güzel örnekleri Cleveland, Museum of Art'da, J.H.Wade Koleksiyonunda korunan Acc.No.44.492 numaralı eserdir. (Resim: 26) Yaprakların üzerine çizilen hatâyı motiflerinin, ejder pençesinin ağırlığını ve kompozisyondaki hareketi anlatmak amacıyla kendi veya bir diğer yaprağın üzerine dönüş yapan motiflerde damar kısmı kalın çizilerek hareketin izlenmesinde yardımcı olmaktadır”.(Atila,2003,s.38,39)

Resim 26. 15. yy. “Bitkiler arasında ejderha”, Clevelandart Museum Of Art

Kaynak: (1. Kasım. 2010) tarihinde

“http://www.clevelandart.org/collections/collections_departments”dan alındı.

1944.492

Osmanlı süsleme sanatında çok sık kullanılmış olan yaprak motifi, penç, goncagül, hatâyî gibi pek çok çiçek motifle beraber kullanılan ve desen içinde kimi zaman yardımcı öge kimi zamansa desenin temelini oluşturan motiftir.

Yaprak Motifinin Çeşitleri

“Yaprak motifi tezyinata çizimlerine göre şu şekilde sınıflandırılabilir.

a- Küçük ve sade yapraklar

Herhangi bir motifte olduğu gibi bu motiflere de kanaviçesinin belirlenmesiyle başlanır. Sade ve küçük bir yaprak çizerken başlangıç noktasında yukarıya doğru ince ve hafif bir çizgi çekilir. Yaprığın orta kısmında bu çizgi yavaşça koyulaştırılıp, kalınlaştırılır. Bu noktadan geriye döndüğünde kalın ve koyu çizgi yavaşça inceltir ve hafifletilir. (Bu aynı zamanda tezhibin temel çalışmalarından ince-kalın çalışmasıdır.)

b- Parçalı ve dilimli yapraklar

Bu tür yapraklar büyük yapraklardır. Parçalı ve dilimli büyük bir yaprak kanaviçesi üzerine (Kanaviçe yaprak formundadır.) her iki kenarına da eşit dağıtılarak yerleştirilen, irili ufaklı dilimlerden oluşturulur. Yaprakların sivri olan kısmına doğru küçük dilimler tercih edilir. Bu irili ufaklı dilimleri yerleştirirken yaprak formunun bozulmamasına özen gösterilmeli orta damar çizgisi unutulmamalıdır.

c- İkiye katlanmış yapraklar

Ortadan katlanmış olan bu yaprakların çizimine "Kılçık" denilen orta damardan başlanır. Kılçıktan çıkarılan sembolik dişlerle yaprak kenarlarından çıkarılan dişler arasında ufak farklılıklar görülür. Bu fark çizimde yaprağın hareketinin daha iyi belirlenmesini sağlar.

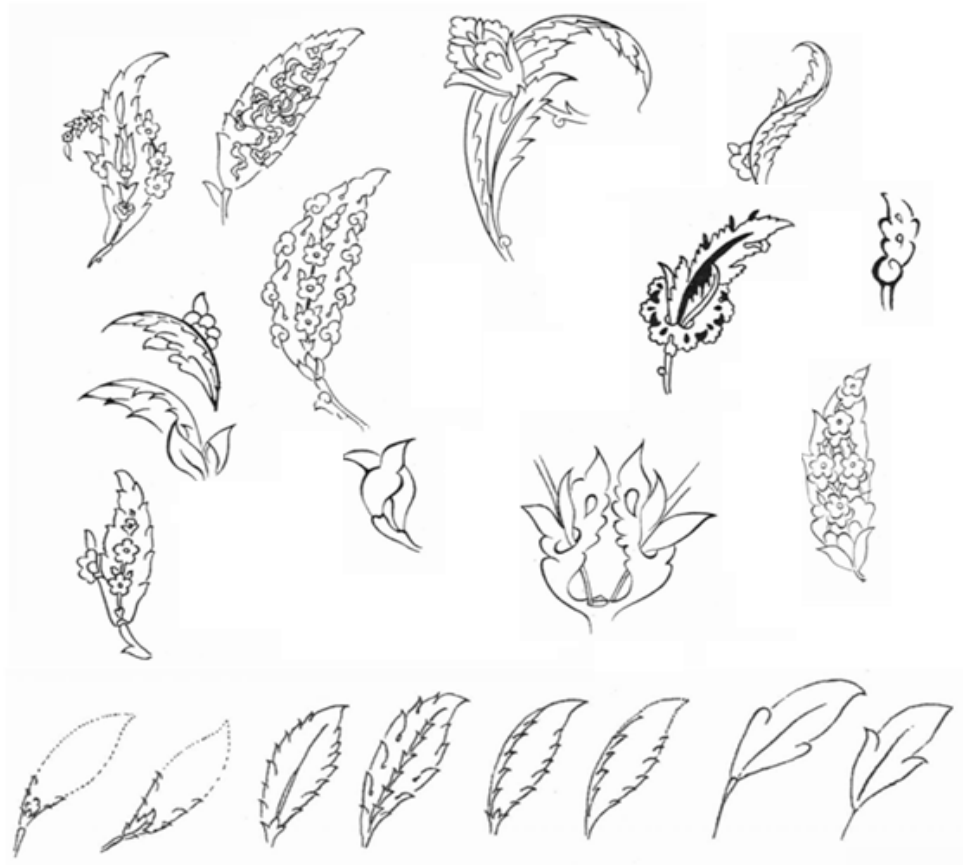
d- İri dişli yapraklar

İri dişli bir yaprak çizilirken büyük bir yaprak kanaviçesi üzerinde dilimler yerleştirilirken tek düze görünen dilimlerden kaçınılmalıdır. Yapraktaki hem her dilim bir yaprak formunda olmalı, hem de bu dilimler başlangıç ve yaprak sonunda küçük kullanılmalıdır.

e- Kıvrımlı yapraklar

Bu görünümdeki yapraklar iki şekilde çizilebilirler, iki nokta üzerinde dönüş ve tek nokta üzerinde dönüştür. Tek nokta üzerinde dönüşü çizilirken üstten gelen çizgi alttan, alttan gelen çizgi üstten geçer, iki nokta üzerinden dönen çizgiler ise yaprakların karın kısmından dönerek uç kısmın arkasına geçer. Yaprığın ilk etapta alt ve karın kısmı, daha sonra da arkaya dönen uç kısmı oluşturulur Dönüş hareket vermek için her iki etapta da inceden kalına doğru çalışılır'.(Güney,2000,s.49)

Resim 27. Yaprak Motifleri

Kaynak: Güney. A. N. ve Güney Z. A. (2000), Osmanlı Süsleme Sanatı, Ankara: Şfn Yayınları, s.50

2.1.3. Penç

Bitki kaynaklı olan penç motifi, bir çiçeğin kuşbakışı görünüşünün stilize edilerek çizilmesidir.Çiçeğe kuşbakışı bakıldığı zaman ilk dikkat çeken kısım çiçeğin taç yapraklarıdır.

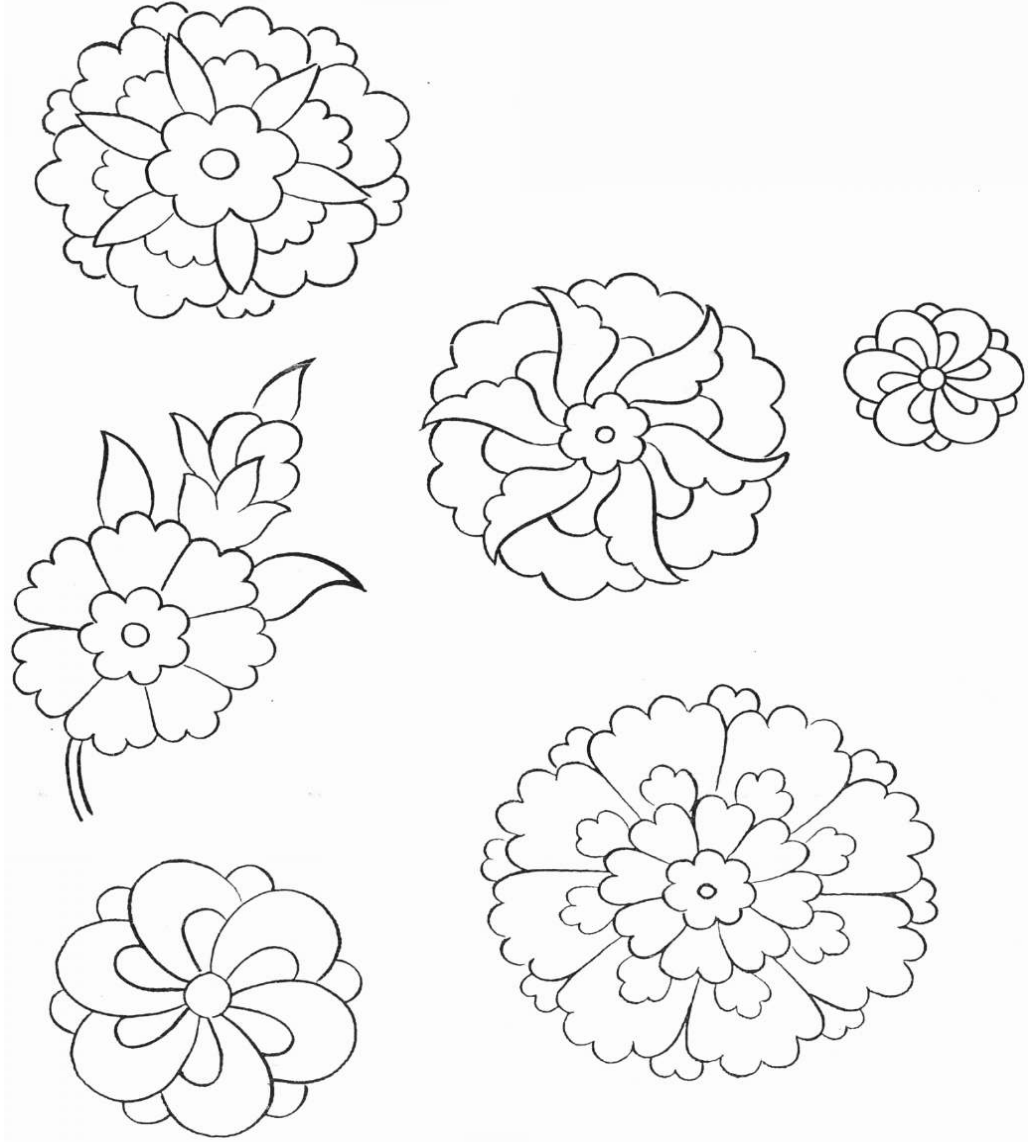
“Pençler, yaprak sayısına göre isimlendirilirler:

- Yekberk, tek yapraklı çiçek motifi demektir.
- Düberk, iki yapraklı çiçek motifi demektir.
- Seberk, üç yapraklı çiçek motifi demektir.
- Cihârberk, dört yapraklı çiçek motifi demektir.
- Pençberk, ortası göbekli beş yapraklı çiçek motifi demektir.
- Sadberk, çok dilimli olarak birbirine sarılmış çiçek motifi demektir.
- Çark-ı felek, tekerlek görünümünde bir çiçek motifidir”.(Şengül,1990,s.6)

Osmanlı kumaş sanatında penç motifi içerisinde yer alan beş yapraklı pençberk motifi sıkça kullanılmış ve sonundaki berk eki atılarak sadece penç olarak isimlendirilmiştir.Penç,desen içerisinde kimi zaman ana motif,kimi zaman ise yardımcı motif olarak kullanılmıştır.

“Umûmiyetle üç yapraklı penç ile goncagül motifi arasında, birbirleriyle karıştırılacak kadar yakın benzerliklere rastlanır. Bunları ayıran en belirgin özellik şudur: Gonca gül'de çiçeğe yandan bakıldığı için, sapın birleştiği nokta görülür. Halbuki penç motifinde bu birleşme noktası altta kaldığından gizlidir, görülmez. Bu sebeple desen içinde kullanılan penç'in herhangi bir cephesinden sap çıkartmak mümkündür”. (Birol, Derman,1991,s,47)

Resim 28. Penç Motifi

Kaynak: Keskiner. C. (2007), Turkish Motifs, Published by Turkish Touring and Automobile Association, s.83

2.1.4. Goncagül

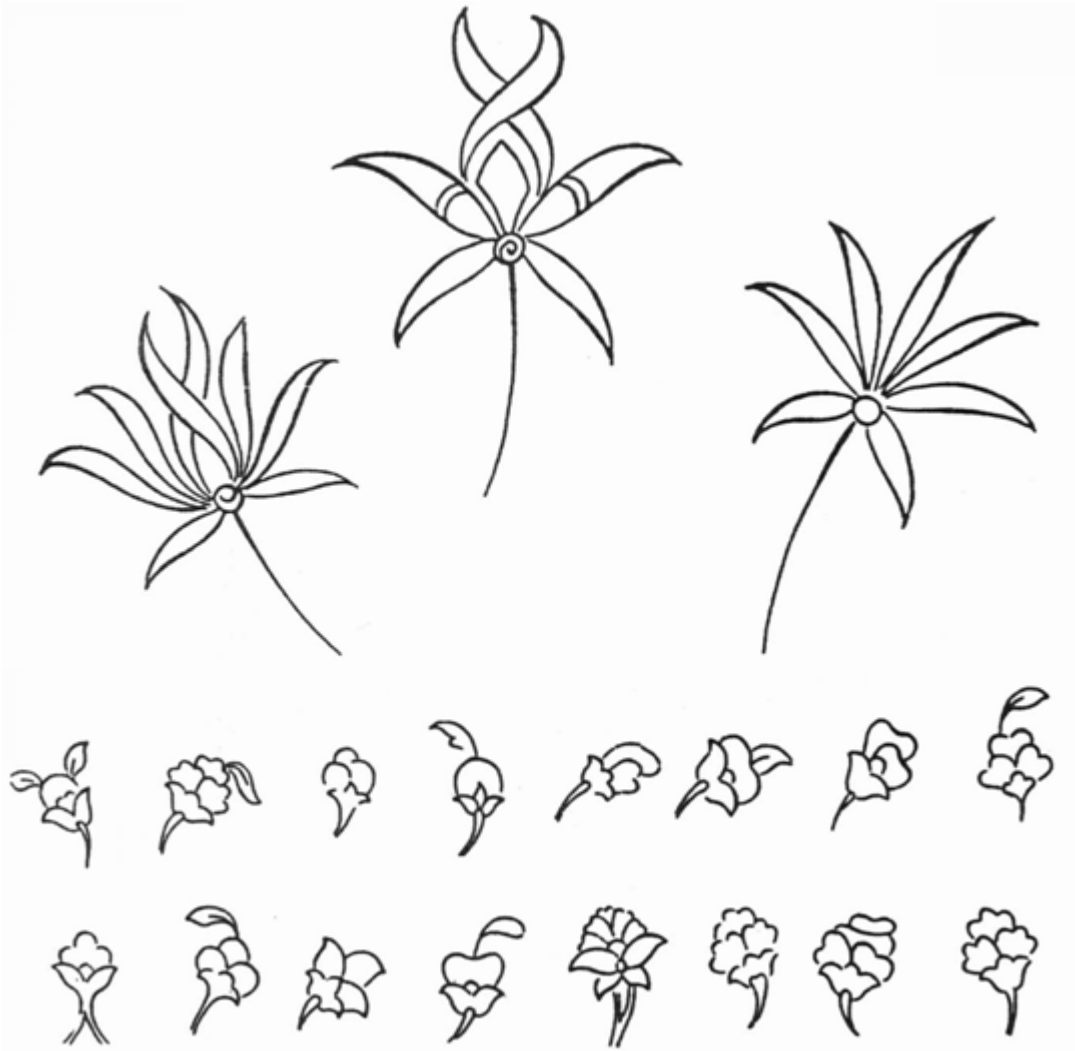
Goncagül, yaprakları tam açılmamış çiçeklerin boyuna kesitinin üsluplaştırılması anlamında kullanılmaktadır.

“ En basit bir goncagül'de bile taç yaprakları ve çanak kısmı bellidir. Meşîme ve tohumlar ya hiç görülmez veya kısmen görülebilir. Şâyet meşîme ve tohumları

daha belirli çizersek bu artık goncagül değil bir hatâyî olur. Yâni goncagül motifi, hatâyî'nin ilk adımları gibidir''.(Birol,Derman,1991,s.101)

“Şah Kulu'nun eserlerinde çoğu zaman büyükten küçüğe doğru istiflenerek bir dal oluşturan çiçek demetleri karşımıza çıkar. Hatâyî, penç, goncagül motiflerin tamamı gözükmeyecek şekilde motifleri taşıyan dal üzerine oturtulmuş ve aralarına, boşlukları kapatmak amacıyla, küçük yaprak motifleri yerleştirilmiştir’’.(Atila,2003,s.59)

Resim 29. Gonca Gül Motifi

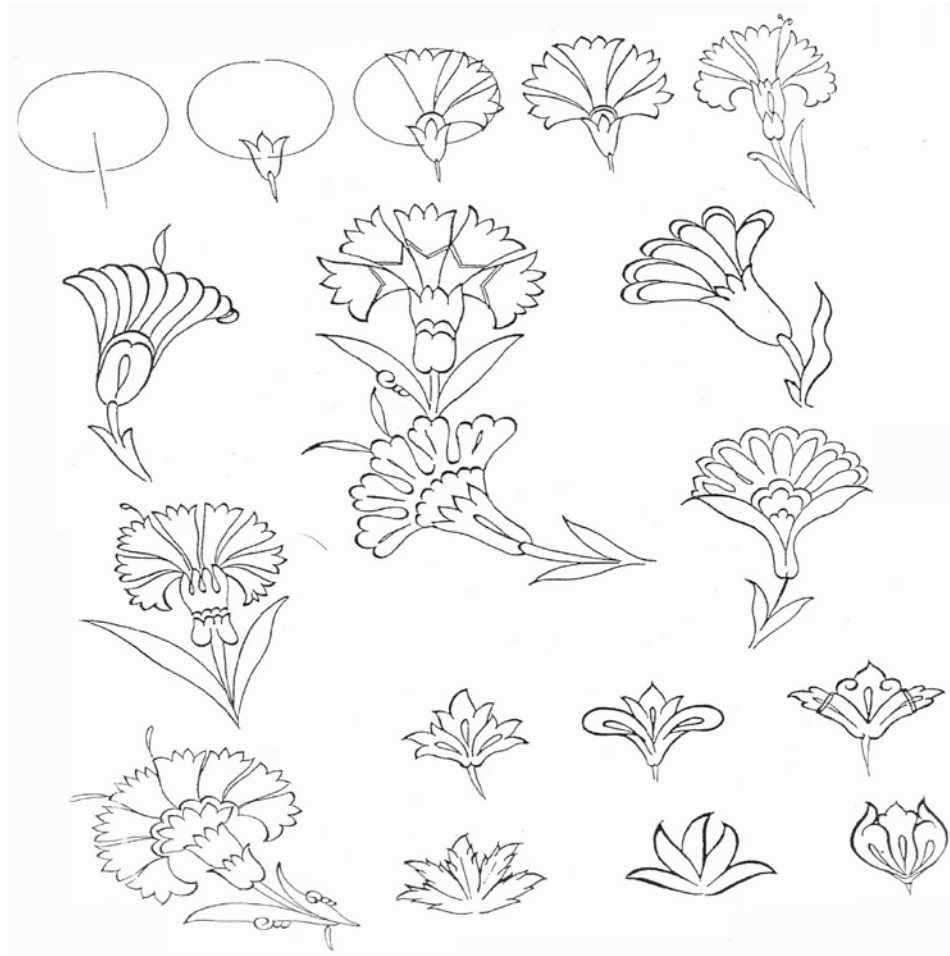
Kaynak: Güney. A. N. ve Güney Z. A. (2000), Osmanlı Süsleme Sanatı, Ankara: Şfn Yayınları, s.48

2.1.5. Yarı üsluplaştırılmış çiçekler (Lale, Karanfil, Bahar Dalları)

“Osmanlı sanatının en temel unsurlarını dört tane çiçek oluşturur. Lale, karanfil, gül ve sümbül. Özellikle lale ve karanfile her biçim ve büyüklükte çok sık rastlamak mümkündür. Çoğu zaman, leopar benekleri ve kaplan postunun çizgileriyle birlikte halıda, tekstilde, seramikte, ahşap, metal ve taşa, hatta zırh ve ok gövdelerinde bile görülebilir”.(Oakley,1991,s.47)

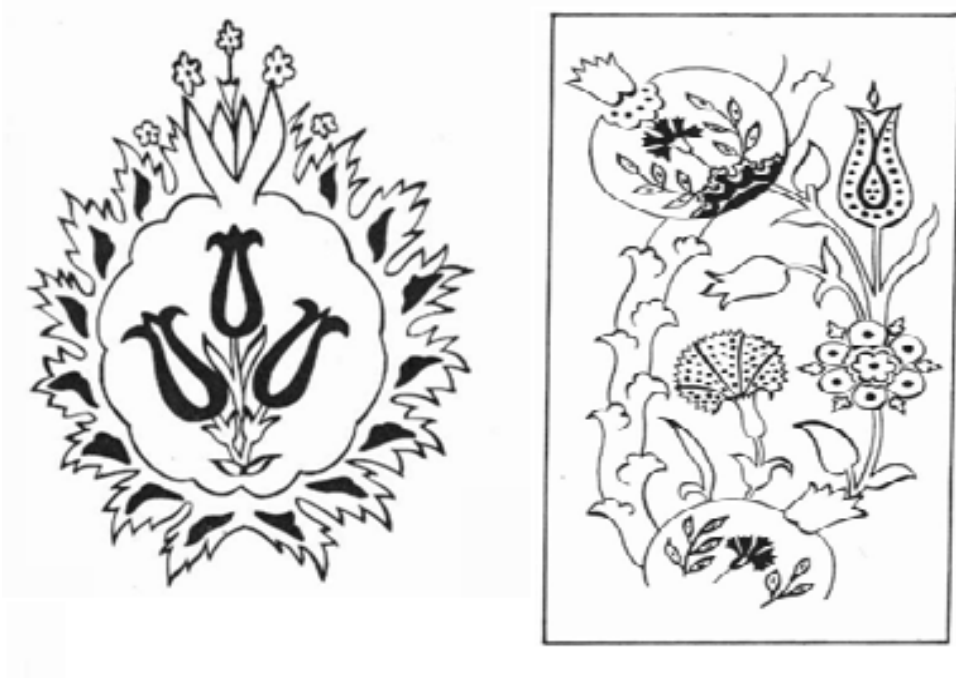
Üslûlaştırılmış olmalarına rağmen kendine has özelliklerini kaybetmeyen bu çiçekler, kendilerine ait isimleriyle desen içinde fark edilirler.Karanfil,gül ve lale çiçekleri Osmanlı kumaş sanatında kendi yaprakları ile desen içerisinde kullanılmıştır.

Resim 30. Yarı Üsluplaştırılmış Çiçekler (Karanfil)

Kaynak: Güney. A. N. ve Güney Z. A. (2000), Osmanlı Süsleme Sanatı, Ankara: Şfn Yayınları, s.47

Resim 31. Yarı Üsluplaştırılmış Çiçekler (Lale-Karanfil)

Kaynak: Şentürk. M. Z. (1990), *100 Türk Motifi*, İstanbul: Geçit Kitapevi, s.78-107

Resim 32. Yarı Üsluplaştırılmış Çiçekler (Lale-Karanfil)

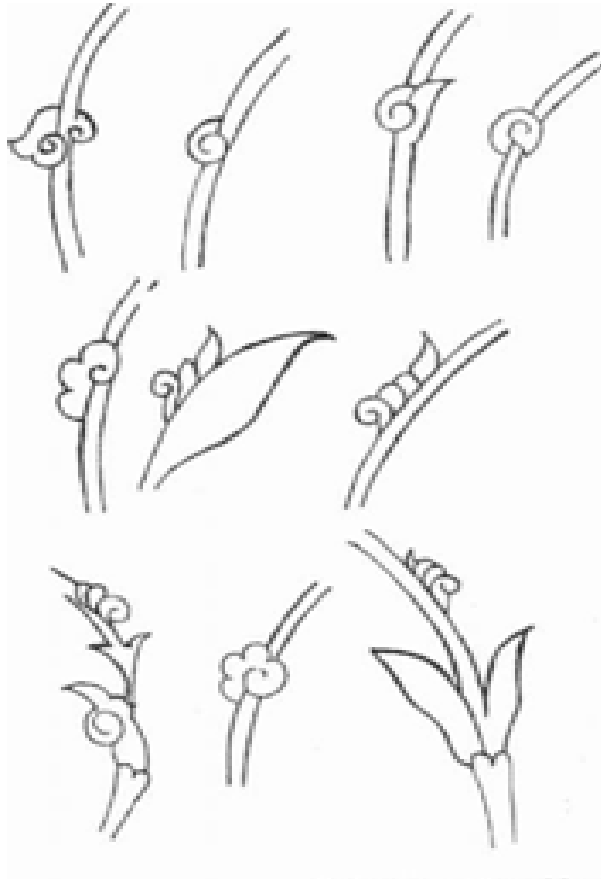
Kaynak: Alparslan A.(1997). *Başlangıcından Bugüne On Bin Türk Motifi Ansiklopedisi*, İstanbul: Gözen Yayınları, s.91

2.1.6. Salyangoz, Sap Çıkmaları, Haliç işi

Salyangoz- Sap Çıkmaları

“Hatâyî grubundan bütün motifler üzerinde, çok farklı şekillerle karşımıza gelen salyangoz, bir helezonla üslûplaştırılmıştır. Bir kısmı yaprağın veya sapın altında kalan salyangozun her tarafı görünmez. Yapışma kısmı yaprağa veya sapa birleştirilip karın kısmı yaprağın veya sapın üstüne gelecek şekilde çizilir. Salyangoz, tek olarak çizildiği gibi, simetrik de konulabilir ve çizilen desene göre değişen muhtelif şekilleri görülür Vazifesi; deseni biraz süslerken aynı zamanda ufak boşlukları doldurup yeknesaklığı ortadan kaldırmaktır”.(Birol,Derman,1991,s.19,20)

Resim 33. Salyangoz ve Sap Çıkmaları

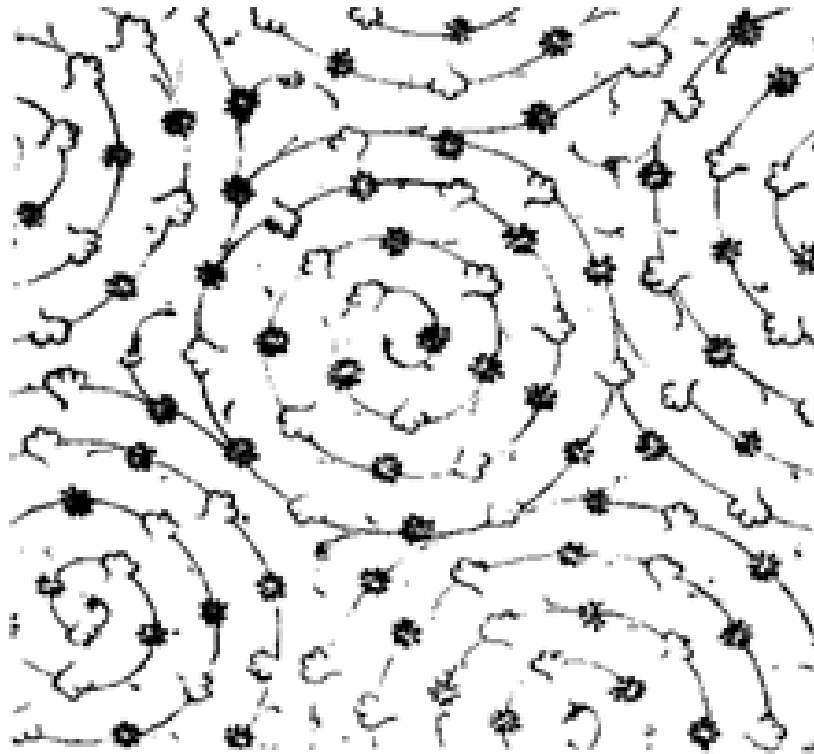
Kaynak: Güney. A. N. ve Güney Z. A. (2000), Osmanlı Süsleme Sanatı, Ankara: Şfn Yayınları, s.49

Sap çıkmaları,yan yana veya iç içe yerleştirilmek suretiyle oluşturulmuş yaprak,yaprağa bağlı penç veya goncagül motiflerinden meydana gelir.

Haliç İşi

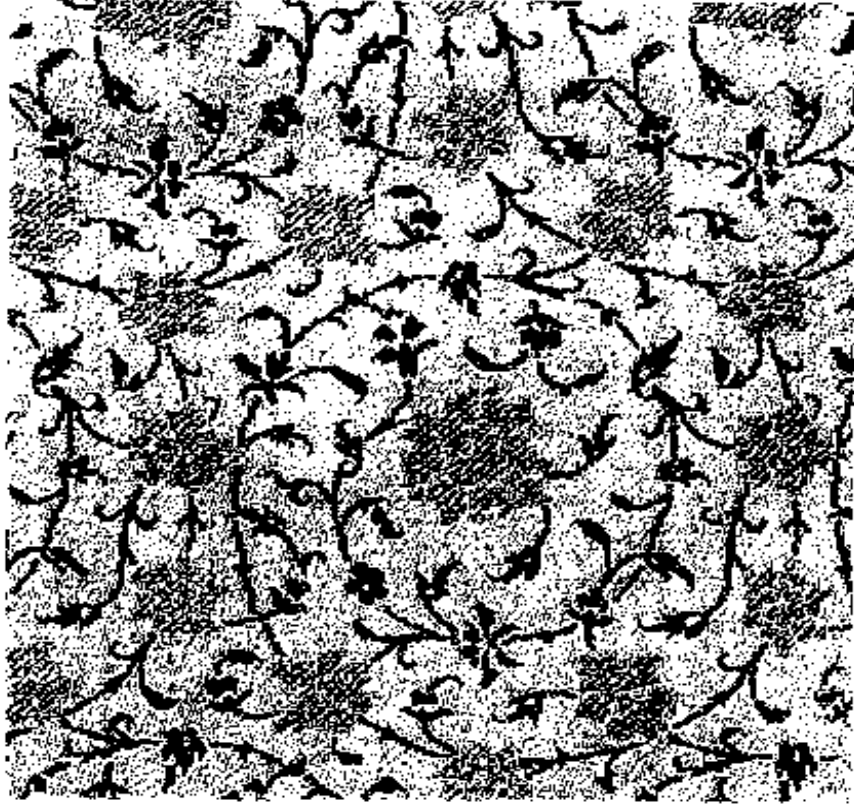
“xvi. yüzyılın ilk yarısında, Osmanlılar tarafından sık sık kullanılan bir motif de hatayi ve diğer çiçeklerle bezeli helezonî dallardan oluşan çiçekli bir desendi. Bu çiçeklerin yaprakları birbirlerine bağlı değillerdi, yani her yaprağın siluetidir kalıpla boyanmış izlenimi verirdi. Bu kalip etkîsî, tuğrakeş ya da "Haliç" diye bilinen küçük ölçekli desenlerle bezeli mavi-beyaz çinilerde ve Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının başlarından, günümüze gelmiş nakışlı tuğralarda da görülür. Bu üslup, Topkapı Sarayı'nda, Yavuz Sultan Selim tarafından Kahire'den getirilen kutsal emanetlerin saklanacağı, 1520'de ya Yavuz ya da Kanunî tarafından tamamlanan hazine odası için yapıldıkları düşünülen mavi-beyaz çinilerde de kullanılmıştır’’. (Atasoy,2001,s.230)

Resim 34. 15. yy. Haliç İşi Desenli İznik Çinisi Tabak

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, Metropolitan Museum Of Art, s.230, Env.No:66.4.11

Resim 35. 15. yy. Haliç İşi Desenli Kemha Bohça Parçası

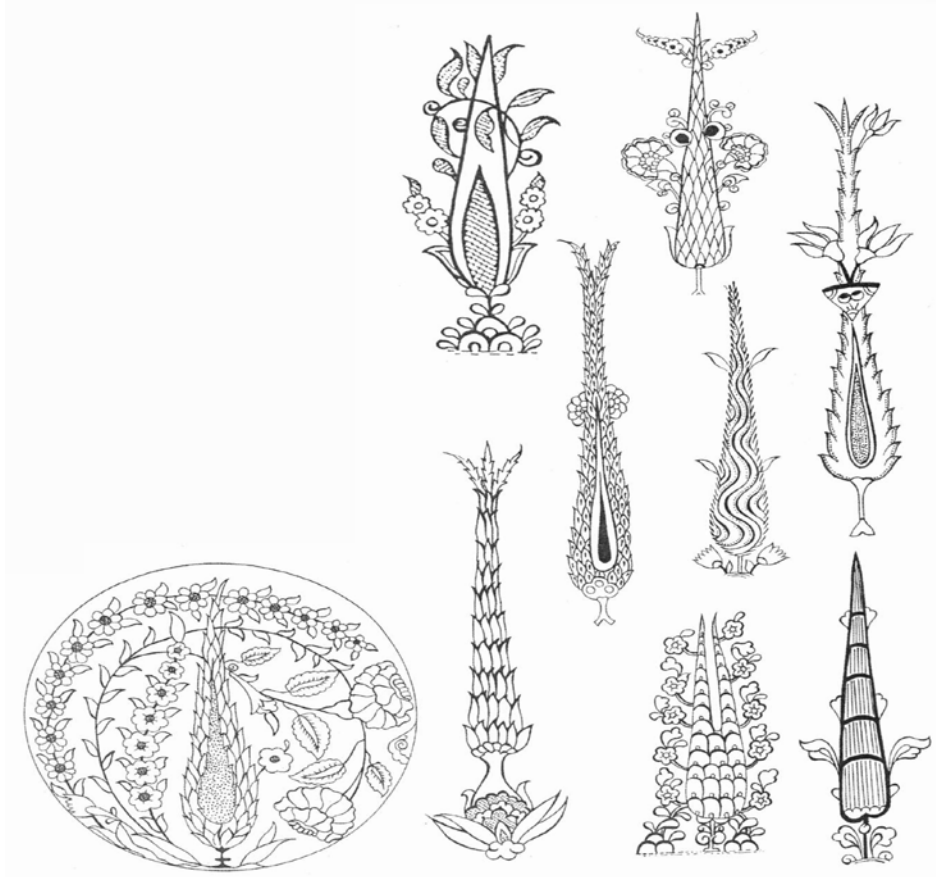
Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.230, TSM13/1091

2.1.7. Ağaç (Selvi, Hurma, Hayat Ağacı)

Osmanlı dokuma sanatında çiçek ve yaprak motiflerinin yanı sıra ağaç motifleri de kumaşları süslemiştir. Bu motifin kullanımı kumaş ile sınırlı kalmayıp minyatür ve duvar süslemelerinde de kullanılmıştır.

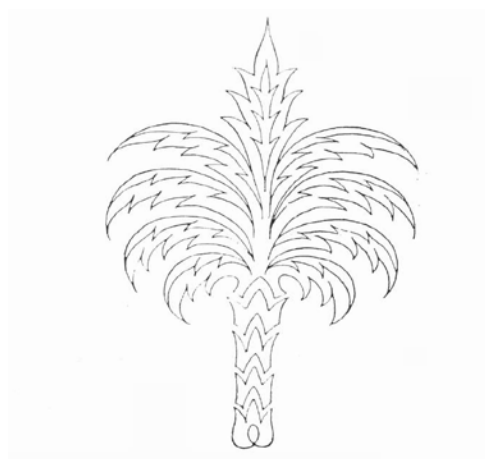
“Yapraklarda ve çiçeklerde olduğu gibi, pek çok çeşitleri olan ağaç örneklerinin Türk süslemeciliğinde pek çok örnekleri vardır. Özellikle 5 çeşit ağaç sık sık görülür. Selçuklular'da özellikle hayat ağacı, Osmanlı'da selvi, hurma ağacı, meyveleri belirtilen meyve ağaçları ve çiçek açmış ağaçlar”.(Baş,1997,s.30)

Resim 36. Ağaç Motifleri

Kaynak: Güney. A. N. ve Güney Z. A. (2000), Osmanlı Süsleme Sanatı, Ankara: Şfn Yayınları, s.52

Resim 37. Hayat Ağacı Motifi

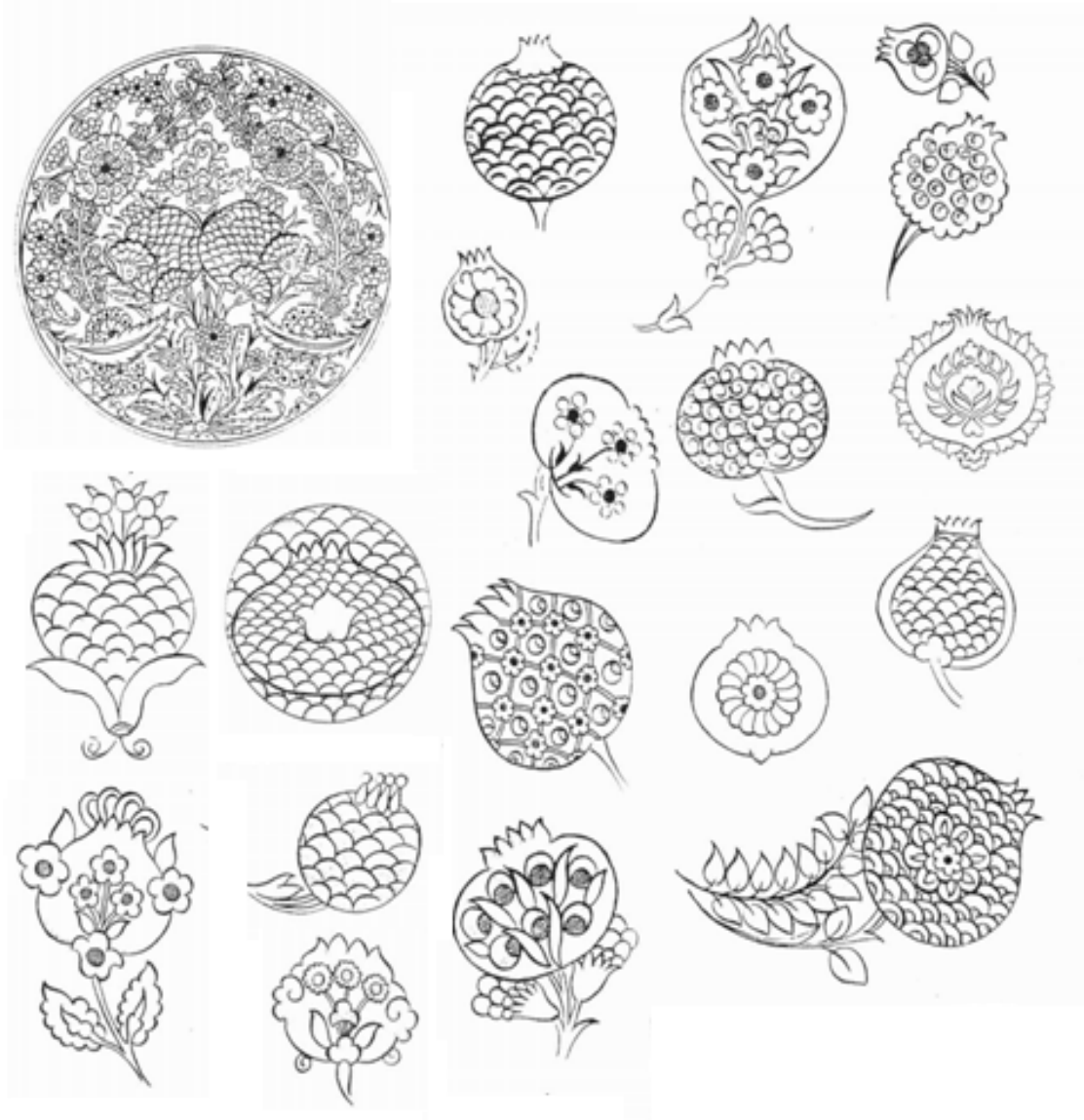

Kaynak: Öz. T. (1951). *Türk Kumaş ve Kadifeleri 2*, İstanbul: Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı, s.229

2.1.8. Yemiş, Meyvalar (Nar, Üzüm)

15. yy dan sonra yemiş ve meyve motifleri kumaş sanatında sıkça kullanılmıştır. Bu motifler içerisinde yer alan nar ve üzüm çok kullanılmış, bu motiflere sembolik anlamlar yüklenmiştir.

Resim 38. Yemiş, Meyve Motifi

Kaynak: Güney. A. N. ve Güney Z. A. (2000), Osmanlı Süsleme Sanatı, Ankara: şfn Yayınları, s.53

2.2. Hayvansal Motifler

2.2.1. Hayal ürünü Yaratık Motifleri (Ejder, Simung)

Ejder (evren)

“Ejderler evren yada dragon adı verilen efsanevi bir hayvandır. Eski Türkler ve Çinlilerce hava ve suların hakimi sayılırdı. Bu hayali figür Çinlilerin ibadette kullandıkları mekan ve eşyalarda özellikle vazolar, küpler üzerinde görüldüğü gibi dokunmalar hatta tavan, oyma, tahtalar üzerinde rastlamak mümkündür. Zamanla üslublaşmalar sonucu ejderha olduğu anlaşılmayacak kadar garip şekiller almıştır. En büyük güç olarak kabul ettikleri için bulut şeklinde de tasvir etmişler, yılan şekli verilen bu buluta küçük kıvrımlı kuyruklar halinde şimşegi temsil eden parçalar ilave etmişlerdir. Türkler bu bulut şeklini süslemelerinde çok kullanmışlar ve ismini vermişlerdir. Ejder figürüne de büyük yılan manasına gelen "evren" demişlerdir ki bu kelime aynı zamanda "felek" anlamına gelir”. (Güney,2000,s.54)

Resim 39. Ejder Motifi

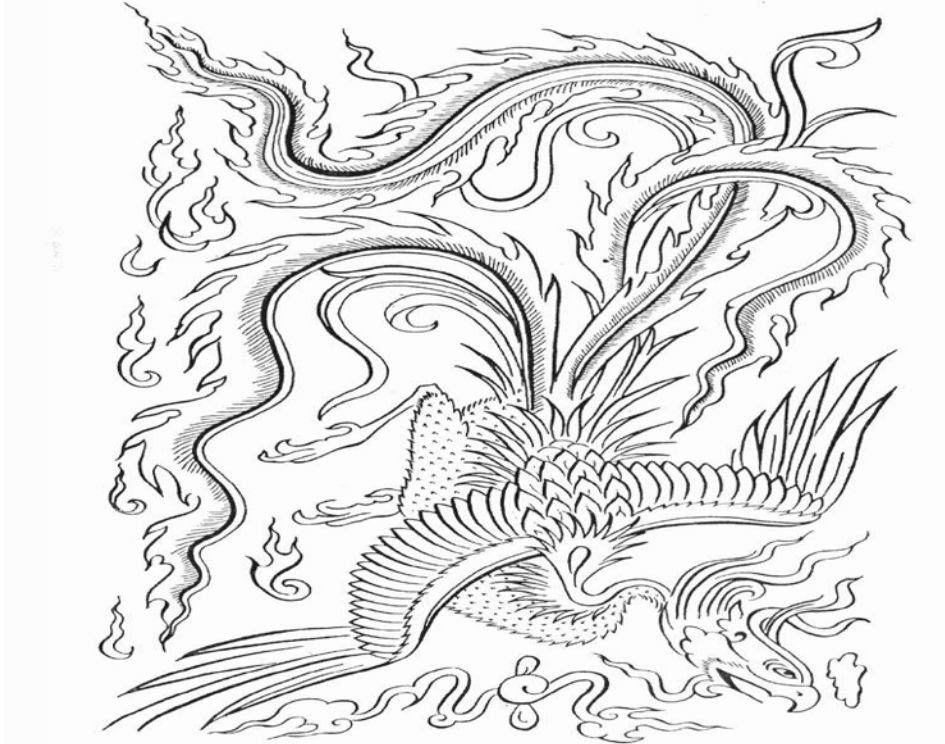
Kaynak: Atilla K. O. (2003). Şah Kulu'nun Motif ve Desen Üslubu(16. yy. saray nakkaşhanesinin sernakkaşı), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, s.74

Simurg (Zümrüt-ü anka)

“Türk ve Çin edebiyat ve sanatında önemli yeri olan hayal mahsulü bir kuştur. Güneş ve ateşten yaratıldığı düşünülen bu kuş konuşma kabiliyeti olan, güzellik, kuvvet, bereket, kavramlarının simgesi olarak kullanıldığı kadar şifa verici olarak da bahsedilir. Semanın 4. katında yaşadığına inanılan Zümrüt-ü anka, yabani kuğu kuşu şeklinde ve dört pençeli olarak tasvir edilir. Genellikle uçar şeklinde tasviri yapılan kuş, her biri beş renkte on iki kuyruğu olup, kuyruklar senenin on iki ayını, beş renk beş özelliği temsil eder. Rengarenk ve süslü olan Simurg'un yeşil renk olduğu farz edilerek zümrüt-ü anka denilmiştir. Simurg, mana olarak Farsça'da 30 ve kuş ve “simurg” kelimesinin birleşmesinden oluşmuştur. Bu da otuz ayrı kuşun özelliklerinin kendinde topladığının ifadesidir”.(Güney,2000,s.54)

Hayvan motifleri, Osmanlı bezeme sanatında en az kullanılan motiflerdendir.

Resim 40. Simung Motifi

Kaynak: Keskiner. C. (2007), Turkish Motifs, Published by Turkish Touring and Automobile Association, s.66

2.3. Doğa Kaynaklı Üsluplaştırılmış Motifler

2.3.1. Bulut

“Kökeni Çin'den gelen bulut motifi Türk tezyini sanatlarında çok sevilen bezeme motiflerindedir. Çin bulutu da denilen bulut motifi mitolojik varlıklardan sayılan ejderlerin, simungların boğuşmaları esnasında burunlarından çıkan buhar veya ateşten kaynaklandığı çeşitli vesikalarda belirtilmektedir”.(Güney,2000,s.59)

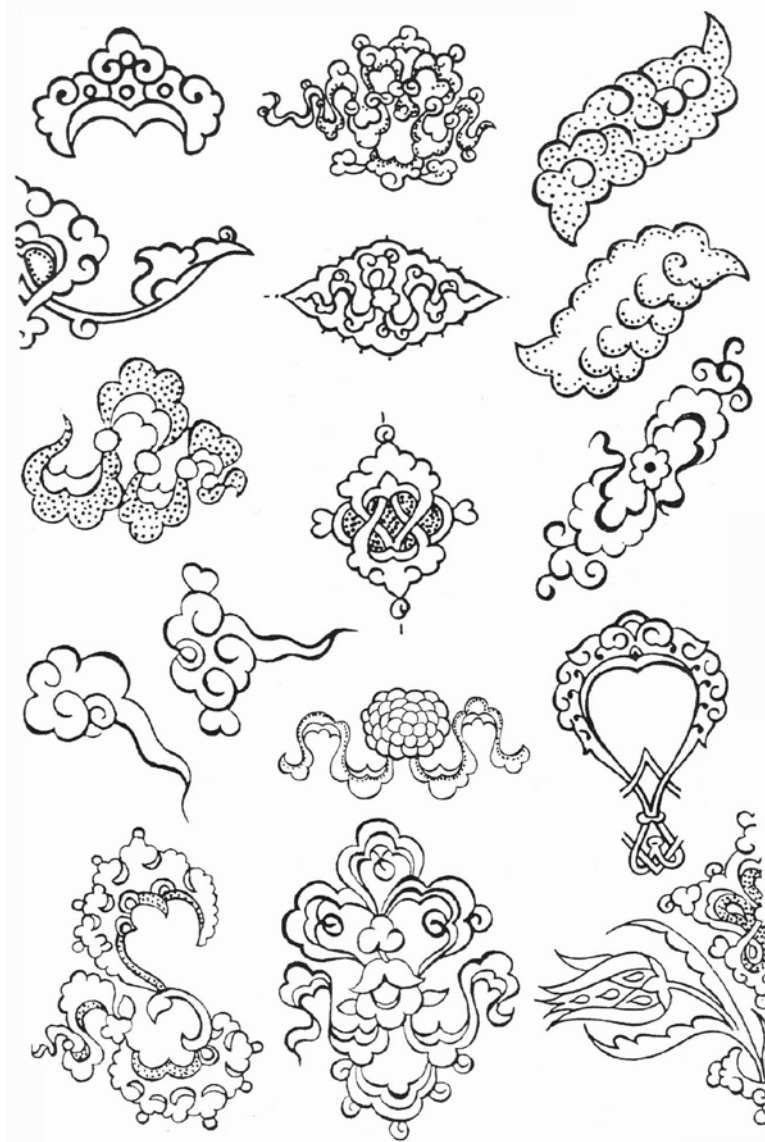
Bulut motifini iki başlık altında toplayabiliriz.

1-Yığma bulutlar: Desenin merkezi oluşturan yığma bulutlar beraberinde kullanılan motiflerden ayrı olarak kendi içerisinde kompozisyon oluşturur.

2-Çizgi bulutlar:Desende tamamlayıcı eleman görevi gören bu motif deseni zenginleştirmek amacı ile kullanılır.

Bulut motifi tezhip, çini, kumaş halı gibi birçok alanda kullanılmıştır. Ruminin kullanılmadığı durumlarda bulut motifi hatai motifi ile birlikte kullanılmıştır.

Resim 41. Bulut Motifleri

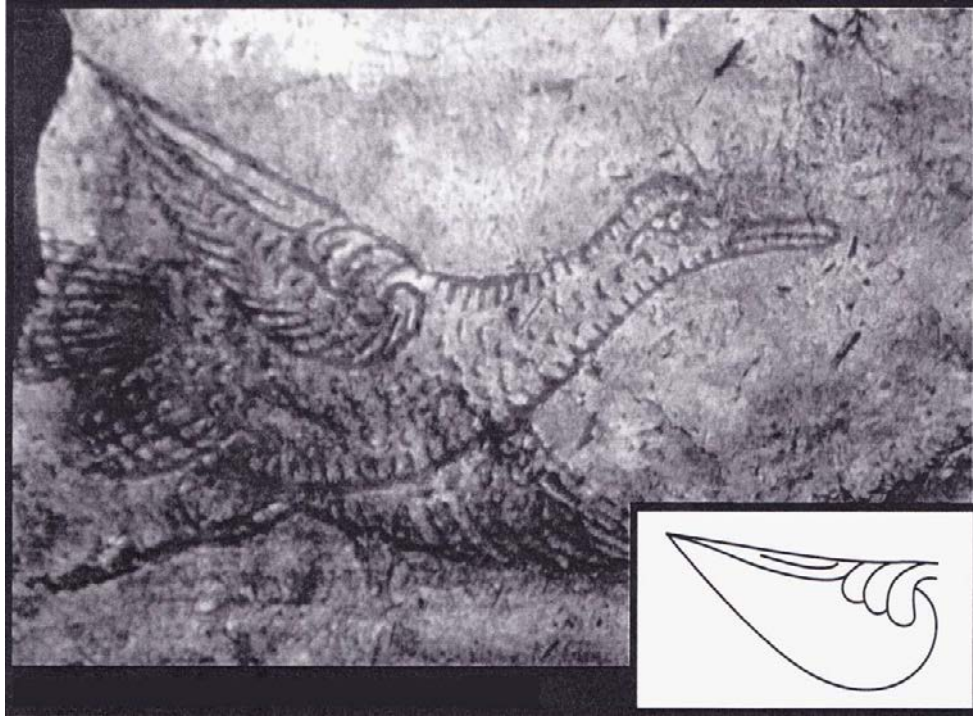
Kaynak: Güney. A. N. ve Güney Z. A. (2000), Osmanlı Süsleme Sanatı, Ankara: Şfî Yayınları, s.61

2.3.2. Tabiat Kaynaklı (Rumi-Münhani)

Rumi-Münhani

“Çeşitli yayınlarda, Rumi motifinin günümüze gelen en erken örneği Uygurlar'a ait 1X-X. yy. da yapılmış olan Bezeklik fresklerinde bir su canavarının kanadında yer aldığı, rumi üzerine yazılmış çeşitli makalelerde ruminin ilk örneği olduğu ileri sürülmektedir”.(Aksu,2006,s.113)(Resim:42)

Resim 42. Rumî Motifli Fresk

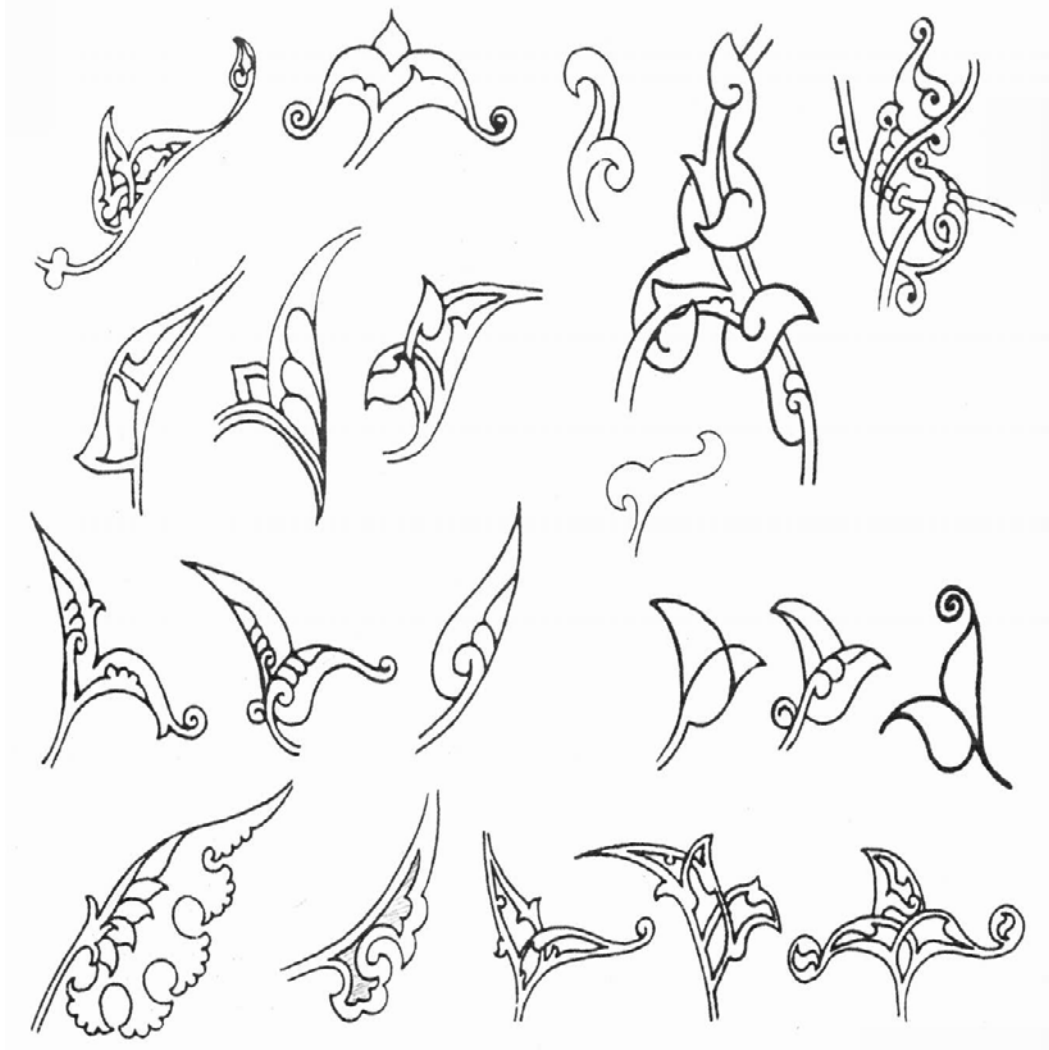

Kaynak: İsmek El Sanatları Dergisi (2006), sayı:2, s.113

Türklerin Orta Asya'yı yurt edinmeleri sonrasında hayvan figürleri pek çok sanat dalında kullanılmış,kahramanlık,kuvvet ve bereketin sembolü olmuştur.

“Selçuklu ve Anadolu beylikleri zamanında görülen rumiler daha hayvansal özellik gösterirler. Aynı devir rumiler münhaniler'le de benzerlik gösterir.Rumi örgesi, terkip içinde, üstlendiği göreve göre tek rumi- kanatlı rumi- tepelik- ortabağ ve kapalı form isimleri olur.Rumi 15. ve 16. Yüzyıllarda en gelişmiş hali ile görülür ve çizilişindeki farklılıklara göre değişik isimler alır; düz rumi (sade görünüşlü) dendanlı rumi (ya da dilimli rumi- dış çizgileri dendanlı yani dilimli çizilerek süslenmiş), işlemeli rumi (büyük boyda rumilerin içi hatai grubu örgelerle işlenmiş), piçide (sarılma rumi- üzerine sarılmış çıkmalarla çizilmiş rumi), sencide rumi (sarılma ruminin daha simetrik düzenlenmiş), hürde rumi (büyük boyda çizilen Rumilerin içinin, özel kurallarla, küçük boy rumilerle bölünmesi ve süslenmesi).”(Baş,1997,s.34)

Resim 43. Tabiat Kaynaklı Motifler

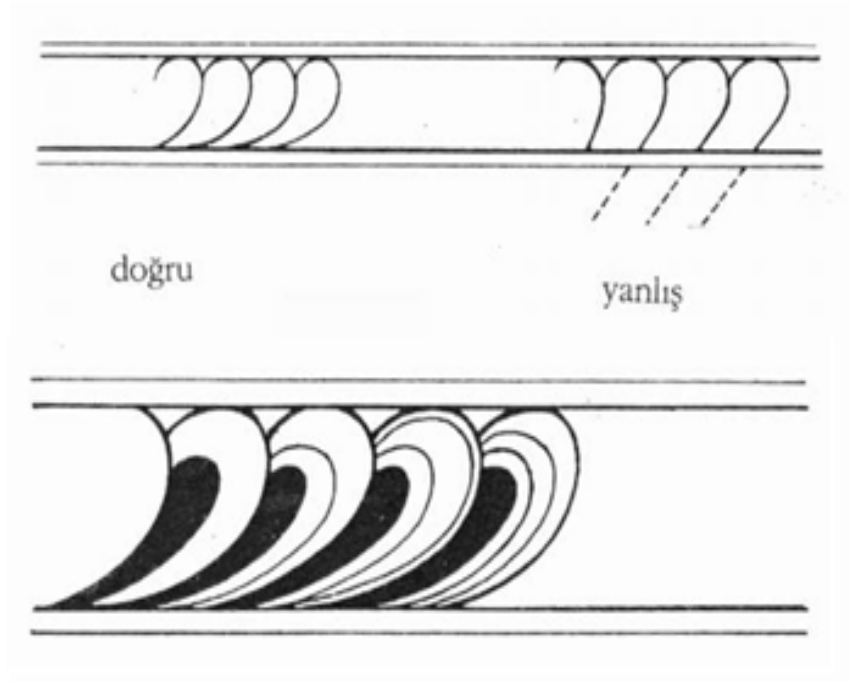

Kaynak: Güney. A. N. ve Güney Z. A. (2000), Osmanlı Süsleme Sanatı, Ankara: Şfn Yayınları, s.58

Kelime anlamı "eğri" demek olan münhanî, XIII ve XIV. yüzyıla kadar geçen süre içerisinde rûmî motifiyle benzerlik gösterir.

“Münhani, tezyinatta kenar suyu veya müstakil terkip olarak kullanılır. Bunlar simetrik olduğu gibi, aynı şeklin devamı ile meydana gelmiş, yürüyen terkiplerde olabilir. Münhanilerin kendilerine has boyama, renklendirme özelliği vardır”.(Birol, Derman,1991,s.175)

Resim 44. Münhani Çizimi

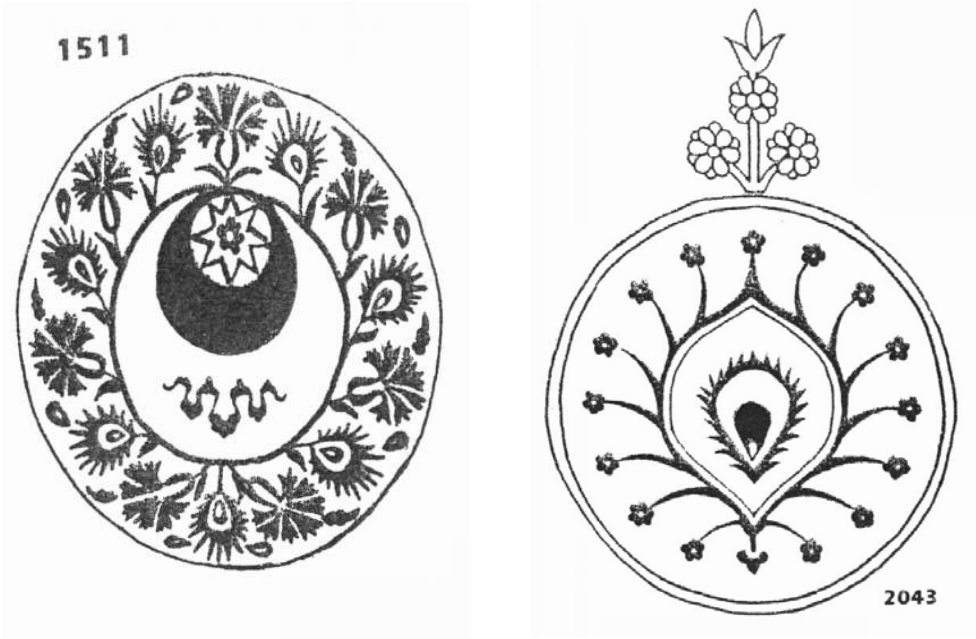
Kaynak: Birol. İ. A., Derman. Ç. (1995) *Türk Tezyini Sanatında Motifler*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, s.175

2.3.3. Çintemani Ve Türleri (Tavuzkuşu tüyü)

“Çintemani motifinin kökeni Orta Asya olarak varsayılmaktadır. Bu motif çizim olarak ele alındığında, eş kenar üçgenin merkezde kesişen eksenleri üzerine yerleştirilen eşit boyutta üç daireden oluşmaktadır. Bu motifin Türk süsleme sanatındaki anlamı Budizm etkisinden çok, güçlü hayvanlara karşı hayranlığa dayandırılmaktadır”.(Aktan,1996,s.83,84)

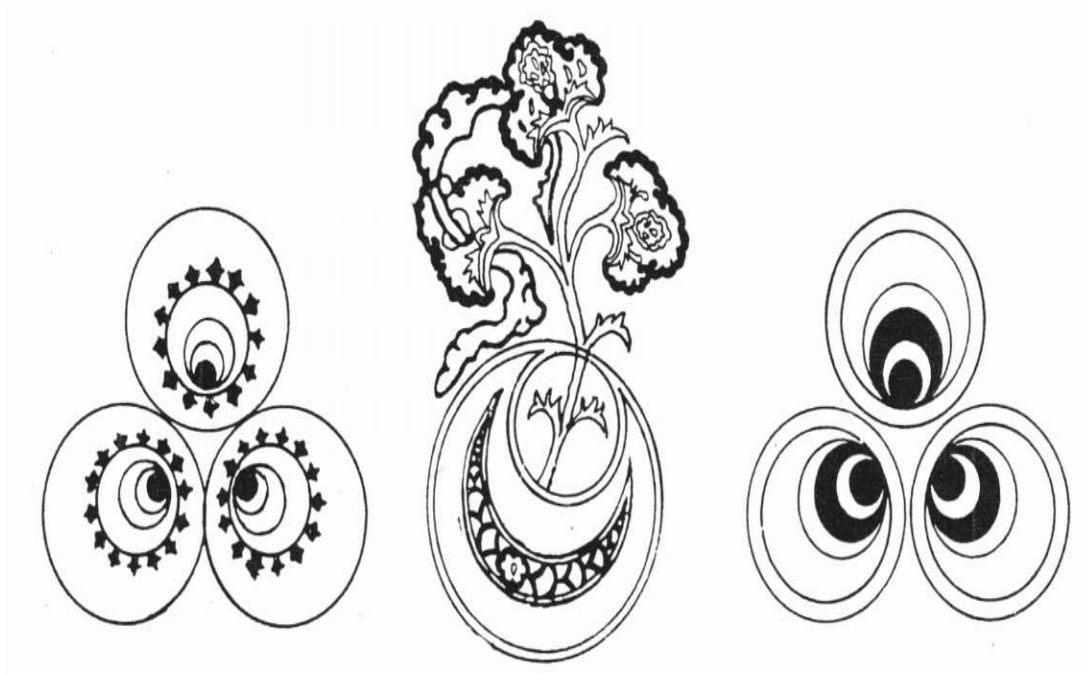
Padişahların, kaza ve beladan koruyan bir tılsım olarak kabul edilen çintemani motifi işlenmiş çamaşırlar giydikleri bilinmektedir.

Resim 45. Çıntemanî ve Tavuzkuşu Tüyü Motifi

Kaynak: Soysal. A. (1997), Başlangıcından Bugüne On Bin Türk Motifi Ansiklopedisi, İstanbul: Gözen Yayınları, s.179-223

Resim 46. Çıntemanî Motifi

Kaynak: Öz. T. (1951). *Türk Kumaş ve Kadifeleri 2*, İstanbul: Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı, s.115

2.4. Yazı

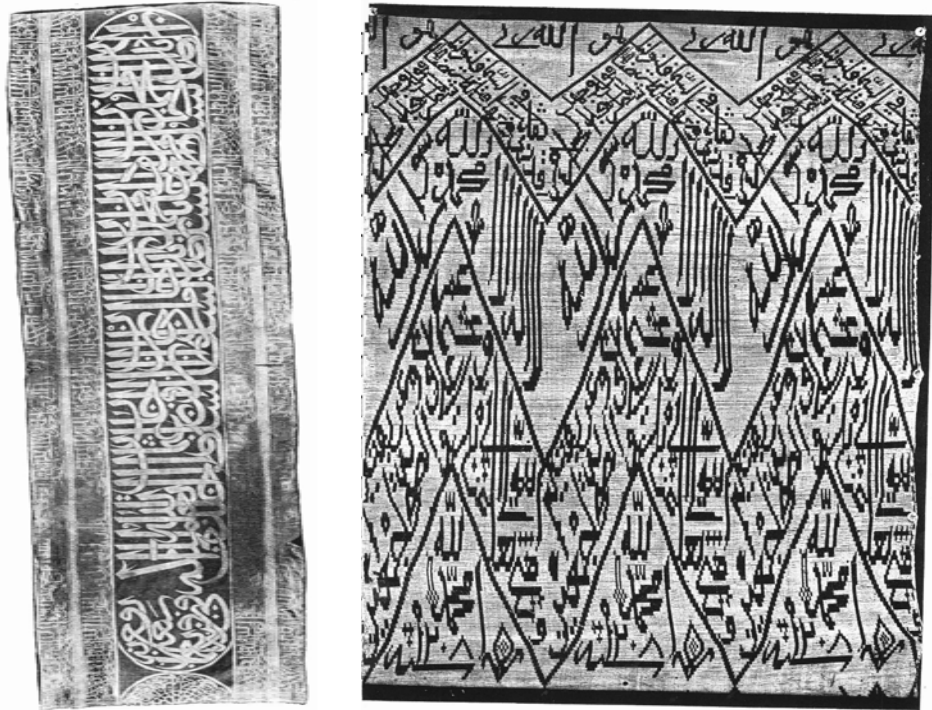
Genellikle eski harfler, bazı hallerde süsleme elemanı olarak kullanılmıştır. İki şekilde görüyoruz;

A- ‘‘Resim şeklinde oluştukları zaman anlamlı bir kelime veya ibarenin, kuş, çeşitli hayvan, meyve, çiçek, bina veya insan formları şeklinde biçimlendiği görülür.

B- Süsleme amacı ile harfler iri olarak hazırlanıp, içleri belli örgelerle doldurulduğu gibi, bazı hallerde de yazının dışında kalan boşluklar, yine değişik örgelerle bezenmektedir’’.(Keskiner,2001,s.14)

‘‘Selçuklu ve bilhassa Osmanlı sanatçıları elinde, Kufi, Sülüs, Talik gibi Arap yazı çeşitleri, eşsiz bir sanat kolu haline gelmiş, sanat dünyamızda çok önemli bir yer kazanmıştır. Anlam, üslup ve kompozisyon zenginliği yanında, teknik açıdan farklılıklar üzerinde de durulması gerekir. Bu alanda Türk sanatçıları bütün islam aleminin en güzel örneklerini yaratmışlardır’’.(Baş,1997,s.41)

Resim 47. Yazılı Kumaş

Kaynak: Öz. T. (1951). *Türk Kumaş ve Kadifeleri 2*, İstanbul: Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı, s. 231-235

2.5. Geometrik Düzenlemeler (Yıldız-Ay)

Herhangi bir şeyi simgelemek için yada belli bir fikri ifade etmek için, kullanılan şekiller bu grupta ele alınmaktadır. Türk tezminatında kullanılan Hayat ağacı, Zülfikar Kılıcı, Ejderha, Simung, Çarkı Felek, Kandil, Şimşek ve Çintemani gibi kökeni çok eski medeniyetlere ve dini inançlara dayanan motifler tek başına olduğu gibi, geometrik sayılara dayalı olanları da vardır.

Resim 48. Geometrik Düzenlemeler (Yıldız-Ay)

Kaynak: Öz. T. (1951). *Türk Kumaş ve Kadifeleri 2*, İstanbul: Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı, s. 239

3. OSMANLI SARAY SANATÇILARI VE ÜSLUPLARI

3.1. Baba Nakkaş

Fatih Sultan Mehmet döneminde İstanbul'un fethinden sonra Topkapı sarayına bağlı bir nakkaşhane kurulması emredilmiş ve başına Özbek asıllı Baba Nakkaş isimli sanatkâr getirilmiştir.

Baba Nakkaş hatâi ve rumi meşe yapraklarına benzeyen dilimli bir motif ekleyerek kendi ismini taşıyan üslubu oluşturmuştur. Bu üslup sır altı boyalı İznik çinilerinde görülmüştür. (Resim: 49)

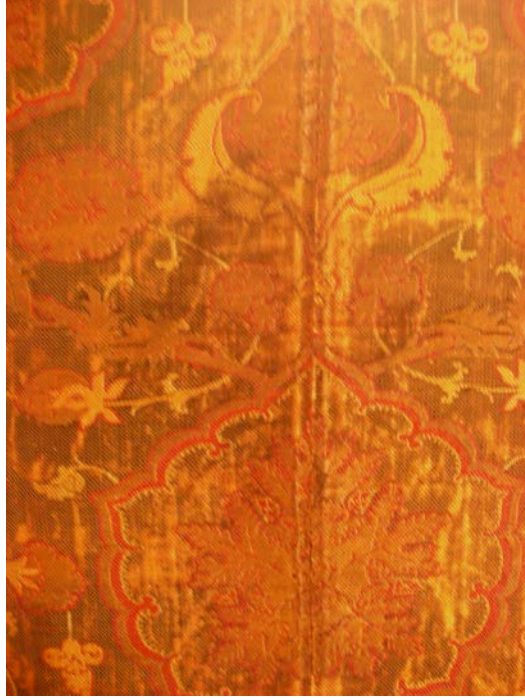
Resim 49. 15. yy. Baba Nakkaş Üsluplu İznik Çini Tabak

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.228

“Bu desenin, Osmanlı sanatında saray himayesinin yoğun bir şekilde hissedildiği Sultan II. Beyazıdın saltanatı sırasında (1481-1512), Orta Anadolu'nun kuzeyinde, Amasya eyalet merkezinde geliştiğine işaret eden veriler bulunur. Görüldüğü kadarıyla bu üslubun ipek dokumacılığı üzerinde sınırlı bir etkisi olmuştur. Xv yüzyılın sonlarında, büyük olasılıkla Bursa'da dokunmuş ve bu zayıf etkiyi gösteren bazı küçük kemha parçaları, Baba Nakkaş Üslubunun, Bursa dokumacıları üzerindeki yansımasının, günümüze gelen tek kanıtlarıdır”.(Resim: 50)(Atasoy,2001,s.227)

Resim 50. 15yy. Baba Nakkaş Üslüplü Çatma Kadife Kaftan

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.51, TSM13/1748

Resim 51. 15. yy. Baba Nakkaş Üslüplü Tahta Oyma Kapı Aynası

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.228

3.2. Şah Kulu ve Sazyolu Üslubu

“Şah Kulu 1514’de Yavuz Sultan Selim’in Tebriz’i işgalinden sonra, Tebriz’den Amasya’ya sürgün gönderilmiş Bağdatlı bir ressamdır. Bir süre Asya’da kaldığı, daha sonra İstanbul’a geldiği, Kanuni Sultan Süleyman ile yakın ilişki içerisinde çalıştığı Osmanlı belgeleri ve kaynak eserlerinden anlaşılır.” (http://www.hatdergisi.com/HAT%20DERG%C4%B0S%C4%B0/tezhip_ustluplar.htm)

Şah Kulu için Osmanlı sarayında özel bir atölye kurulduğu ve çalışmalarını burada yürüttüğü, padişah tarafından zaman zaman çalışma yaparken seyredildiği ve saray bünyesindeki pek çok sanatçıya hocalık yaptığı bilinmektedir.

Şah Kulu’nun Kanuni Sultan Süleyman için bayramlarda özel çalışmalar sunarak karşılığında ödüllendirildiği Osmanlı kaynaklarından anlaşılmaktadır.

“Saz yolu ya da Saz Üslubu, Osmanlı sanatının yaygın bir bezeme üslubudur. Bu üslubu Kanuni döneminde eserler vermiş olan ressam Şah Kulu başlatmıştır. Saz sözcüğü, özellikle Dede Korkut Hikâyelerinde "orman" anlamında kullanılmış ve bu sözcük XIV. yüzyıl Türkçesinde "vahşi hayvanların yatağı, balta girmemiş sık ve gür orman" olarak tanımlanmıştır. Bu sebeple aslan, fil, panter, maymun, tavşan ve geyik gibi hayvanların; sivri uçlu hançeri yapraklar arasında ejderha, zümrüdü anka, chi-lin gibi efsanevi yaratıkların; peri gibi doğaüstü varlıkların; atlı avcılarının ve hatayı denilen çeşitli stilize çiçeklerin betimlemelerinin bulunduğu bu tarz çalışmalar Dede Korkut Hikâyelerinde geçen "orman" anlamındaki saz ile ilişkilendirilerek Osmanlı kaynaklarına "saz işlemek" veya "saz yazmak" olarak kaydedilmiştir”. (Mahir, 1987, s. 123-140; Mahir, 1995, s. 425-438)

XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yaygınlaşan ve dönemin tüm el sanatlarında uygulama imkanı bulmuş saz üslubunun öncülüğünü ressam Şah Kulu yapmıştır. Bu üslub XVII. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir.

Mimari süslemelerinde kullanılan çini, kalem işi, taş işçiliğinin yanı sıra kumaş, halı, cilt sanatları gibi geniş bir alanda kullanım imkanı bulunan saz

üslubu,17. Yüzyıl ortalarına kadar geçerliliğini korumuş 18.yüzyılda da lake işçiliğinde kullanılmıştır.

“Bu üslubun ana motifleri, kıvrık, sivri uçlu, hançer formundaki yapraklarla hatayî çeşitlemeleridir. (Resim: 56) Özellikle sırt çizgisi kalın çekilmiş iri, kıvrık yaprak motifi 16.yüzyıl ilk çeyreği başlarında, 1520 yılında İstanbul sarayının ehli hiref örgütüne girmiş olan ressam Şah Kulu'nun yorumuyla yaratılmıştır”(Resim: 57)(http://www.hatdergisi.com/HAT%20DERG%C4%B0S%C4%B0/tezhip_ustupla_r.htm)

III. Murad albümü olarak bilinen 1572 tarihli bir albümdeki sayfa kenarı çalışmaları saz üslubunun süsleme sanatında ulaştığı noktayı sergiler.Bazı kemha kumaşların bezemesinde de Saz üslubu kullanılmıştır.Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan bir kısa kollu,diğeri uzun kollu iki kaftan saz üslubunun kullanıldığı örneklerdendir. (Resim: 52, 53)

Resim 52. Saz Yaprakları ve Peuç Motifli Kemha Kaftan

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.66, TSM13/37

Resim 53. 16. yy. Penç ve Saz Üslubu Yaprak Motifi Kemha Kaftan

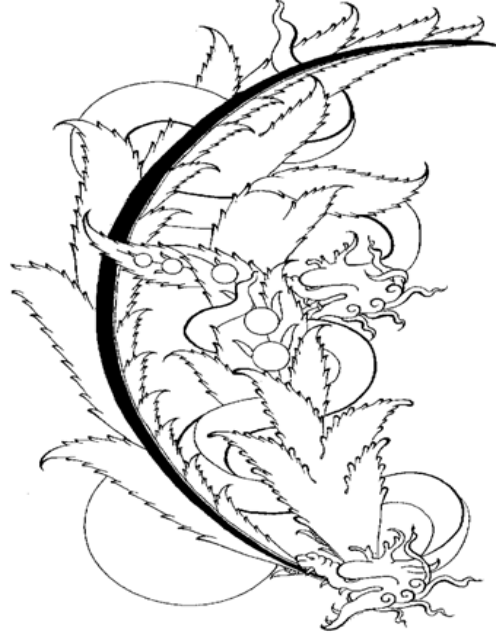

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.70, TSM 13/529

“Tezyinî sanatların hepsinde desenin yapıtaşlarını meydana getiren motifler, sanatkâr tarafından gerçekçi bir bakışla tabiattan alınmış ve belli başlı esas çizgileri korunarak detayları atılmıştır. Sanatkârın kendi zevk ve görüşleri doğrultusundaki eklemeler de yapılarak motifin çizimi tamamlanmıştır."Üslûplaştırma", "üslûba çekme" veya "stilizasyon" adı verilen bu yolun, sanat dünyasında bir dönüm noktası olduğu ve klâsik motiflerin bu metotla ortaya çıktığı söylenebilir. Bu yol sayesinde ne tabiat kopya edilmiş, ne de tamamen zıddı olan şekiller ortaya çıkarılmıştır”. (Atila,2003,s.36)

Şah Kulu'nun öncülüğünü yaptığı Saz üslubunun kullanıldığı desenler hareketli kompozisyonlar oluşturmaktadır.Saz üslubu, hatai, penç,goncagül gibi bitkisel motiflerin ile beraber peri ve hayvan motiflerinin beraber kullanılmasıyla oluşmaktadır.(Resim: 54)

Resim 54. Saz Yolu Üslubu Kıvrık Dallar Arasında Hayvan Motifi

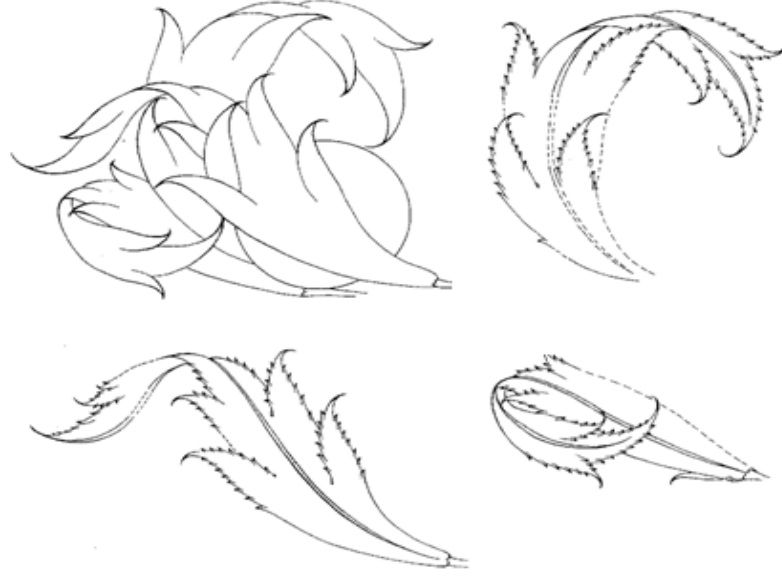
Kaynak: Atilla K. O. (2003). Şah Kulu'nun Motif ve Desen Üslubu(16. yy. saray nakkaşhanesinin sernakkaşı), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, s.77

Resim 55. Saz Yolu Üslubu Kıvrık Yapraklar Arasında Hatai Motifi

Kaynak: Atilla K. O. (2003). Şah Kulu'nun Motif ve Desen Üslubu(16. yy. saray nakkaşhanesinin sernakkaşı), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, s.61

Resim 56. Saz Yolu Üslubu Kıvrık Sivri Uçlu Yaprak Motifi

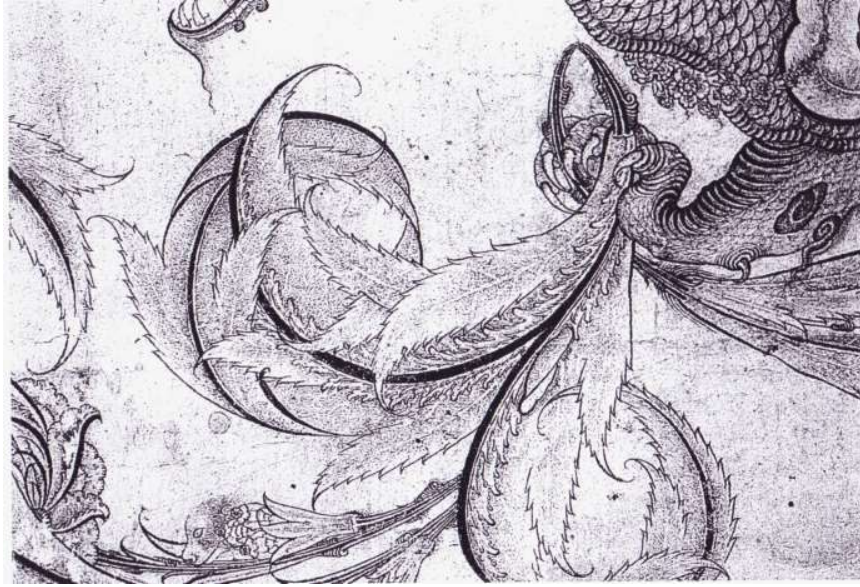
Kaynak: Atilla K. O. (2003). Şah Kulu'nun Motif ve Desen Üslubu(16. yy. saray nakkaşhanesinin sernakkaşı), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, s.43

Resim 57. 17. yy. Saz Yolu Üslubu İznik Duvar Çinisi (ayrıntı), Topkapı Sarayı

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, s.231

Resim 58. 15. yy. “Bitkiler arasında ejderha” mürekkep çizim

Kaynak: Atasoy. N. (2001). İpek Osmanlı Dokuma Sanatı, İstanbul: Teb Yayıncılık, Cleveland Museum Of Art, s.231, Evn. No: 44-492

“Kitap tezhibinin motifleri kumaşa uygulanırken zemin rengi hariç, diğer detaylarda da benzerlik izlenir. Tezhipte zemin rengi olarak kâğıdın kendi rengi ile parlak lacivert tercih edildiği halde kumaşta zemin rengi genelde kırmızının parlak bir tonu olan yakut kırmızısıdır. Diğer taraftan tezhipte motiflerin etraflarının tahrirlenmesi kumaşta da aynen uygulanmıştır. Tezhibin ayrılmaz bir parçası olan altın yaldız, kumaş sanatına sarı ve beyaz renkte altın ve gümüş alaşımli tel kullanımı ile yansımıştır.”(Öztoksoy, 2000, s.366)

3.3. Kara Memi

“Kanuni Sultan Süleyman döneminde,1540-1566 yılları arasında eserler veren bir diğer sanatkârimız Kara Memi'dir. Tarihçi Gelibolulu Mustafa Âli Efendi 995/1586 yılında yazmış olduğu "Menakıb-ı Hünerveran"da müzehhipler zümresinden olan Kara Memi'den şöyle bahseder;

...Şah Kulu nakkaşın tilmizi Ekremi ve Sultan Süleyman Han nakkaşhanesinin üstadı muhteremi müzehhib Kara Memi...(Atila,2003,s.31)

Kanuni Süleyman dönemine ait ehl-i hiref maaş defterlerine göre, Şahkulu'nun ölümünden sonra öğrencisi Karamemi nakkaşbaşılık görevini üstlenmiş ve pek çok nakkaşına hocalık yapmıştır.

Karamemi, İranlı asıllı Şahkulu'nun öğrencisi olmasına rağmen Osmanlı-Türk zevkine sıkı sıkıya bağlı kalarak, Fatih dönemi ait tezhibden farklı bir tarzın oluşmasını sağlamıştır.

“16.yüzyılın ortalarında saray nakkaşhânesinde üretilen çeşit çeşit tezyini süslemeleri müzehhip Kara Memi'ye aittir. Sanatkâr Türk bezeme sanatını yeni biri üslûp getirmiş, kitap sanatında klâsik kuralların dışına çıkan yeni motiflere, o güne kadar görülmemiş bir akımın öncüsü olmuştur.Gül, sümbül, karanfil, lale, süsen, zambak, şebboy, nergis, bahar dalı gibi çeşitli bahçe bitkilerini ve tabiattaki bitkileri yan üslûplaştırarak tezyini sanatlarımıza kazandırmıştır. Sanatkâr "yan üslûba çekilmiş" bu çiçek motiflerini tek tek veya buket ve gruplar halinde, izlenimci bir gözle resmetmiştir”.(Atila,2003,s.118,119)

Resim 59. Karamemi Tezhipleri-1

Kaynak: <http://www.tezhipnedir.com/index.php/tag/karamemi-hakkinda>, 1.11.2010

“Nakkaş tezhiplerinde ilk kez natüralist çiçekleri kullanmıştır. Bu özelliğinden dolayı Kanuni Sultan Süleyman döneminin önde gelen eseri 965/1558 tarihli Süleyman nâme adlı eserin ilk sayfa tezhipleri (TSMK.H.1517), Ahmed Karahisari'nin hattıyla istinsah edilen bir Kuran'ın (TSMK.Y.Y.999) ve Şah Mahmud Nişapurî Albümünün bazı sayfalarının (İÜK.F.1426) tezhiplerinin Kara Memi'nin eserleri olduğu anlaşılır”.(Atila,2003,s.120) (Resim:60)

Resim 60. Kara Memi Tezhipleri-2

Kaynak: <http://sanattarihi.net/forum/index.php?topic=854.0>, İÜK. F. 1426, 1.11.2010

“İmzasız, üslûbundan Kara Memi'nin başında olduğu nakkaşhânenin kolektif çalışmaları tahmin edilen eserler arasında; 94/1540 tarihli "Kırk Hadis" (TSMK., EH.2851) (Resim:61), 973/1565-66 tarihli Muhibbi Divan-ı (TSMK.,Revan 73&), 957/1550 tarihli Kanuni'nin büyük boy tuğrasının tezhipleri (TSMK.,G.Y.1400), Kanunî'nin tuğrası (TSM.,D.7110), 947/1540 tarihli Hürrem Sultan Vakfiyesi (TİEM.,2191), sayılabilir”.(Atila,2003,s.121)

Resim 61. Miklep ve Lake Cildin Dış Kapağı

Kaynak: <http://sanattarihi.net/forum/index.php?topic=854.0>, 2.11.2010
TSM.EH.2851

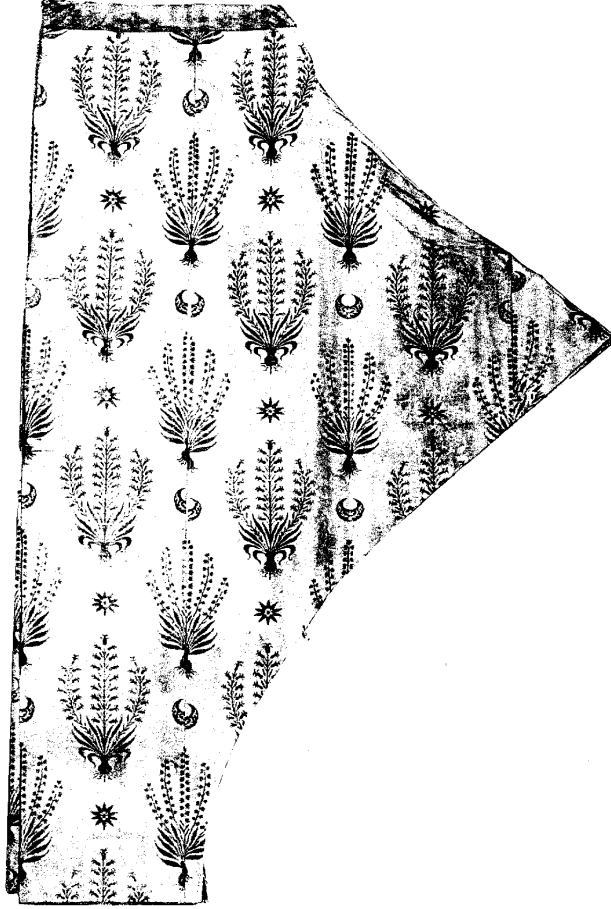
Kara Memi klasik kuralların dışına çıkarak hatayı, rumi ve stilize çiçekleri kimi zaman aynı saptan çıkarmış, her çiçeğin kendine has yaprağını farklı çiçekler içinde kullanarak farklılık yaratmış bir sanatçıdır.

“15. yüzyılda Baba nakkaşın çok kullandığı, kendi üstüne dönen yaprakları az kullanmış, pek rağbet etmemiştir. Karamemi naturalist küçük çiçek kümelerinde ve halkâr desenlerinde zorunlu olarak veya estetik kaygıyla dalı kırık çiçekler kullanmıştır. Aynı daldan farklı iki çiçek çıkmaması beklenirken, Karamemi laleyi ve sümbülü estetik bir şekilde tek daldan çıkarmıştır. (Resim: 59) Motif başlangıcı olarak daha önce kullanılan kaya parçası ve bulut yerine yaprak kümesini tercih etmiştir”. (Çekin, 2005, s.101)

“16. yüzyıl Osmanlı-Türk bahçe telakkisi ile vücut bulan saray bahçelerinde belli ki çok dolaşmış, servilerinden, bahar açmış meyve ağaçlarından ve bu ağaçların aralarına serpiştirilmiş gül, lale sümbül, karanfil, süsen, zerrin kümelerinden ilham almış, belki de kendi elleriyle çiçek yetiştirmiş saray baş nakkaşı bu usta sanatçı, has bahçeleri stilize bir biçimde resmederek tezhip sanatına mal etmiş, zarıflık, sadelik,

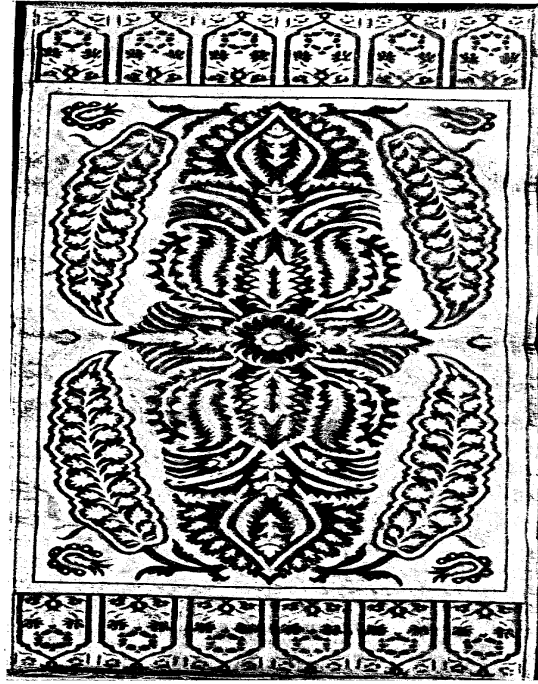
rahatlık ve özgürlük yönünde yaptığı radikal değişikliklerle sanatımıza çok sevilen yeni bir üslup kazandırmıştır”.(Çekin,2005,s.101). XVI. Yüzyılın son çeyreği ve XVII yüzyıl boyunca üretilen, stilize çiçek motifleri kullanılarak hazırlanmış asimetrik ve canlı kumaş desenleri, bu yenilik noktasından çıkmışlardır.(Resim 62,63)

Resim 62. 16. yy. Sümbül, Yıldız, Ay Motifli Kemha Şalvar

Kaynak: Gürsu N. (1988). *Türk Dokumacılık Sanatı Çağlar Boyu Desenler*, İstanbul: Redhouse Yayınevi, s.54, TSM13/176

Resim 63. 17. yy. Sümbül, Yaprak Motifli atma Yastık Yüzü

Kaynak: Gürsu N. (1988). *Türk Dokumacılık Sanatı ağlar Boyu Desenler*,
İstanbul: Redhouse Yayınevi, s. 193 TKS:5741

3.4. Desen-Tasarımcı İlişkisi

“Osmanlı döneminde saray sanatının icra edildiği atölyelere nakkaşhane adı verilmekteydi. Bu atölyeler, XIV. yüzyıldan itibaren İran ve Hindistan'da kurulan Müslüman devletlerde sanat koruyuculuğunu da üstlenmiş hükümdarların desteğiyle faaliyet gösteren ve aynı zamanda sanatçıların eğitildiği kutub-hne (kitab-hne) denilen atölyelerin işlevini üstleniyordu”.(Mahir,2004,s.17)

“Osmanlı düzeni, biri Saray, teki Halk olmak üzere iki ayrı temele dayanır. Yöneticiler kendi ölçüleri içinde yetiştirilir ve o değerler ile yaşardı. Sarayın Sanatsal gereksinimleri genellikle görevlendirilmiş Türkmen Aşiretleri ve Halk arasında isim yapan ustaların seçilerek çalıştırıldıkları, Enderun'a bağlı Ehlihıref Ocakları tarafından karşılanırdı. Halk Sanatçılar ve Ustaları ise Ahi ve Lonca kuruluşları ile düzene sokulmuştu”.(Uğurlu, s.7)

“Nakkaşlar Osmanlı sarayı için çalışan sanatçılar ve zanaatkarlar teşkilatı olan ehl-ı hiref içinde şüphesiz en önemli bölüğü oluşturuyorlardı. Nakkaşlar kitap

sanatlarıyla ilgili işlerin dışında; kalem işi ya da çini desenleri gibi mimari süslemelerin tasarlanması; ahşap ve mukavvadan yapılan küçük sandıkların bezenmesi; çadır, otağ, halı ve kumaş gibi dokumalarda kullanılan desenlerin hazırlanmasından da sorumluydular’’. (Mahir,2004,s.18)

‘‘Osmanlı sarayında nakkaşlar, diğer ehl-i hiref bölükleri gibi enderun ağalarından hazinedarbaşının emrindeydiler ve ehl-i hirefe mensup herkes gibi onlar da görev ve maaşlarını hazinedarbaşı aracılığıyla alırlardı. Günümüze ulaşan arşiv kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla bu örgüte mensup nakkaşlara, yeteneklerine ve atölyedeki kıdemlerine göre yevmiye üzerinden üç ayda bir maaş ödenmekteydi. Ayrıca ehl-i hiref teşkilatına mensup sanatçılar bayramlarda padişaha hediyeler sunduklarında da karşılık olarak inam denilen kaftan ya da parayla ödüllendirilirdi’’. (Mahir,2004,s.18)

‘‘Sarayda çalışan sanatçı sadece padişah için çalışmakta, halk ise kendi ihtiyaçları için üretmektedir. Saray ve halk arasındaki bu farklılık o dönemin Osmanlı sanatında vardı. Çünkü Osmanlı sarayı her şeyin sahibi, halk sınıfı da ona hizmetle görevli topluluktur. Bu ortamda üretilen her şey sınıflara göre değişiklik göstermiştir. Değişiklik üretilen ürünlerin sadece malzemelerine değil, üzerlerindeki motiflere de yansımıştır. Bu dönemde Osmanlı Sarayı hilafeti hanedanlığa getirdiği için. (halifelik) Osmanlıya geçince İslam’ın bayrağını taşıdığı gibi kendi ihtişamını da ifade edecek motiflerle süslüdür’’. (Deniz,2006, s.17)

‘‘Osmanlı ipek kumaşlarının tasarımında sanatsal ve teknik konular birbirlerine iyice bağlıydı. Kumaş desencileri, motifin, sadece şeklini değil, rengini, boyutlarını ve bir boy kumaşta nasıl tekrarlanacağını da belirlerdi. Bu nedenle, desenciler, belirli dokumaların özellikleriyle iplik cinsleri, tekrar düzenleri ve renk yerleşimleriyle, en önemlisi tezgâhların gereksinimleri ve etkileri ile ilgili bilgi sahibi olmalıydılar. Her tezgâh belirli bir dokuma yapısındaki kumaşları dokumak için sabit bir tekrar düzenine göre kurulurdu. Dolayısıyla ipek desencileri, başarılı desenler üretebilmek için, kumaş yapılarının özelliklerini bilmek zorundaydılar. Bu durumda, etkin bir desen sanayiinde, dokumacılıkta da olduğu gibi, desencilerin uzmanlaşması şaşırtıcı değildir’’. (Atasoy,2001,s.203)

4.CUMHURİYETİN İLANINDAN GÜNÜMÜZE TÜRK KUMAŞ DESENİ UYGULAMALARI

4.1.Eğitim Kurumları

4.1.1. Olgunlaşma Enstitüsü

İlk enstitü 1945 yılında Refia Övüç tarafından İstanbul Beyoğlu kız teknik öğretim olgunlaşma enstitüsü ismi ile kurulmuştur. Bugün 11 ilde 12 enstitüde faaliyet göstermektedir.

“Kız meslek lisesi veya pratik kız sanat okullarını bitiren öğrencilerinin mesleki bilgi ve becerilerini geliştirerek meslek sahibi olmalarına imkan sağlayan, yöresel Türk giyim ve el sanatlarını araştıran, geliştiren, değerlendiren ve yaşatılmasını sağlayan iki yıl süreli döner sermaye ile çalışan kurumlardır. Olgunlaşma enstitüsü eğitim öğretimin yanı sıra kültürel değerlerimizden kaybolmaya yüz tutmuş Türk el sanatlarını koruyan ve aslına sadık kalınarak gelecek kuşaklara aktarılmasına öncülük eden seçkin örneklerini yurt içi ve yurt dışında tanıtan bu alanda sanatsal ağırlıklı eğitim ve öğretim çalışmalarını birlikte sürdüren tek eğitim kurumudur.

Olgunlaşma enstitüsü;

- Giyim
- Moda ve grafik tasarımı
- Kuyumculuk ve takı tasarımı
- Seramik
- Resim
- El sanatları
- Nakış
- Ev yönetimi ve beslenme
- Ayakkabı tasarımı
- Araştırma, tanıtım pazarlama

- Pastacılık
- Kurum beslenmesi

gibi alanlarda eğitim vermektedir''.(http://www.bucaram.gov.tr/images2/img/290/File/meslek/egitim_ogretim_dosyalari/KIZ%20TEKNIK%20OGRETIM%20%20OLGUNLASMA%20ENSTITUSU.doc)

Resim 64. Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüleri

S.NO	OKULUN ADI	AÇILDIĞI YIL
1	ADANA Seyhan Anadolu Kız Meslek Lisesi ve Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü	1972
2	ANKARA Altındağ Kız Teknik Öğretim Ankara Olgunlaşma Enstitüsü (Anadolu Meslek ve Meslek Lisesi kademeli olarak 2005-2006 kaldırılmıştır.)	1958
3	ANTALYA İsmet İnönü KT, Anadolu Meslek, Meslek Lisesi ve Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü	1987
4	BURSA Osmangazi Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü	1996
5	DİYARBAKIR Merkez Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü ve Kız Meslek Lisesi	1989
6	ESKİŞEHİR Merkez Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü ve Kız Meslek Lisesi	1959
7	İSTANBUL Üsküdar Beylerbeyi Sabancı Kız Teknik Öğretim Olg. Enstitüsü	1988
8	İSTANBUL Beyoğlu Refia Övüç Kız Teknik Öğretim Olg. Enstitüsü	1945
9	İZMİR Konak Cumhuriyet-N.S. İşgören Anadolu Meslek ve Meslek Lisesi ve 100.Yıl Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü	1961
10	KAYSERİ Kocasinan Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü	1988
11	SAMSUN Merkez Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü ve Kız Meslek Lisesi	1960
12	TRABZON Merkez Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü ve Kız Meslek Lisesi	1988

Kaynak: http://www.bucaram.gov.tr/images2/img/290/File/meslek/egitim_ogretim_dosyalari/KIZ%20TEKNIK%20OGRETIM%20%20OLGUNLASMA%20ENSTITUSU.doc

1958 yılında kurulan Ankara olgunlaşma enstitüsü başta Nazmiye Demirel olmak üzere Mevhibe İnönü, Semra Özal gibi pek çok devlet büyükleri eşleri için kıyafetler hazırlayarak yurt dışı gezilerinde Türk motifli Türk çizgilerini taşıyan giysiler ile ülkemizi temsil etmeleri sağlanmıştır.

Bursa Olgunlaşma Enstitüsünün 2004 yılında düzenlediği “Turkuazdan Kırmızıya” isimli defilede geleneksel Türk motifleri kullanılarak hazırlanmış tasarımlardan bazıları aşağıda gösterilmiştir.

Resim 65. 3 Benek ve kaplan postu desenli elbise

Kaynak: www.bursaolgunlasma.k12.tr

Resim 66. Rumi Desenli Elbise

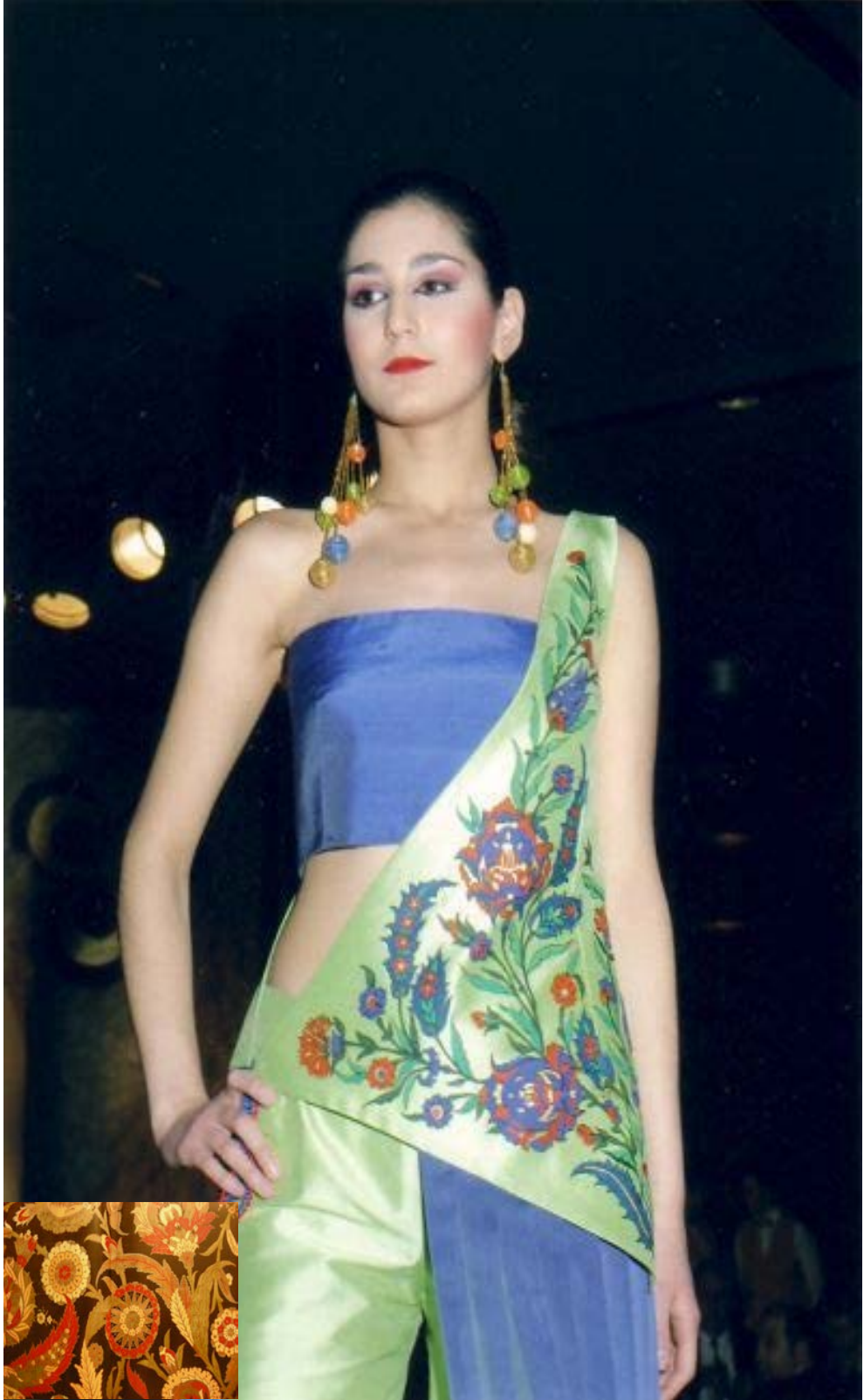
Kaynak: www.bursaolgunlasma.k12.tr

Resim 67. Haliç İşi Desenli Elbise

Kaynak: www.bursaolgunlasma.k12.tr

Resim 68. Hatai, Kıvrık Dal, Penç Motifli Elbise

Kaynak: www.bursaolgunlasma.k12.tr

4.1.2.Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

“Mimar Sinan Üniversitesi, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 1882 yılında "Sanayi-i Nefise Mekteb-i Ali"si adı altında kurularak 1883 yılı Mart ayında öğretime başlamıştır”.(Cezar,1983,s.3)

Yeni kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi, Ticaret Nezaretine bağlı olacak ve bu okul resim, heykel, mimarlık ve hakkâklık (gravür) sınıflarını ihtiva edecekti.

Sanayi-i Nefise Mektebi,öğretime başladığı dönemde öğrenci sayısı 20 ile sınırlıydı.O dönemde bu sayı küçümsenecek kadar az sayılmazdı. Akademi; 1927 yılına kadar "Sanayi-i Nefise-i Mekteb-i Alisi" diye anılmış; takip eden bir sene boyunca "Sanayi-i Nefise Akademisi" ,sonrasında ise "Güzel Sanatlar Akademisi" ismini almıştır.

“Yeni yaptırdığı ilk binanın yetersizliğini kısa zamanda fark edilmiş ve ilâve inşaatlarla okulu büyütmeye çalışmıştı. Aslında ilâve inşaatla da rahat bir okul binasına kavuşulmuş sayılamazdı. Ne var ki bu binada 1916 yılına kadar eğitim sürdürüldü. Kurucu Osman Hamdi Beyin kardeşi Halil Edhem Beyin Müze ve Sanayi-i Nefise-i Mektebi müdürlüğü sırasında 2 Ekim 1916 da Akademi ilk binasından çıkarıldı”.(Cezar,1983,s.14)

Akademi 1926 yılında Fındıklı'daki eski Meclis-i Mebusan binasına taşındı ve eğitime bir süre burada devam etti. 1 Nisan 1948'de akademide meydana gelen yangın neticesinde kütüphanesindeki kitaplar, öğrenci kayıtlarına ait dosyalar, akademi içindeki birçok eşya yanarak kullanılmaz hale gelmişti.

“1927 Haziranında Akademi müdürlüğüne tayin edilen Namık İsmail, 1925'de Paris'de açılmış olan milletlerarası Dekoratif Sanatlar Sergisi'ni görmüştü. Bu sergiden etkilenen Namık İsmail, Türkiye'de dekoratif sanatlar öğretiminin esaslı şekilde yapılmasını arzulamıştı. Bu bakımdan; Akademinin, eski adıyla Tezyinat Şubesi olan Dekoratif Sanatlar Bölümünün gelişmeye müsait sağlam temellere

oturtulması Namık İsmail'in gayretleriyle mümkün olmuş ve onun müdürlüğü sırasında Tezyinat Bölümü yeni elemanlarla yeni ihtisas atölyelerine kavuşmuştur. Umumi Tezyinat atölyesinde ilk yıllarda kumaş, halı, kilim desenleri üzerindeki çalışmalar en geniş meşguliyet alanını teşkil etmekteydi. Umumi Tezyinat atölyesi en nihayet akademi yangınından sonra Kumaş Desenleri Atölyesine dönüşmüştür''.(Cezar,1983,s.23,24)

“1936 senesinde Akademi'ye bir bölüm eklendi. Bu bölüm, «Türk Tezyini Sanatlar Bölümü» idi. Bu bölüm, eski «Şark Tezyini Sanatlar Mektebi» nin Akademi çatısı altına alınması olayından başka bir şey değildi. Hattat yetiştirilmek üzere 1914 senesinde «Medresetülhattatin» adlı bir okul kurulmuş ve bu okul Cağaloğlu yokuşu başındaki eski sibyan mektebi binasında faaliyete geçmişti. Sonradan adı Hattat Mektebi'ne çevrilen Medresetülhattatin 1929 yılına kadar devam etmiştir. Hattat mektebinin kaldırıldığı yıl aynı binada «Şark Tezyini Sanatlar Mektebi» diye bir okul açılmış ve hattat mektebinin hocaları yeni açılan okulun da aynen hocası olmuşlardı, işte 1936 yazında bu Şark Tezyini Sanatlar Mektebi kaldırılıyor ve buranın hocaları Akademi'de kurulan «Türk Tezyini Sanatlar Bölümü» nün hocaları durumuna geçiyorlardı''.(Cezar,1968,s.14)Ve ismi Türk süsleme bölümü olarak değiştirildi. Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Akademi 1982'de Mimar Sinan Üniversitesi haline getirildikten sonra ilave olunan Halı-Kilim-Eski Türk Kumaşları Anasanat Dalı ile birlikte beş anasanat dalı olarak eğitime devam etmektedir.

Bölümdeki eğitim ve öğretim geleneksel olandan yola çıkarak bugüne ve geleceğe yönelik gereksinimlere cevap verecek tasarımların oluşturulmasını sağlamaktır.

“Üstün teknik niteliklerinin yanı sıra özgün desen ve üslupları ile tüm dünyada haklı bir üne sahip olan geleneksel sanatımız yüzyıllardan beri farklı bölge ve kültürlerin birikimiyle olgunlaşarak günümüze kadar gelmiştir. Bölüm, öğrencilerine tasarımın ilke ve yöntemleri verilerek çağın gereksinimlerine uygun özgün eserler meydana getirilebilecek eğitilmiş, yaratıcı, nitelikli birer sanatçı adayı yetiştirmeyi amaçlamıştır''.(<http://www.msgsu.edu.tr/msu/pages/71.aspx>)

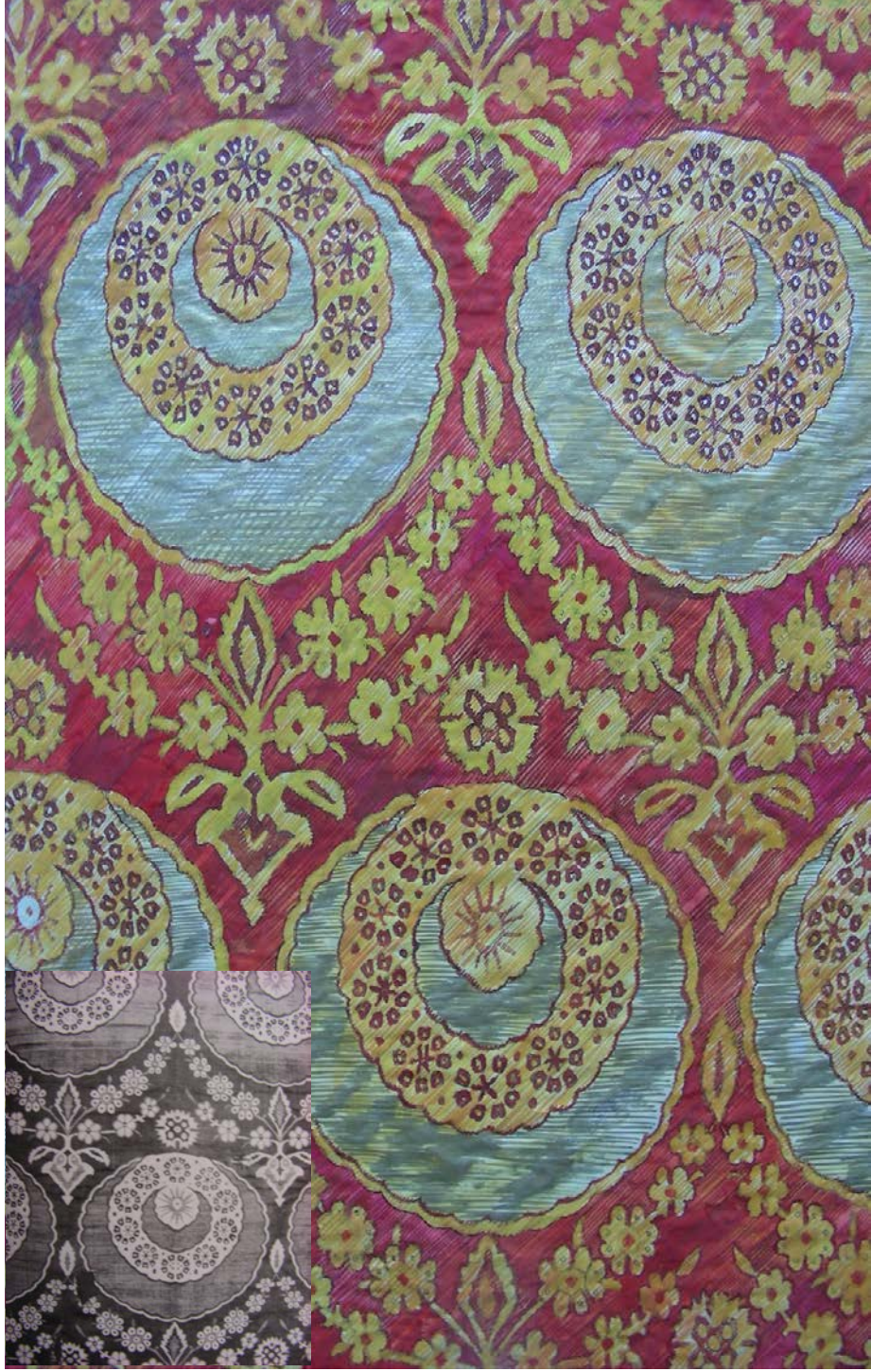
Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Halı-Kilim Ve Eski Türk Kumaş Desenleri Ana Sanat Dalı öğrencilerinin geleneksel motifleri kullanarak hazırladığı tasarımlardan bazı örnekler aşağıdaki gibidir.

Resim 69. Saz Yolu Üslubu Desen Tasarımı

Kaynak: Mimar Sinan Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Halı-Kilim Ve Eski Türk Kumaş Desenleri Ana Sanat Dalı Arşivi, Deniz İpekçi

Resim 70. Pars Beneği Motifli Desen Tasarımı

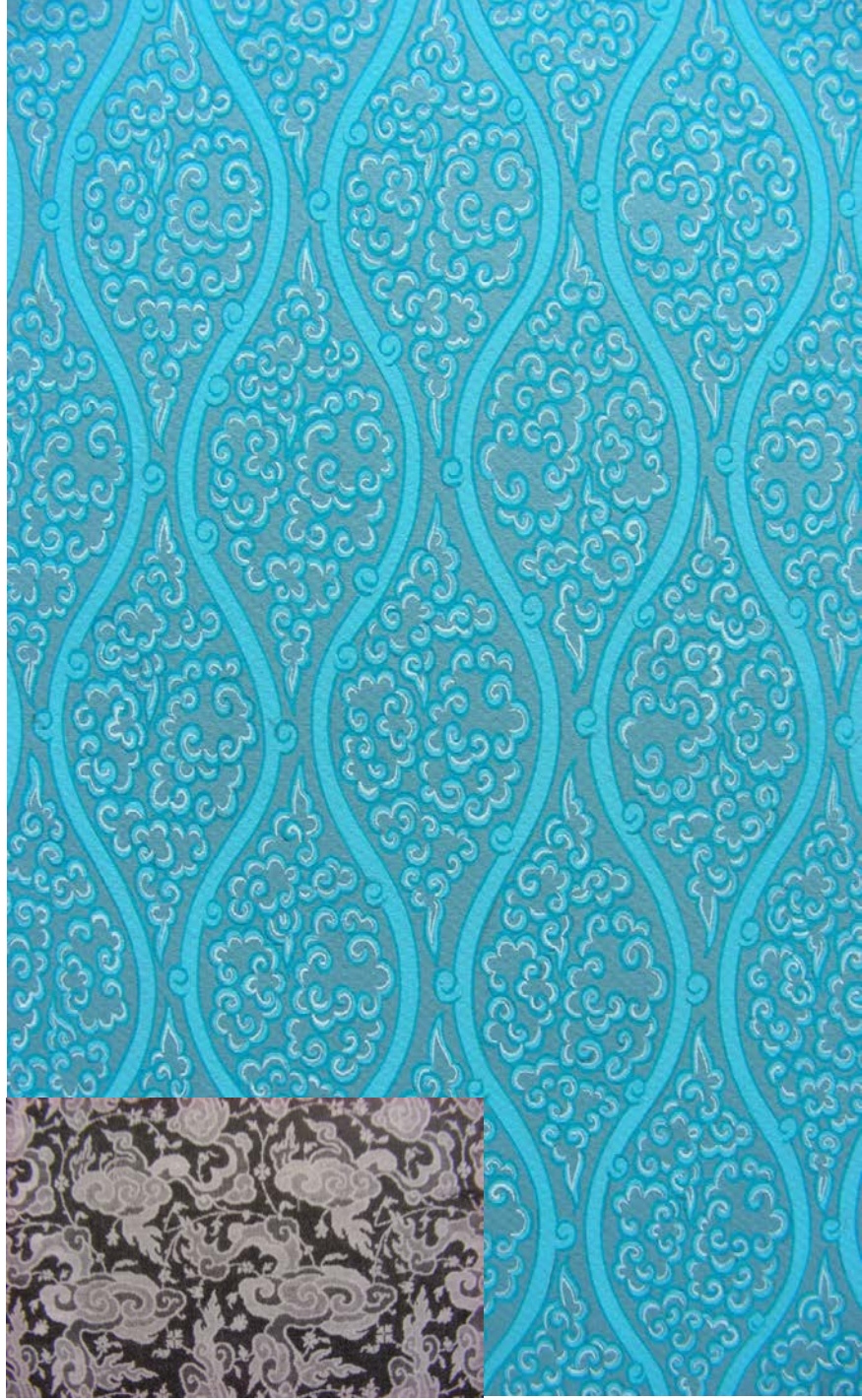
Kaynak: Mimar Sinan Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Halı-Kilim Ve Eski Türk Kumaş Desenleri Ana Sanat Dalı Arşivi, Emine Bodur

Resim 71. Lale, Madalyon ve Rumi Motifli Desen Tasarımı

Kaynak: Mimar Sinan Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Halı-Kilim Ve Eski Türk Kumaş Desenleri Ana Sanat Dalı Arşivi, Erhan Karaman

Resim 72. Bulut Motifli Desen Tasarımı

Kaynak: Mimar Sinan Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Halı-Kilim Ve Eski Türk Kumaş Desenleri Ana Sanat Dalı Arşivi, Özge Bahtiyar

Resim 73. Palmet Motifli Desen Tasarımı

Kaynak: Mimar Sinan Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Halı-Kilim Ve Eski Türk Kumaş Desenleri Ana Sanat Dalı Arşivi, Serap Akyüz

Resim 74. Lale, Yaprak Motifli Desen Tasarımı

Kaynak: Mimar Sinan Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Halı-Kilim Ve Eski Türk Kumaş Desenleri Ana Sanat Dalı Arşivi, Serap Tonka

4.1.3.Marmara Üniversitesi

“Marmara üniversitesine bağlı geleneksel Türk El Sanatları bölümü 1982 de kurularak eğitim ve öğretim programlarına başlamıştır. Bölüm halen halı-kilim-eski

kumaş desenleri ana sanat dalı ve tezhip-minyatür ana sanat dalı olmak üzere 2 ana sanat dalında eğitim vermektedir. Halı kilim eski kumaş desenleri ana sanat dalında kirkitli dokumalar, baskı ve sanat dallarından (tekstil el sanatları içeren) teorik ve uygulamalı dersler verilir''.(http://gsf.marmara.edu.tr/index.php?bolum=5)

4.1.4.Dokuz Eylül Üniversitesi

Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları bölümü 4. sınıf baskı tasarım dersi öğrenci çalışmaları aşağıdaki gibidir.

Resim 75. Lale, Pars Beneği, Saz Yolu Üslubu Yaprak Motifli Desen Tasarımı-1

Kaynak: Korkmaz S. Dokuz Eylül Üniversitesi-Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Arşivi

Resim 76. Lale, Pars Beneği, Saz Yolu Üslubu Yaprak Motifli Desen Tasarımı-2

Kaynak: Korkmaz S. Dokuz Eylül Üniversitesi-Geleneksel Türk Sanatları Bölümü

Arşivi

4.1.5.Beykent Üniversitesi

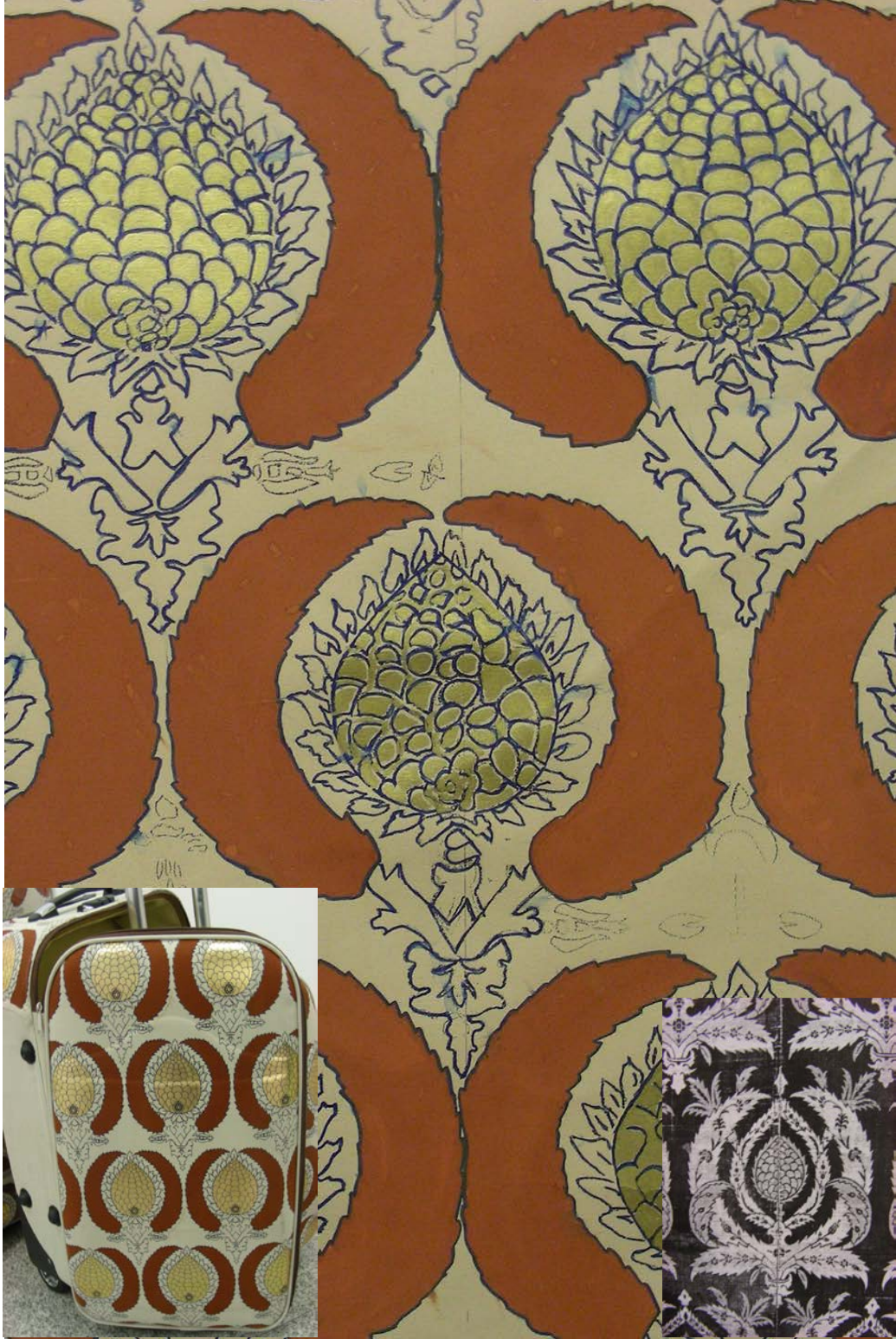
Beykent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Moda ve Tekstil Tasarımı bölümü öğrencilerinin geleneksel Türk motiflerini kullanarak hazırladıkları tasarımlardan bazı örnekler aşağıdaki gibidir.

Resim 77. Lale, Penç Desenli Kumaş Tasarımı

Kaynak: Akkuzu Ş. (2010). Beykent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Mezuniyet Sergisi

Resim 78. Kozalak, Yaprak Motifli Kumaş Tasarımı

Kaynak: Şerefoğlu E. G. (2010). Beykent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Mezuniyet Sergisi

Resim 79. Karanfil Motifli Desen Tasarımı

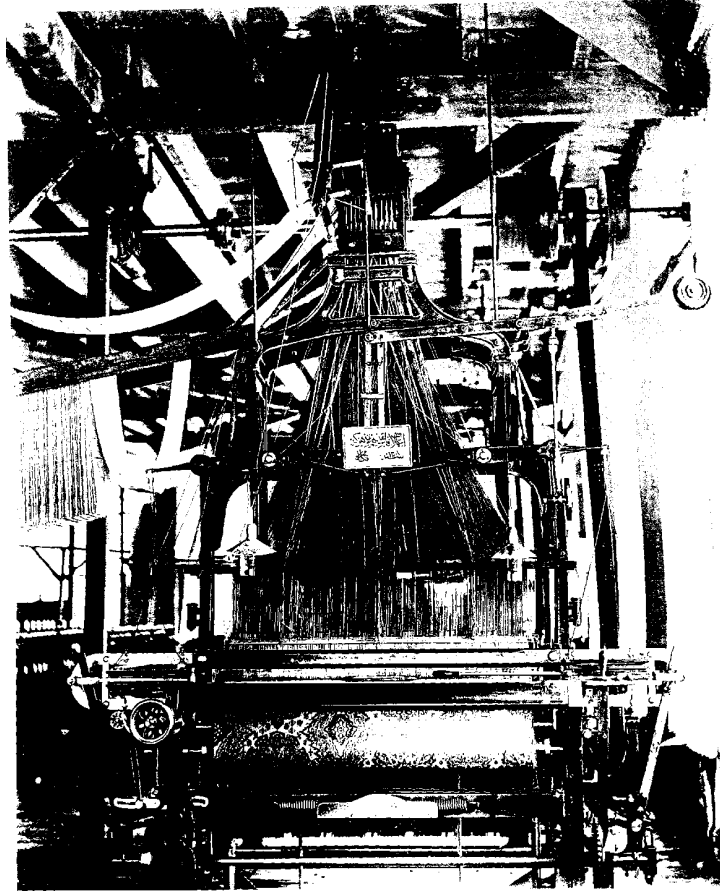
Kaynak: Can G. (2010). Beykent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Mezuniyet Sergisi

4.2.Devlet Bünyesindeki Kumaş Fabrikaları

4.2.1.Hereke Fabrika-i Hümayunu

1843 yılında Osmanlı dokuma sanayiinin ilk Özel Fabrikası, İzmit Körfezi'nin kuzey kıyısında, doğuda Yarımca, batı ve kuzeyde Gebze, güneyde Kocaeli ilinin çevrelediği Hereke beldesinde Ohannes ve Bogos Dadyan kardeşler tarafından Serasker Rıza e izli ile 50 pamuklu 25 ipekli canfes tezgahı ile üretime başlamıştır. 1845 yılında kuruluş Hereke Fabrika-i Hümayûnu adı ile Sultan Abdül Mecid adına tescil edilmiştir. Saraylara ipekli canfes, döşemelik ve perdelikler üretmeye başlayan Hereke Fabrika-i Hümayûnu, 1850 yılında inşa edilen Kemhahâne'nin ilâvesiyle genişletilmiştir.

Resim 80. Hereke Fabrika-i Hümayûnun'da Kullanılan Jakar Tezgâhı.

Kaynak: Kenan M. (1999). *Milli Saraylar Koleksiyonunda Hereke Dokumaları Ve Halıları*, İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, s.34, İRCİCA Fotoğraf Arşivi 90453-10.

Hereke Fabrikası'nın üretim konularını halı ,döşemelik kumaş ve sarayın her türlü tekstil ihtiyacı oluşturmaktaydı.Hereke fabrikasında üretilen kumaşlarda kullanılan malzeme çoğunlukla ipektir.

Hereke Fabrikası'nın ilk kurulduğu yıllardan itibaren Batılı sanatkarlar desen tasarımı konusunda çalışmışlardır. Bundan dolayı Hereke kumaşlarında Osmanlı desenlerinin ile beraber dönemin Avrupa kumaşlarında görülen motifler sıkça görülmektedir.

“Fabrikada, üç tür kumaş dokunmuştur. Bunlar Saray için döşemelik kumaşlar, Fransız kumaşlarını hatırlatan Batı zevkindeki kumaşlar ve Türk Rokoko üslubunda kumaşlardır”.(Kuzucu, 2009, s.167)

“Hereke kumaşlarının pek çoğunun desenlerinde Batı tarzı bir saray olan Dolmabahçe Sarayı'nın tarzına uyması için Batılı unsurlara yer verilmiştir. Bitkisel kaynaklı desenlerde akantus yaprakları, rokoko tarzda 'C' ve 'S' kıvrımlar, sarmallar, neo-klasik üslûbun izlerini taşıyan vazolar, drapeler, geometrik düzenlemeler batı sanatından kaynaklanmaktadır. Bir kısmı dönemin Lyon ipekli döşemelikleri ile büyük benzerlikler taşıyan bu tasarımların yanısıra geleneksel Osmanlı kumaşlarına paralel örnekler de görülmektedir. Osmanlı süsleme sanatlarında sık tekrarlanan süsleme örneklerinden rumîler, palmetler geometrik düzenlemeler içine yerleştirilmiş biçimde Hereke kumaşlarının pek çoğunda görülmektedir. Geçmiş dönemlerde taş, maden, çini süslemeciliğinde görülen bu desenler Hereke Fabrikası'nın tasarımcıları tarafından kumaşa aktarılmıştır. Çin bulutları ve şemse motifleri de Hereke kumaşlarında kullanılmışlardır. Desen tasarımlarında bitkisel kaynaklı motifler önemli yer tutmaktadır. Pek çok desende stilize çiçekler, yapraklar, meyveler yer almakta, bir kısmında da oldukça natüralist yaklaşımlar görülmektedir Hem Doğu, hem de Batı dokumacılığında. başvurulan bir yaklaşım olan kaydırılmış akslara yerleştirilmiş irili ufaklı madalyonların tekrarlanmasıyla eni en fazla 70 santimetre olan bu kumaşlarda sonsuza açılan desen şemaları görülmektedir”. (Kenan,1999,s.27).

Resim 81. Çiçek Motifli İpekli Döşemelik Kumaş

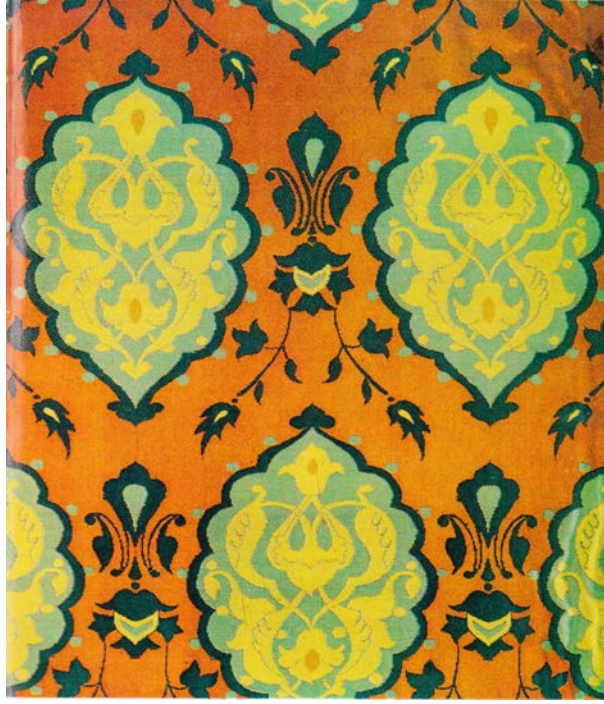
Kaynak: Küçükerman, Ö. (1987), *Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası-Saraydan Hereke'ye Giden Yol*, İstanbul: Sümerbank Yayınları, s.187, no. 20.

Resim 82. Rumi Motifli İpekli Döşemelik-1

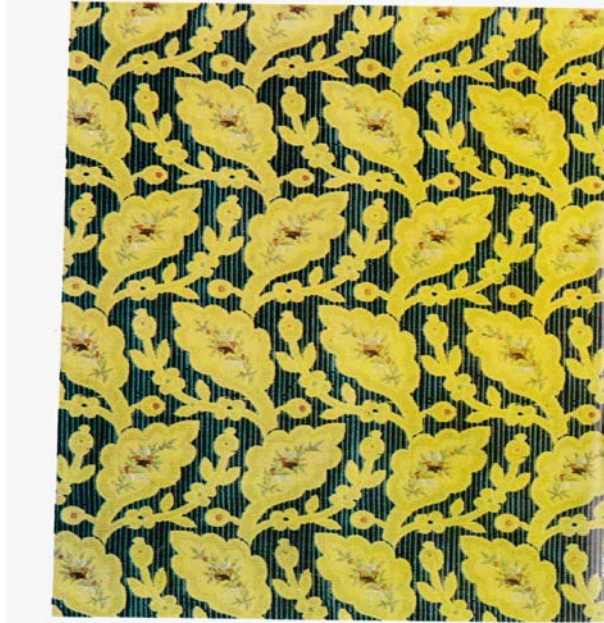
Kaynak: Küçükerman, Ö. (1987), *Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası-Saraydan Hereke'ye Giden Yol*, İstanbul: Sümerbank Yayınları, s.187, no. 3

Resim 83. Rumi Motifli İpekli Döşemelik Kumaş-2

Kaynak: Küçükerman, Ö. (1987), *Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası-Saraydan Hereke'ye Giden Yol*, İstanbul: Sümerbank Yayınları, s.191

Resim 84. Yaprak Motifli İpekli astarlık «Kaftanlık» Kumaş

Kaynak: Küçükerman, Ö. (1987), *Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası-Saraydan Hereke'ye Giden Yol*, İstanbul: Sümerbank Yayınları, s.193 no. 1 A.

Resim 85. Çiçek ve Yaprak Desenli ipekli döşemelik Kumaş

Kaynak: Küçükerman, Ö. (1987), *Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası-Saraydan Hereke'ye Giden Yol*, İstanbul: Sümerbank Yayınları, s.170 no., 46.

Resim 86. Pars Beneği Motifli ipekli döşemelik Kumaş

Kaynak: Küçükerman, Ö. (1987), *Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası-Saraydan Hereke'ye Giden Yol*, İstanbul: Sümerbank Yayınları, s.170 no., 81.

Resim 87. Yıldız Motifli İpek Döşemelik Kumaş

Kaynak: Küçükerman, Ö. (1987), *Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası-Saraydan Hereke'ye Giden Yol*, İstanbul: Sümerbank Yayınları, s.170 no. 371

“Devlet yönetiminde işletilen fabrikaların, aynı zamanda perakende ticaret girişimleri, Hereke fabrikasının bir öncülüğüyle başlamıştır. Bu yolla elde edilen ürünlerin halka satışı için de İstanbul'da Kapalıçarşı'da Fabrika adına bir satış mağazası açılmıştır. Fabrikanın kendi ürünleri yanında sipariş üzerine üretim kabulü de öngörülmüş olan bu mağaza, fabrikanın bağlı bulunduğu Hazine-i Hassa Nezaretinden verilen sipariş üzerinden, üretimin ancak Nezaretin onayı ile fabrikaca kabul edilebileceği emri üzerine zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Çünkü böylece, müşteri önce isteklerini «Evvelâ istida ile mezkûr nezarete bildirecek ve uygun görüldüğünde nezaretçe verilecek müsaadeye göre» üretime geçilebilecektir. İşte bu gibi çeşitli zorlukların ortaya çıkmasıyla birlikte mağaza ticari özelliğini yitirmiş, iş yapamaz duruma düşmüş ve iki yıldan az bir süre içinde 1875 yılında kapanmıştır”.(Küçükerman,1987,s.49)

“Hereke Fabrikası o günlerde özellikle Saray döşemelikleri için üretim yapmaktadır. Saray döşenmesinde kullanılan özel ürünlerin aynı zamanda halk arasında da kullanılmasının hoş karşılanmadığı ve Saray çevresinin etkilerinin bu kapanmada etkili olduğu görüşü hakim olmuştur. Ancak, 1888 yılında Hereke fabrikası müdürlüğüne tayin edilen Hacı Akif Bey, zararlı çalışan fabrikaya, yine böyle bir ticari özellik kazandırmak amacıyla 1889 yılında İstanbul'da, bu kez «Zaptiye Caddesi»nde bir başka satış mağazası açılmıştır”.(Küçükerman,1987,s.49)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Maliye Vekaleti'ne bağlı olarak çalışan Hereke Fabrikası daha sonrasında Sanayi ve Maadin Bankası'na intikal etmiştir.

1925 yılında fabrikanın Sanayi ve Maadin bankası'na bağlanması yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.1932 yılında fabrika ikinci kez yangın geçirmiş sonrasında 107 tezgahlı işletme 1933 'de Sümerbank'a devredilmiştir.

Resim 88. Hereke Fabrikası'nın Üretimi (1933-1950)

Yıllar	Yün İpliği (Ton)	Yünlü Dokuma (1933-1950)	Battaniye-Kilim (1000 adet)
1933		283	401
1934		455	279
1935	202	451	296
1936	91	441	215
1937	66	432	329
1938	150	563	249
1939	251	688	518
1940	443	862	298
1941	413	874	156
1942	418	785	334
1943	379	867	330
1944	353	773	295
1945	261	1.004	252
1946	250	1.014	483
1947	226	992	791
1948	254	900	748
1949	248	943	862
1950	187	803	730

Kaynak: Toprak Z. (1988). *Sümerbank Holding A.Ş.*, İstanbul : Creative Yayıncılık, s.35

“Saltanat kaldırıldıktan sonra Hereke Fabrikası Sümerbank İdaresi'nde çalışmaya devam etmiştir. 1995'e kadar süren bu dönemde Hereke Fabrikası'nın ipekli Kumaş Dokumahânesi Milli Saraylar Koleksiyonu'nda bulunan Hereke ipekli kumaşlarının büyük kısmını orijinal desen kartonlarından yararlanarak özgün jakar tezgâhlarında dokumaya devam etmiştir. Aynı yıl milli saraylar daire başkanlığına devredilerek bir müze fabrika olarak yerini almıştır”.(Kenan,1999,s.31)

“Ürünler arasında havlu, klaptanlı bornoz, ipek zenne çorabı, ipek erkek çorabı, mendil, yatak örtüsü, masa örtüsü, baş örtüsü, boyun atkısı, çarşaflık, esvaplık, nişan kurdelesi, çiçekli tül, çorap bağ şeridi, sabun bezi gibi çeşitli ürünler sayılabilir”.(TBMM,2003,s.10)

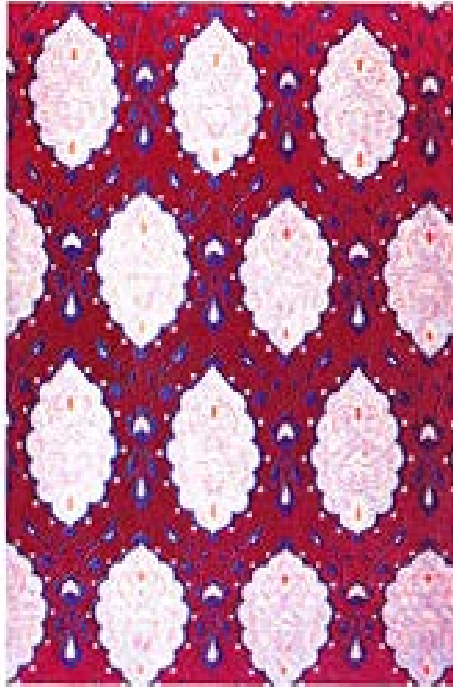
Resim 89. Saray Dekorasyonunda Kullanılmış Hereke İpekli Kumaşları

Desen No: 81

Beylerbeyi Sarayı Sanı Köşk'ten kolbuk.

Desen No: 1023

Dolmabahçe Sarayı Çarmlı Köşk'te 52 Numaralı Oda.

Kaynak: Temir Ş. (2000). *Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, 07.15 Nisan, Türkiye Bildiriler Kitabı, Isparta, s.61

Resim 90. Saray Kumaşlarından Esinlenerek Üretilmiş İpek Sehpa Örtüleri

Kaynak: Temir Ş. (2000). *Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, 07.15 Nisan, Türkiye Bildiriler Kitabı, Isparta, s.76

4.2.2.Bakırköy Bez Fabrikası

“Tanzimat'tan sonra sanayileşme devlet kontrolünde ve desteğinde gerçekleştirilmeye çalışıldığında, fabrikalarda yine devlet tarafından kurulmuştur. Dokuma sanayinde devletin dışında özel teşebbüs aracılığıyla kurulmuş olan fabrikaların varlığı ve sayısı yok denecek kadar azdır. Bunda hiç kuşkusuz en önemli

faktör yerli girişimcinin yokluğu kadar, sermaye faktörünün yetersizliği olmuştur’’.(Kuzucu,2009,s.176)

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk inorganik enerji ile çalıştırılan fabrikası olan Bakırköy Bez Fabrikası önceleri İngiltere'den getirilen iplikle yalnız dokuma üretilmiş ve el kalıplarıyla basma yapılmıştır.

Basmahaneye iplikhanenin kurulmasından sonra gerekli olan ipliği kendi üretmeye başlamıştır.El kalıpları ile basma üretimi yapılmaya devam etmekte ayrıca çadır ve Amerikan bezi üretimide yapılmaktaydı

Resim 91. Bakırköy (Basmahane) Fabrikası'nın Üretimi (1933-1950)

Yıllar	Pamuk İpliği (ton)	Pamuklu Dokuma (1000 m)
1933		1.110(11/7/33'den)
1934		2.560
1935	987	4.676
1936	1.013	5.375
1937	1.162	6.325
1938	1.203	6.443
1939	1.492	8.134
1940	1.637	7.202
1941	1.306	6.765
1942	1.504	6.847
1943	1.620	8.240
1944	1.358	7.358
1945	1.145	7.140
1946	1.038	6.617
1947	1.021	6.932
1948	984	7.266
1949	1.049	6.818
1950	1.943	8.180

Kaynak: Toprak Z. (1988). *Sümerbank Holding A.Ş.*, İstanbul : Creative Yayıncılık, s.33

‘‘Basma fabrikasının Türk ve Arap desen ve motifleri kullanarak yarattığı ürünler dönemin başarılı örnekleri olarak saygınlık uyandırmış ve Basmahaneye haklı bir ün kazandırmıştır’’.(Önsoy, 1988, s.52) Fabrika 1850'li yılların başında

Basmahane-i Âmire adını almıştır. Bu yıllarda Avrupa'dan yeni makine, teçhizat ve usta getirilmiş ve fabrikanın kapasitesi genişletilmiştir.

“1850'li yılların ortalarından itibaren basmadan vazgeçilerek bez üretimine ağırlık verilmiştir. Bunun için yeni tezgâhlar getirilmiş ve yabancı uzmanların nezareti altında günde 100 topun üzerinde bez üretilmiştir”.(Toprak, 1986, s. 1345)

“Ancak, bir yandan kötü bir işletme yönetimi diğer yandan da, Avrupa'nın yoğun rekabeti Basmaneyi güç durumda bırakmaya başlamıştır. Özellikle Avrupa'dan getirilmiş ustalara ödenen yüksek ücretler fabrikanın üretim maliyetlerinin hızla artmasına neden olmuştur”.(Kuzucu,2009,s.177)

“Fabrika bu koşullarda kendisini idame ettirmede zorlanmaya başladı. Hatta 1860'lı yılların başında kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum karşısında fabrika önce Hazine-i Hassa'ya, daha sonra da Harbiye Nezareti'ne devredilmiştir”.(Eldem, 1994, s.64).”Fabrika bez fabrikası adını almış, 1921 yılına kadar uzun bir süre sadece ordunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışmıştır. Fabrikanın ordudan aldığı siparişler genel olarak er elbiseliği, astarlık, iç çamaşırı, çadır bezi ve çanta kumaşı gibi ürünlerden oluşmuştur.”(Küçükerman, 1993, s.558)

“1921-1925 yılları arasında o zamanki Harbiye Nezareti Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü emrine geçmiş olan fabrika 1924 yılında kabul edilen 3 yıllık bir imar ve ıslah programı gereğince yeni makinelerle aynı yılda kısmen yenilenmiş şekilde işletmeye açılmıştır”.(Kuzucu,2009,s.178)

20. yüzyıl başında fabrikaya eklenen el tezgahı bölümünde . Bursa havluları, peştemallar, yemek peçeteleri, sofrta örtüleri, bürümcük peşkirler, sedir örtüleri, perdelik bez üretimi yapılmıştır.1925 yılında Devlet Sanayi ve Maadin Bankası'nın kuruluşuyla bu bankanın bünyesine geçti.

4.2.3.Sümerbank

“Osmanlı Devleti 1820'lerle birlikte dünya pazarına açılmaya başlamıştı. Bir yandan, geleneksel, fiskalist(devletin iktisadi kararlar alırken bir yandan gelirlerini

yükseltme diğer yandan gelir seviyesini düşürmemek amacıyla harcamaları kontrol etmesi), provizyonist(insan ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmet arzının sağlanması ve sürdürülmesi) ekonomik yapı çözülürken, öte yandan çağdaş bir toplum dokusunun oluşmakta olduğu izleniyordu''.(Toprak,1988,s.14)

“Devlet öncülüğünde sanayileşme Osmanlı'nın Cumhuriyet Türkiye'sine bıraktığı miraslardan biriydi. Bu nedenle Cumhuriyet'in devraldığı sınai mülkiyette devlet fabrikaları hatırı sayılır bir yer işgal ediyordu''.(Dilek,2006,s.58)

“Osmanlı İmparatorluğu'ndan, Cumhuriyete geçişte yalnızca siyasal alanda değil ekonomik alanda da köklü yeniliklere gidilmiştir. Kuruluş yılları dediğimiz ilk on yılda yeni devletin uygulayacağı ekonomi politikaları düzenlenmiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, ekonomik politikaların yönünü çizmek amacıyla Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Kongreye işçi, çiftçi, tüccar ve sanayici kesimlerinden oluşan delegeler katılmıştır. Yapılan görüşmelerde öne çıkan en önemli konu ulusal bütünlük ve bağımsızlık anlayışının ekonomik alanda da benimsenmesi olmuştur. Kongrenin sonucunda, özel girişimciliğin canlandırılması ve bunun için kredi olanaklarının, eğitim, ulaştırma, haberleşme gibi altyapı hizmetlerinin hükümetçe sağlanması öngörülmüştür''.(Öreroğlu,2004,s.87)

“Devlet öncülüğünde kalkınma politikaları doğrultusunda, 3 Haziran 1933 tarihinde, 2262 sayılı "Sümerbank'ın kuruluş ve görevleri hakkında kanun" yürürlüğe girmiştir. Bu kanun çerçevesinde Sümerbank 11.07.1933'te kurulmuştur. Kuruluş yasasında Sümerbank'ın temel görevleri şöyle sıralanmıştır.

•Devlet Sanayi Ofisi'nden devralacağı fabrikaları ve özel sanayi kuruluşlarındaki devlet iştiraklerini yönetmek.

•Özel yasalarda verilmiş yetkilere dayanarak kurulacak fabrikalar hariç olmak üzere, devlet sermayesiyle meydana getirilecek tüm sınai kuruluşların etüt ve projelerini hazırlamak, yatırımı gerçekleştirmek ve yönetmek.

•Kurulumları veya geliştirilmeleri ülke için iktisadın verimli olan sanayii işletmelerine, kaynaklarıyla iştirak etmek.

•Sanayi kuruluşlarına kredi açmak ve genel bankacılık faaliyetlerinde bulunmak.

•Ulusal sanayiinin gelişmesine yönelik önlemleri araştırmak.

Sümerbank 1933 yılında kurulurken Devlet Sanayi Ofisi'nden şu fabrikaları devralarak işletmeye başlamıştır.

•Feshane Yünlü Dokuma Fabrikası.

•Bakırköy Pamuklu Dokuma Fabrikası.

•Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası.

•Hereke İpekli ve Yünlü Dokuma Fabrikası''. (Öreroğlu,2004,s.91)

“Devralınan bu dört fabrikanın ardından tekstil, deri, boya, kimya, halı, porselen, demirçelik, seliloz-kağıt ve çimento fabrikalarıyla Sümerbank tarafından kurulmuş ve kısa bir süre içinde 58 adet büyük ölçekte işletme 500 ü aşkın mağaza, 49 şubeli banka ile Türkiye’de özel kesimin sermaye, teknik bilgi ve beceriden yoksun olduğu dönemde devletin tüm yükünü omuzlamış ve Türkiye’de sanayileşmenin öncülüğünü yapmıştır.”(www.sumerholding.gov.tr/tarihçe.html) Sümerbank, endüstrileşmede öncü bir kuruluş olma prensibini benimseyerek, tekstil sektöründe sermaye ve üretime verdiği önem ile önder olmuştur.Sümerbank hem devletçe yönetilen bazı endüstri kollarına hemde özel girişimcilere kredi olanağı sunmuştur.

Resim 92. Sümerbank'a Devredilen Fabrikaların Üretimi, 1933-1950 (1.000 m)

	1933	1950
Bakırköy	3.000 iğ	10.000 iğ 5 milyon m pamuklu
Bakırköy Basmahane	987 ton iplik, 4.676 m pamuklu (1935)	1.943 ton iplik, 8.180 m pamuklu
Adana	1.674 ton iplik	1.548 ton iplik
Adana Mensûcât fabrikası	5.558 m pamuklu (1946)	7.148 milyon m pamuklu

Kaynak: İnalçık H. (2008). Türkiye Tekstil Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s. 153

Sümerbank'ın temel prensibi, yerli girişimcilere her konuda destek olarak ülke ekonomisinin canlanmasını sağlamaktır. Bu amaçla 1938 yılında İktisadi Devlet Teşekkülleri Kuruluş Yasası ile sanayiye yönelmiştir. Sümerbank özellikle güney illerinde pamuk üretimini teşvik etmiş, Nazilli ve Malatya başta olmak üzere dokumacılık alanında en iyi teknolojinin kullanılmasını sağlayarak üretimi arttırmaya çalışmıştır.

Resim 93. Sümerbank'ın kurduğu fabrikalar (1.000 m)

	1936	1950
Kayseri Fabrikası (kuruluş, 1934-1935)	2.716 ton iplik 18.345 m pamuklu	5.688 ton iplik 43.617 milyon m pamuklu
Ereğli (1937-1950)	28 ton iplik	8.912 milyon m pamuklu
Nazilli (1937-1950)	133 ton iplik	198 milyon m pamuklu
Malatya (1937-1950) (Bez ve İplik Fabrikaları T.A.Ş.)	1.962 ton iplik 4.914 m. pamuklu	3.150 ton iplik 10.577 milyon m pamuklu
Gemlik Sunî İpek (1938-1950)	137 ton iplik	323 ton iplik, 276 ton viskos

Kaynak: İnalçık H. (2008). Türkiye Tekstil Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s. 153

“1940 yılında Cumhuriyetin devraldığı fabrikalar yeniden çalıştırılmıştır. Çoğunluğu azınlık ve yabancı sermaye olan bu fabrikalar, Cumhuriyet sonrasında koşulları içinde Türk özel ve kamu girişimleri olarak yeniden üretime başlatılmışlardır. 1940'lı yılların başlarında tekstil makineleri ithalatı için döviz ayrılmaya başlanmıştır. 1946'ya kadar ithalatın önemli bir kısmını yurt içinde üretebilir duruma gelen sanayi, 1946 planı ile mevcut fabrikaların genişletilmesi ve modernizasyonunda önemli aşamalar göstermiştir”. (Erden, 2006, s.21)

“1950'li yıllarda verilen teşviklerle özel sektörün, gerek pamuklu dokuma gerekse yünlü dokuma sanayindeki üretimi Sümerbank üretimini aşmıştır. Ancak bu yıllarda tekstil işletmeleri genellikle küçük ölçekli olma niteliğini taşımaktadır. Bununla birlikte bu tarihten sonra sunulan teşvik tedbirleri ile özel sektörün tekstil sektöründeki faaliyetleri gelişmeye başlamıştır”. (Gürdal, 2000, s.48)

1950'den itibaren Demokrat Parti hükümetleri, özel girişimleri, bol kredi ile destekleyerek liberal bir iktisat politikası benimsedi.

“Sümerbank, 1946'dan sonra mevcut fabrikalarda üretimi artırma yoluna gitti sermaye artışı, idare ve iletişimde (management) reformlarla daha etkin bir üretim faaliyeti dönemi açtı, birçok özel girişim tesisleri Sümerbank'a devredildi veya hisseler arttırıldı”. (Toprak, 1988, s.73)1950'lerde Sümerbank ve özel tekstil girişim ve üretimi önemli gelişmeler göstermekteydi. 1960'larda Sümerbank'a bağlı 15 tekstil fabrikası ve birçok özel kumpanyada Sümerbank hisse sahibi olmuştu.

“1980'ler ile beraber liberal ekonominin uygulanmaya başlanmasının ardından özelleştirme süreci Türkiye'yi de etkilemiş 1986 tarihinde Kit'lerin özelleştirilmesi hakkında çıkarılan kanun çerçevesinde 11 Eylül 1987'de bakanlar kurulu kanunıyla Sümerbank'ın özelleştirilmesine karar verilmiştir”. (www.sumerholding.gov.tr/ tarihçe.html)

Resim 94. Sümerbank basma kumaşları

Kaynak: Toprak Z. (1988). *Sümerbank Holding A.Ş.*, İstanbul : Creative Yayıncılık, s.92

Resim 95. Sümerbanka Devredilmiş Fabrikalar

	iplik (ton)	kumaş
Kahramanmaraş Pamuklu Dokuma Sanayii (1965'te kurulmuş, 1968'de Sümerbank'a devir)	1.420	3.800.000
Eskişehir Basma Sanayii (1956'da kurulmuş, 1968'de Sümerbank'a devir)	3.160	24.246.000
Adıyaman Kumpanyası (1967)	4.100	1.690 ton materyal
Karaman İplik ve Pamuklu Mensucat (1967)	50.000 ‰ ile ihracata yönelik iplik	
Nevşehir (1967)	3.000 ton iplik	

İnalçık H. (2008). Türkiye Tekstil Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s.154

“Sümerbank kuruluşundan 2001 yılına kadar başta silahlı kuvvetler olmak üzere Emniyet Genel Müdürlüğünün elbise, çamaşır, postal, çadır, paraşüt, çarşaf, battaniye, havlu ve benzeri ihtiyaçlarını karşılamış, Azerbaycan, Ürdün, Arnavutluk, Bosna Hersek ve benzeri ülkelerin ordu ve polis teşkilatlarının ihtiyaçlarını karşılamıştır”.(www.sumerholding.gov.tr/tarihçe.html)

Sümerbank kumaşları halkın ucuza ve kullanışlı giysiler giyebilmesi amacıyla üretilmiştir. Cumhuriyet Türkiye’sinin içinde bulunduğu ekonomik koşullar ile paralel olarak Sümerbank kumaşlarını ekonomik olması öncelikli tercih sebebi olma sonucunu doğururken, kumaşlarda kullanılmış desenler ikinci planda kalmıştır.

Sümerbank kumaş desenleri bitkisel ve geometrik motiflerden oluşmaktadır. Bitkisel (yaprak, dal, lale, karanfil, sümbül, gül), geometrik (kare, üçgen, daire, çizgi) motifleri görülmektedir. Bitkisel motifler doğadaki duruşlarına yakın biçimde kumaşlara aktarılmıştır. Sümerbank’ın eski Türk kumaşlarındaki geleneksel motifleri devam ettirme gibi bir görevi olmamıştır.

4.2.4.Nazilli Basma Fabrikası

“Birinci Beş Yıllık Sanayi Politikası çerçevesinde, hammaddeye yakın bölgelerde, dokuma sanayiine yönelik yatırım yapma kararı doğrultusunda, Türkiye’de kurulan ilk basma fabrikasının temeli 25 Ağustos 1935’te Nazilli’de atılmıştır. Yirmi beş ay gibi kısa bir sürede Sovyet mühendislerin teknik desteğiyle dönemin en gelişmiş teknolojisiyle kurulan fabrika, 1937’de faaliyete başlamıştır”.(Öreroğlu,2004,s.99)

Fabrika 1938 yılına kadar deneme üretimleri yapmış sonrasında tam kapasite ile üretime geçerek, Avrupa’da o dönemde üretilmekte olan basma kumaş kalitesinde üretim yaparak ülke ihtiyacının bir kısmını karşılamaya çalışmıştır.

“Kuruluş sermayesi 7.039.563.-TL. olan işletme başlangıçta 28.236 iğne, 20 numara bazında 3.000 ton/yıl iplik, 768 adet dokuma tezgahı, 4 adet rulo baskı makinesiyle, toplam 20 milyon mt/yıl mamul üretecek şekilde kapasiteye sahipti. Fabrikanın istihdam ettiği işçiler, Sovyet mühendislerin teknik eğitimleriyle kısa sürede işlerinde uzmanlaşmışlar ve uzmanlaşma verimlilik artışını beraberinde getirmişti.Kuruluş döneminde ve izleyen yıllarda fabrikanın faaliyet karı sürekli artış göstermiştir. Bunun sebebi yatırımın doğru yerde, doğru teknoloji kullanılarak yapılması ve işletmenin rasyonel bir anlayışla şeffaf yönetimidir. Ayrıca ülkede dokuma ve basma üretimine karşı, doymamış olan yoğun talep mevcuttur.Ham pamuğun alınıp, her türlü işlemde geçtikten sonra mamul bez olarak piyasaya sunulacağı entegre bir tesis olan fabrika sahası 596.92,6 m'dir’’. (Öreroğlu,2004,s.99,100)

Fabrikanın 1963-1971 arasındaki üretim durumu mamul cinslerine göre şöyledir.

Resim 96. Nazilli Basma Fabrikası Üretim Durumu (1963-1971)

Yıllar	İplik (kg)	Kg. Ne	Dokuma (mt)	Ham Bez (Atk.)	Basma (Mt.)
1963	3.050.661	67.157.018	25.561.225	57.429.226	27.635.631
1964	3.121.747	67.927.186	27.764.204	58.159.586	26640.453
1965	3.016.105	65.940.418	25.550.071	56.550.486	28.931.123
1966	3.058.277	67.230.964	25.445.824	56.817.236	27.014.157
1967	3.089.812	68.937.267	27.897.616	57.724.836	30.159.078
1968	3.226.390	69.843.241	28.397.228	57.821.291	27.807.571
1969	3.207.688	66.789.107	27.489.451	54.668.715	22.508.986
1970	2.854.736	62.158.688	26.229.474	50.651.186	25.845.590
1971	2.942.961	63.588.215	27.072.149	51.730.226	28.466.086

Kaynak: Öreroğlu M. (2004). Cumhuriyet Döneminde Türk Sanayiinin Kuruluşu Ve Nazilli Basma Fabrikası, Ankara: Tekno Ed Yayınları, s.111

Fabrikanın 1994-1998 arası fiili üretimleri şu şekildedir.

Resim 97. 1994-1998 Arası Fiili Üretimler

ÜNİTE ADI	BİRİM	1994	1995	1996	1997	(8 Aylık) 1997	(8 Aylık) 1998
İPLİK	TON	810	968	707	694	474	298
HAM DOKUMA	1000 MT	6003	6246	3792	4722	1190	2029
MAMUL DOKUMA	1000 MT	8715	6597	10622	9711	6357	2914

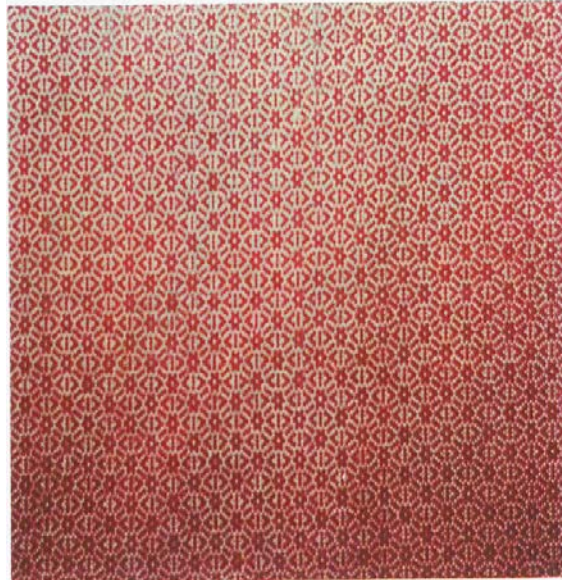
Kaynak: Öreroğlu M. (2004). Cumhuriyet Döneminde Türk Sanayiinin Kuruluşu Ve Nazilli Basma Fabrikası, Ankara: Tekno Ed Yayınları, s.112

“Tablolardan da görüldüğü gibi 1963 yılındaki iplik üretimi 3.050.661 kg iken, bu rakam 1998'in sekiz aylık döneminde 298.000 kg'a düşmüştür. Yaklaşık 10 kat azalan iplik üretimi bile tek başına fabrikanın durumunu açıklamaya yeterlidir. Ancak ne yazık ki üretim düşüşü yalnızca iplikte değildir. Ham dokuma üretimi yine 1963'te 25.561.225 metre iken, 1998'in 8 aylık döneminde 2.029.000 metreye düşmüştür. Durum sadece bunlardan ibarete değildir. Basma üretimi de yaklaşık 10 kat azalış göstermiştir”.(Öreroğlu,2004,s.112)

“Nazilli işletmesinde üretilen ürünler; kaput bezi, patiska, poplin, pijamalık, kadın-erkek mendili, pamuk ipliği, gömleklik poplin, basma, pazen, divitin, ince çamaşırlık, flanel, gecelik, çocuk giyimi, Nazilli emprime, siyah astar, merserize basma, haki yazlık astar, haki kışlık astar, döşemelik, şemsiyelik, poplin emprimedir. Nazilli Basma Sanayii ile birlikte Eskişehir ve İzmir Basma Sanayii işletmeleri basma, pazen, divitin yanında emprime, flanel ve saten döşemelikler üretilmekteydi. Yurt içi ve yurt dışı geniş pazarlara açılmaktadır. Ege bölgesinde ve Nazilli’de üretilen pamuk türü “joker” çoğunluğu sağlar. Uzun lifli pamuklar dokumacılıkta iç ve dış giyimde kullanılan kumaşlardır”.(Çetiner,2007,s.19)

“Sümerbank nazilli fabrikasında üretilmiş kumaşlarda bitkisel (yaprak, gül, karanfil, lale, hatai), sembolik (ay, yıldız, badem), geometrik (daire, üçgen, kare) motifler kullanılmıştır. Desenler Türk halı ve kilimlerdeki geleneksel motiflerden, doğa fotoğraflarından, daha önce üretilmiş kumaş parçalarındaki desenlerden ilham alınarak oluşturulmuştur. Bazı desenlerde batı etkisi de görülmüştür. Nazilli basma fabrikasında üretilmiş bazı basma kumaş örnekleri aşağıda gösterilmiştir”.(Çetiner, 2007, s.159)

Resim 98. Yıldız Motifli Nazilli Basma Kumaşı

Kaynak: Çetiner L. (2007). *Türk Tekstil Sanayiinde Sümerbank Nazilli Basmalarının Teknik Desen Özellikleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.82

Resim 99. Yaprak Motifli Nazilli Basma Kumaşı

Kaynak: Çetiner L. (2007). *Türk Tekstil Sanayiinde Sümerbank Nazilli Basmalarının Teknik Desen Özellikleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.9

Resim 100. Çiçek, Yaprak, Dal Motifli Nazilli Basma Kumaşı

Kaynak: Çetiner L. (2007). *Türk Tekstil Sanayiinde Sümerbank Nazilli Basmalarının Teknik Desen Özellikleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.93

Resim 101. Çiçek, Yaprak Motifli Nazilli Basma Kumaşı

Kaynak: Çetiner L. (2007). *Türk Tekstil Sanayiinde Sümerbank Nazilli Basmalarının Teknik Desen Özellikleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.123

Resim 102. Çiçek Ve Yaprak Motifli Nazilli Basma Kumaşı

Kaynak: Çetiner L. (2007). *Türk Tekstil Sanayiinde Sümerbank Nazilli Basmalarının Teknik Desen Özellikleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.141

Resim 103. Hatai Motifli Nazilli Basma Kumaşı

Kaynak: Çetiner L. (2007). *Türk Tekstil Sanayiinde Sümerbank Nazilli Basmalarının Teknik Desen Özellikleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.142

“Cumhuriyetin, devletçi kalkınma politikalarının sembolü olmuş olan dev fabrika, yöneticilerin rant sağlama telaşıyla ve bilinçli olarak zarar ettirilmiştir. Satın alma politikasının değişmesiyle çürük pamuktan hammadde olarak satın alındığını ve bunun ne denli büyük üretim kayıplarına yol açtığını anlatmıştık. Fabrikanın kullandığı makinelerin eski oluşu ve piyasanın istediği ebatlarda mamul üretememesi de rekabet imkânlarını kıran bir diğer önemli faktördür. Tüm bu politikalar sonucunda fabrikanın satış rakamları faaliyetinin durdurulduğu 1998'de %52.5'e düşmüştür”.(Öreroğlu,2004,s.134) 1998 yılında çıkarılan özelleştirme kararı ile fabrika üretimini durdurmuştur.

Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nın 1994-1998 yılları arasında net satışları ve satışların nerelere olduğu aşağıdaki tablolarda özetlenmiştir

Resim 104. Nazilli Basma Fabrikası Net Satışları (1994-1998)

		1994		1995		1996		(8 Aylık) 1997		(8 Aylık) 1998
Ünite Adı	Birim	Miktar	Tutar	Miktar	Tutar	Miktar	Tutar	Miktar	Tutar	Miktar
Mamul Bez	Bin	9148	171.6	96S1	447.3	10826	634	5974	520.1	2839
Konfenksiyon	Bin AT+ TK	3	173	0,42	0,045	0,002	0,2	0	0	0

Kaynak: Öreroğlu M. (2004). Cumhuriyet Döneminde Türk Sanayiinin Kuruluşu Ve Nazilli Basma Fabrikası, Ankara: Tekno Ed Yayınları, s.192

Adnan Menderes Üniversitesi'ne 2003 yılında devir edilen, Nazilli Sümerbank Fabrikası Sümer Üniversitesi Kampüsü'ne dönüştürülerek yapılan tadilat çalışmaları ile derslikler oluşturulmuştur.

4.3. Özel sektör Kumaş Fabrikaları

4.3.1. Vakko

“Vakko'nun tarihi, bir bakıma, Cumhuriyet sonrasındaki Türkiye'nin modernleşmesinin, Batılı yaşam anlayışındaki estetik dönüşümlerin, şıklığın, lüksün, kısaca modanın tarihidir. Vakko bütün bu serüvenler boyunca, yalnız giysilerdeki değil, zihinlerdeki bir değişimin de simgesel markası, öncüsü olmuştur”.(http://www.vakko.com.tr/news/Kurumsal_kitap_tr.pdf,s.5).

“Türkiye'nin öncü moda merkezi Vakko'nun temeli, 1934'te Vitali Hakko tarafından "Şen Şapka" adıyla kurulan, küçük bir şapkacı dükkanına dayanır."Şen Şapka" Vakko'ya dönüştükten sonra, Türk ipeği, pamuğu ve yünüyle son moda eşarplar üretmeye başlar. Bu eşarplar, en iyisini isteyen müşteriler için en iyisini yapma kararlılığının ilk meyveleri olur”.(www.vakko.com.tr/news/Kurumsal_kitap_tr.pdf, s.11)

Vakko eşarp ve kravatlarında,İznik çinilerini süsleyen rumi ve saz yolu motifleri sıkça kullanılmış, turkuaz, yeşil ve şarap renkleri kullanılarak kumaşlara aktarılmıştır.

“Türkiye'deki ilerleme ve yenilenme ortamının canlılığıyla harekete geçen Vakko, şapkalar, eşarplar ve emprime kumaşların yeterli olmadığını fark eder: Moda bir bütündür. Böylece, "Moda Vakko'dur" sloganının da tanımladığı gibi Vakko, moda ve hazır giyim sektörünün liderliğini, bu öncü konumun getirdiği sorumlukların bilinciyle birlikte üstlenir”.(http://www.vakko.com.tr/news/Kurumsal_kitap_tr.pdf,s.12)

“1981'de, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucusu Atatürk'ün 100. doğum yıldönümünü kutlamak amacıyla, Vakko bir başka ilke daha imza attı ve Anadolu kültürleri ile Batı moda konseptini bir araya getiren "Anadolu Güneşi"ni düzenledi. Etkinlik, gerçek bir moda şölenine dönüştü ve Roma, Viyana, Brüksel, Paris ve Londra'da sergilenerek, çağdaş Türk modasını ve Vakko'yu Avrupa'ya tanıttı”. (http://www.vakko.com.tr/news/Kurumsal_kitap_tr.pdf,s.16)(Resim: 105)

Resim 105. Karanfil, Yaprak Motifli Elbise

Kaynak: http://www.vakko.com.tr/news/Kurumsal_kitap_tr.pdf, s.15

“Nakkaş sözcüğü Vakko için özel bir anlam taşır. Türk İslam bezemeciliğine, yazma minyatür ve tezhipte süsleme sanatına, Vakko'nun kurulduğu günden bu yada önem verdiği empirme baskı ustalığına ve Türk İslam kaynaklı desen tasarımına gönderme yapar’’. (http://www.vakko.com.tr/news/Kurumsal_kitap_tr.pdf,s.22)

Osmanlı sanatında önemli bir yeri olan çiçek motiflerinden lale, karanfil, sultan kaftanlarında ve saray kumaşlarında sıkça kullanıldığı gibi Vakko dekor ürünlerinde de kullanılmıştır.

Vakko baş tasarımcısı Zülal Yoğunali ile (13 Aralık 2010) tarihinde yapılan görüşmede sayın Yoğunali, Vitali Hakko'nun Osmanlı sanatına verdiği önem ve değer Vakko üretimindeki kumaşlar başta olmak üzere bir çok üründe görülmekte olduğunu vurgulamıştır. Osmanlı sanatının başlangıcı kabul edilen Selçuklulardan başlayarak 16. yy. da padişah kaftanlarında ve saray kumaşlarında kullanılmış pek çok motiften yola çıkılarak Vakko kumaş desenlerinin oluşturulmakta olduğunu söylemiştir.

Koleksiyonlar Vitali Hakko'nun ölümünden önce, Serdar Gülgün, Zülal Yoğunali tarafından oluşturulmuştur. Yurtdışında İngiltere, Amerika, Avustralya, Japonya gibi ülkelere ihraç edilen bu döşemelikler özellikle renk desen ve kumaş konusunda kaliteli olmalarından dolayı tercih edilmektedir. İç piyasada ise çeşitli kentlerde bulunan yedi Vakko Dekor mağazasında satışı yapılan ürünlerin müşteri kitlesini ise yüksek gelir seviyeli müşteriler oluşturmaktadır. Vakko döşemelik kumaşları ile Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlık konutu Kuveyt ve Sudi Arabistan sarayları ve yurt içinde pek çok otelin iç dekorasyonu yapılmaktadır

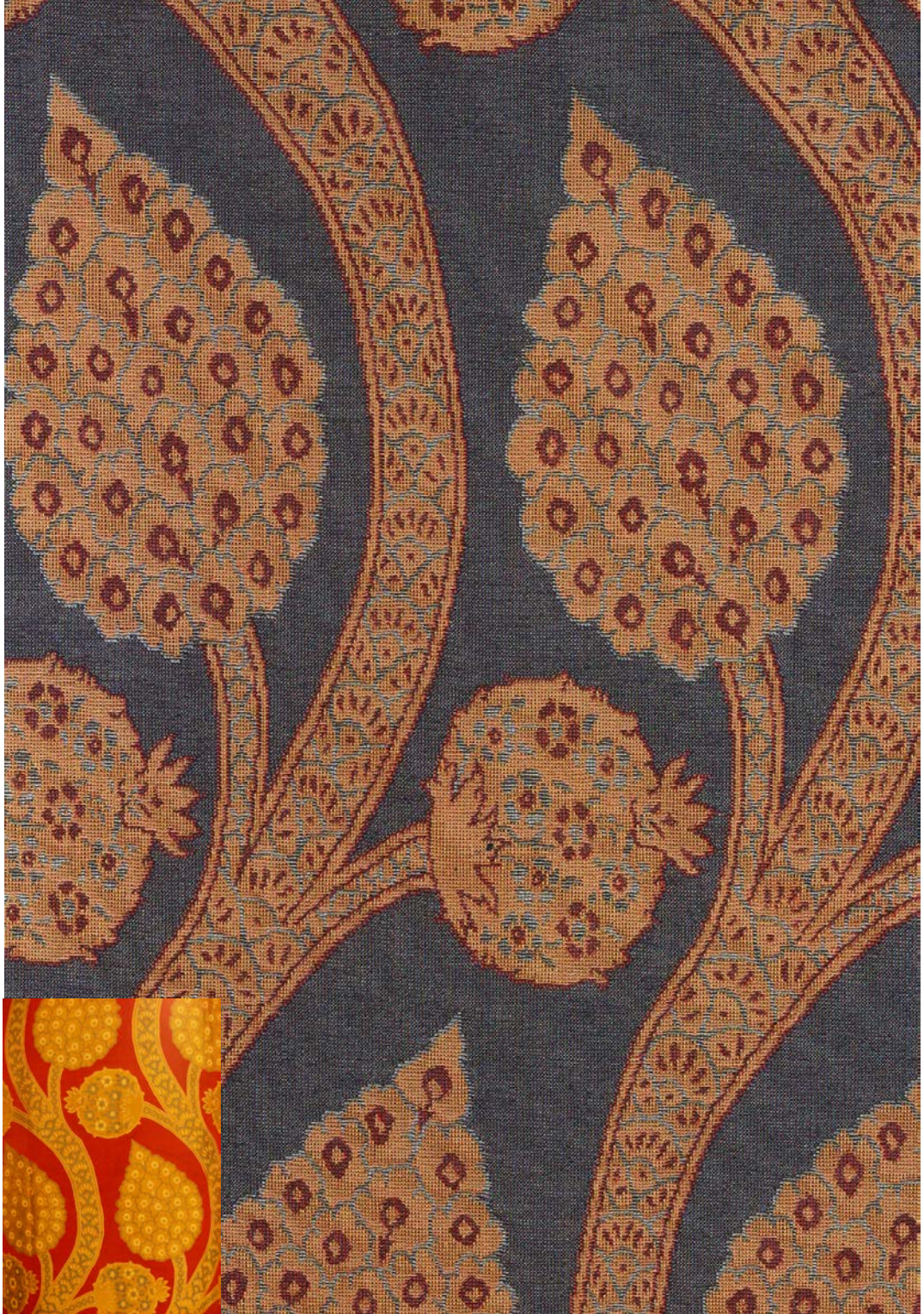
Vakko'nun ürettiği Osmanlı motifli döşemelik kumaşlarda her motifin kendine has doğal formu korunmaya gayret edilmiş, renk seçiminde ise öncelik saray kumaşlarında kullanılmış renklere (kırmızı,altın sarısı,turkuaz) verilmiştir.

Resim 106. Lale, Çintemani Motifli Döşemelik Kumaş, Motif Adı: Alemdar

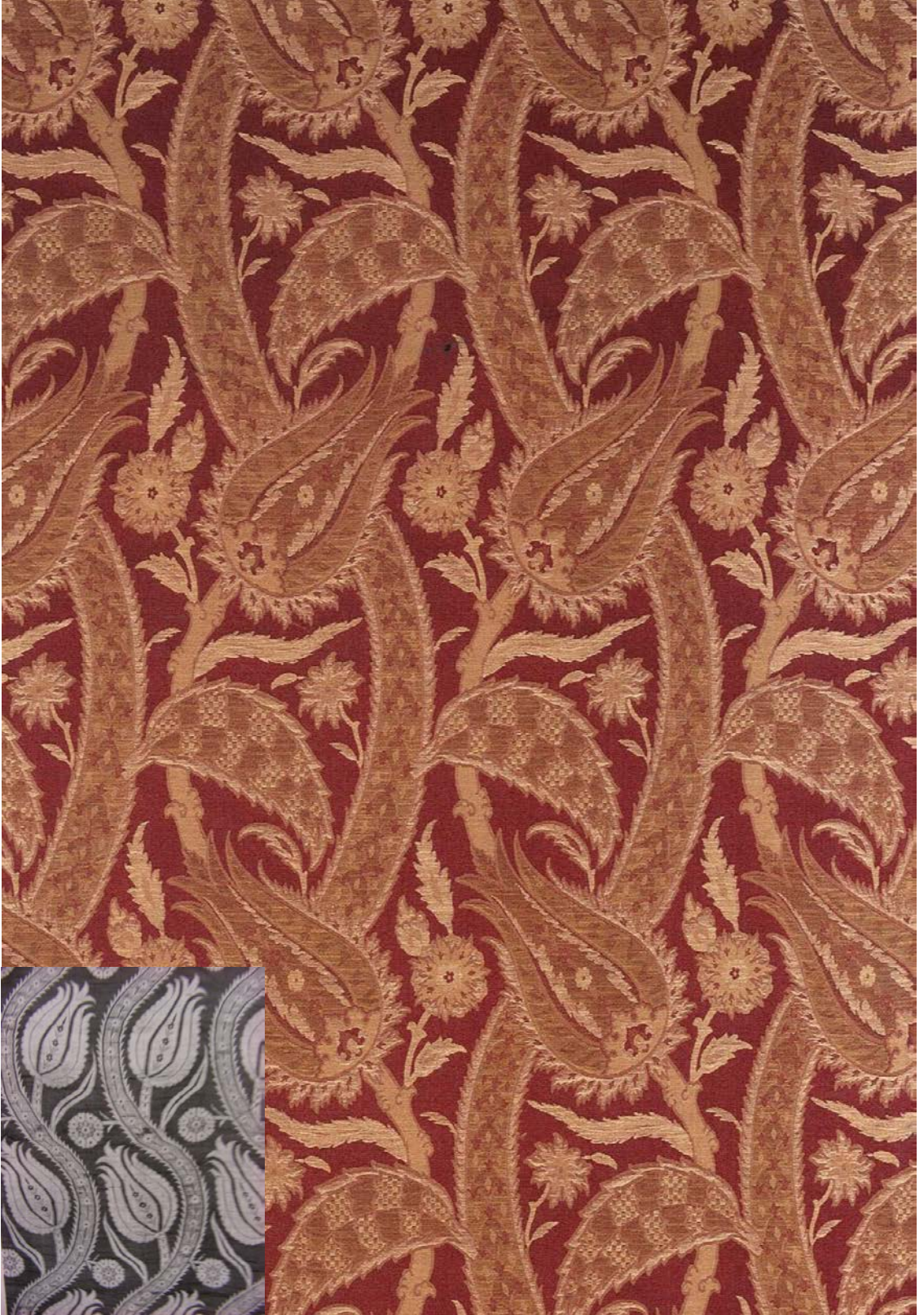
Kaynak: Ada Sanat LTD. (1999). Vakko-Osmanlı-Türk Klasikleri Döşemelik Perdelik, Ekim, İstanbul, s.11

Resim 107. Kozalak, Nar Motifli Döşemelik Kumaş, Desen Adı: Cenan

Kaynak: Ada Sanat LTD. (1999). Vakko-Osmanlı-Türk Klasikleri Döşemelik
Perdelik, Ekim, İstanbul, s.54

Resim 108. Lale, Penç Motifli Döşemelik Kumaş, Motif Adı: Endülüs 1

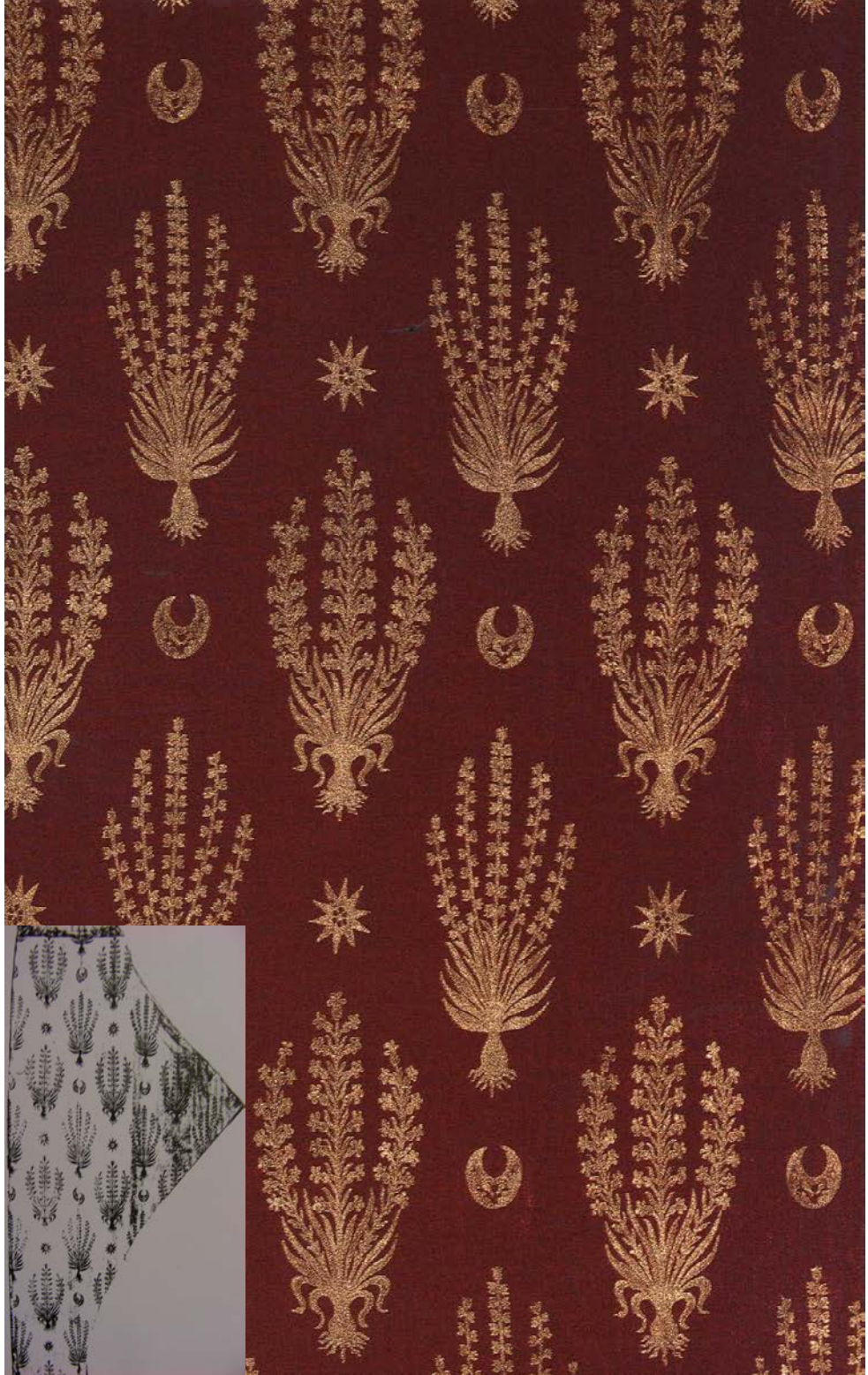
Kaynak: Ada Sanat LTD. (1999). Vakko-Osmanlı-Türk Klasikleri Döşemelik
Perdelik, Ekim, İstanbul, s.18

Resim 109. Hatai, Penç Yaprak Motifli Döşemelik Kumaş, Motif Adı: Didar

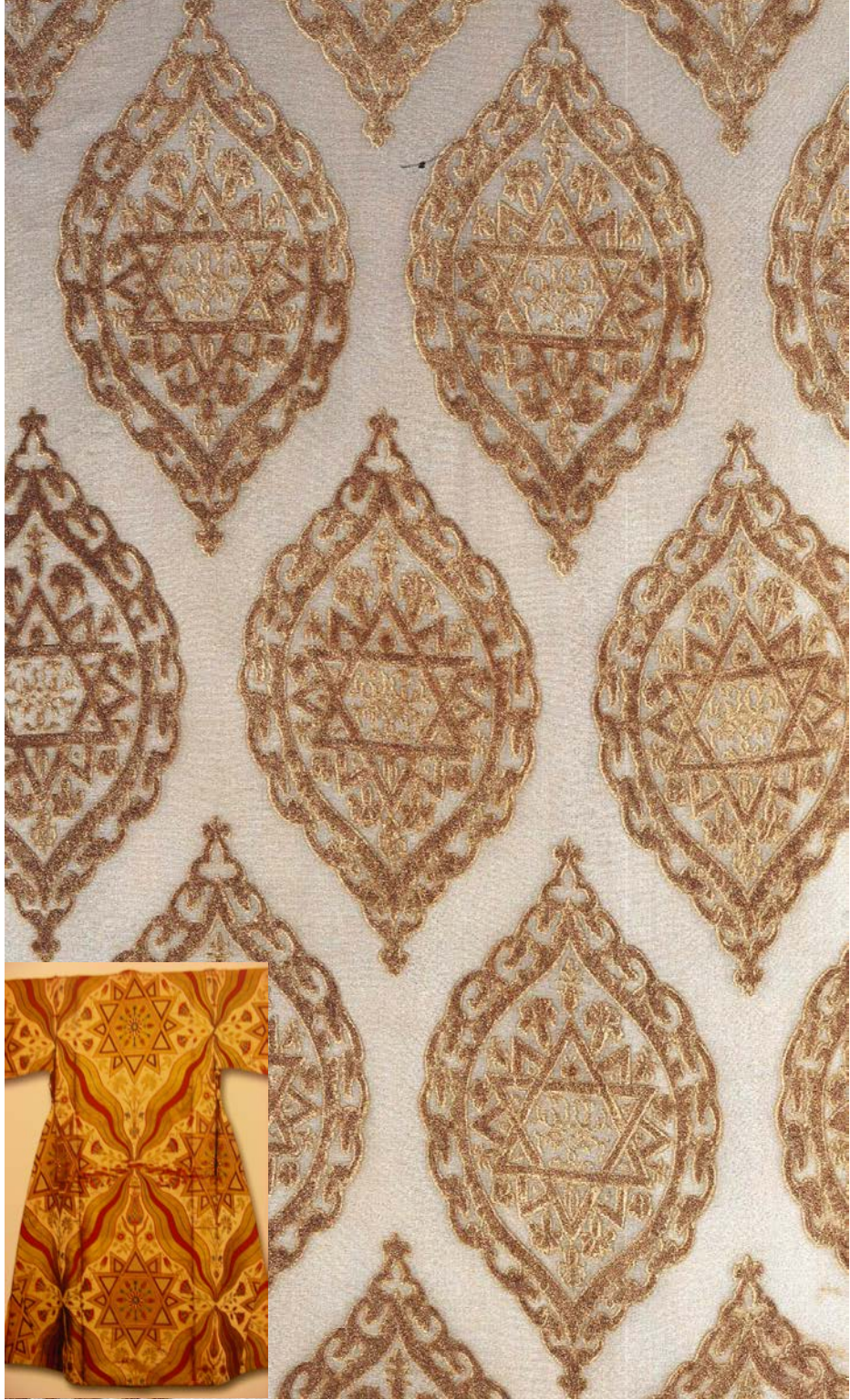
Kaynak: Ada Sanat LTD. (1999). Vakko-Osmanlı-Türk Klasikleri Döşemelik
Perdelik, Ekim, İstanbul, s.18

Resim 110. Sümbül, Yıldız, Ay Motifli Döşemelik Kumaş, Motif Adı: Simten

Kaynak: Ada Sanat LTD. (1999). Vakko-Osmanlı-Türk Klasikleri Döşemelik Perdelik, Ekim, İstanbul, s.13

Resim 111. Yıldız Motifli Döşemelik Kumaş, Desen Adı: Mühri Süleyman

Kaynak: Ada Sanat LTD. (1999). Vakko-Osmanlı-Türk Klasikleri Döşemelik Perdelik, Ekim, İstanbul, s.25

Resim 112. Çintemani, Bulut Motifli Döşemelik Kumaş, Desen Adı: Şemspare

Kaynak: Ada Sanat LTD. (1999). Vakko-Osmanlı-Türk Klasikleri Döşemelik Perdelik, Ekim, İstanbul, s.66

4.3.2. Penelope

“1963 Yılında jakarlı desen atölyesi olarak faaliyete başlayan firma 1995 yılında Penelope markası ile döşemelik kumaş üretimine geçmiştir. Geçen zaman içerisinde ulaştığı deneyim ve bilgi birikimi firmanın kısa sürede, yol almasını sağlamıştır. Penelope başarısını ürün geliştirmedeki tartışılmaz üstünlüğüne borçludur. Düz ve jakarlı dokuma makineleri ile üretim yapan Penelope'nin farkı, kumaşlarının dokuma tekniği ve estetiğin sentezi oluşudur”.([http://www. penelope. com.tr](http://www.penelope.com.tr))

Penelope firma yetkilisi Ebru Üçyaz ile (18 Kasım 2010) tarihli görüşmede her yıl olmamak kaydıyla hazırlanan Osmanlı motifli döşemeli kumaş tasarımlarının İznik çinileri ve saray kumaşlarından yola çıkılarak hazırlandığı, özellikle ihracat

amacıyla üretildiği öğrenilmiştir. Amerika, İngiltere ve Ortadoğu ülkelerine ihracat yapıldığı, orta doğu ülkelerinin daha canlı renklerin kullanıldığı tasarımları tercih ederken İngiltere ve Amerika'nın sade renkli tasarımları tercih etmektedir.

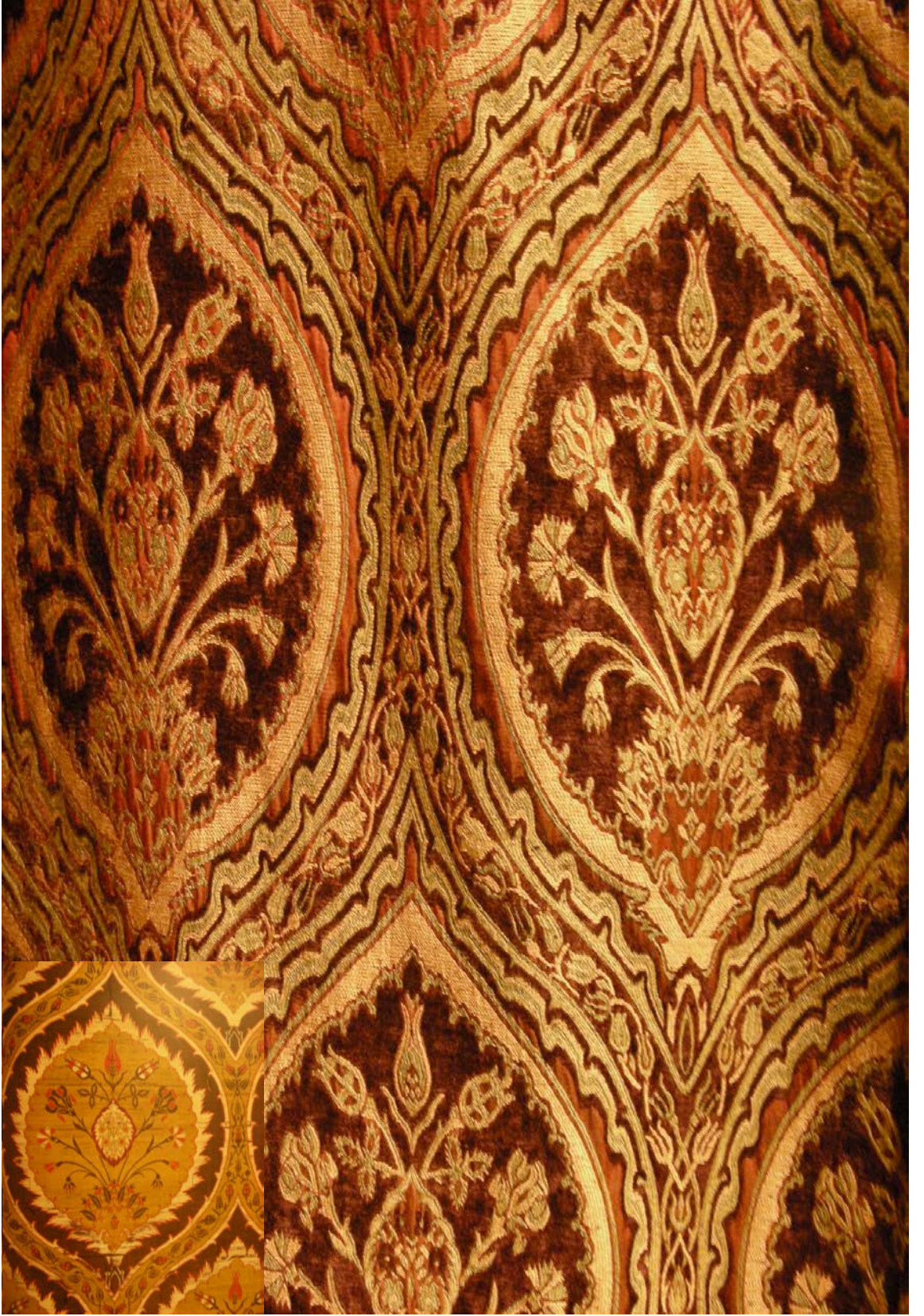
Penelope firmasının Osmanlı desenlerinden yola çıkarak hazırladıkları döşemelik kumaşlarda çinide kullanılan mavi,yeşil,kırmızı,altın sarısı renklerinin sıklıkla kullanıldığı,biçim ve estetik açısından motiflerin stililasyona uğramadığı görülmektedir.

Firmanın 19-23 Mayıs 2010 tarihinde 16. İstanbul Ev Tekstili fuarında (Evteks) sergilenmiş Osmanlı motifli döşemelik kumaşlar aşağıda gösterilmiştir.

Resim 113. İznik Çini Desenli Döşemelik Kumaş(Penelope)

Resim 114. Lale, Karanfil Motifli Döşemelik Kumaş(Penelope)

Resim 115. Madalyon, Lale, Tavus Kuşu Tüyü, Karanfil, Rumi Motifli Döşemelik Kumaş(Penelope)

Resim 116. Hatai, Lale Motifli Döşemelik Kumaş(Penelope)

Resim 117. Lale, Karanfil Motifli Döşemelik Kumaş(Penelope)

Resim 118. Karanfil Motifli Döşemelik Kumaş(Penelope)

4.3.3.Prestige

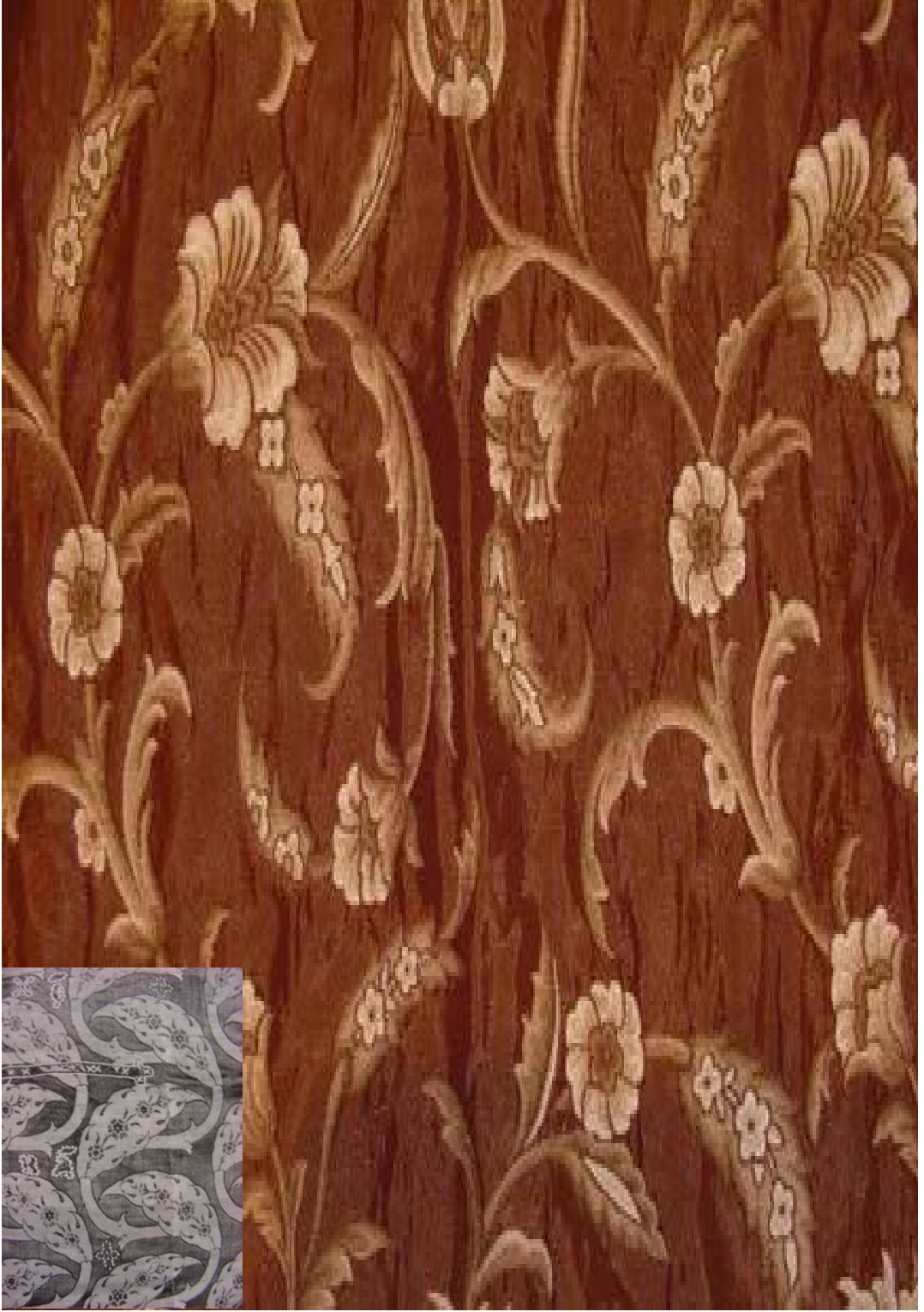
Prestige firmasının İstanbul Florya mağazası müdürü Mehmet Çınar ile (10 Kasım 2010) tarihinde yapılan görüşmede firmanın ürettiği döşemelik kumaş koleksiyonu arasında yer alan Osmanlı etkili kumaşların padişah kaftanlarında kullanılmış motiflerden yola çıkarak hazırlandığı bu kumaşların iç piyasada İstanbul'daki mağazada gelir seviyesi yüksek müşteriler tarafından tercih edildiği, dış piyasada ise Azarbeycan, İsrail, Özbekistan ve İran'a ihraç edilmekte olduğu söylenmektedir. Prestige firmasının Florya mağazasında da bulunan Osmanlı motifli döşemelik kumaşlardan bazıları aşağıdaki gibidir.

Prestige firmasının Osmanlı motiflerini kullanarak hazırladıkları döşemelik kumaşlarda motiflerin stilizasyona uğramadığı ,renk seçiminde ise tamamen tasarımcının beğenisi doğrultusunda tasarımların oluşturulduğu görülmektedir.

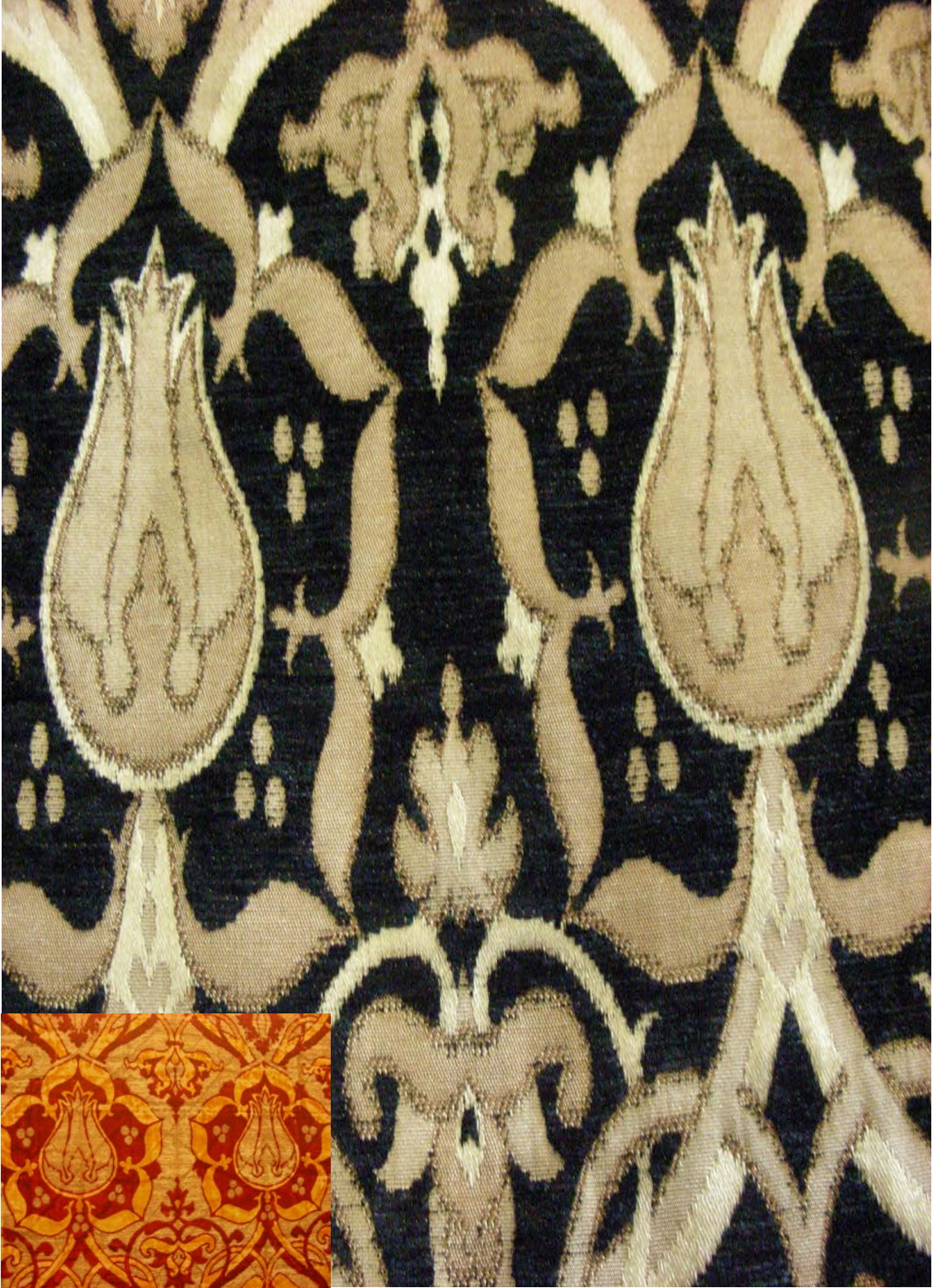
Resim 119. Lale, Madalyon, Rumi, Karanfil Motifli Döşemelik Kumaş(Prestige)

Resim 120. Hatai, Penç, Yaprak Motifli Döşemelik Kumaş(Prestige)

Resim 121. Lale Motifli Döşemelik Kumaş(Prestige)

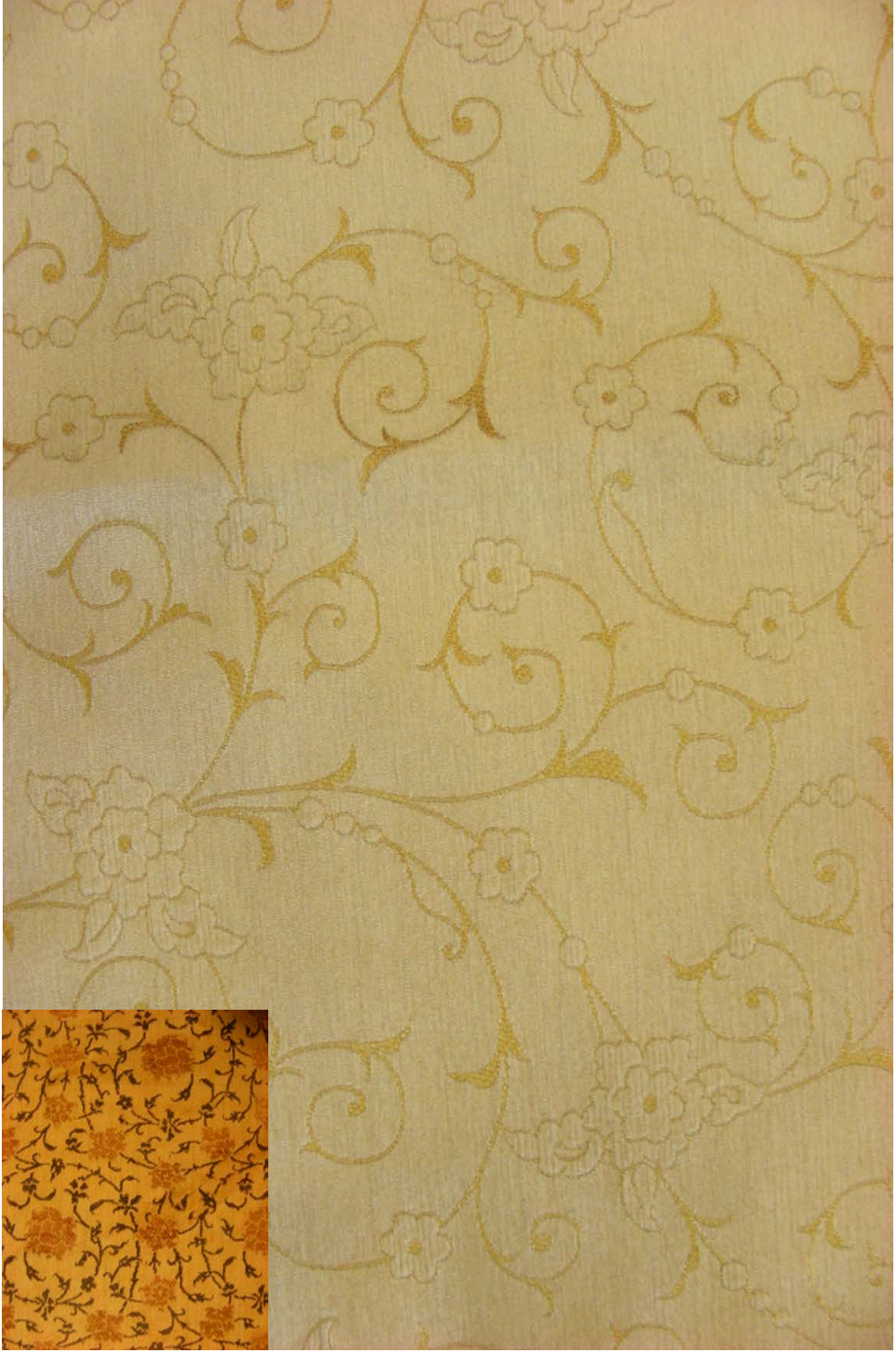
Resim 122. Nar Motifli Döşemelik Kumaş(Prestige)

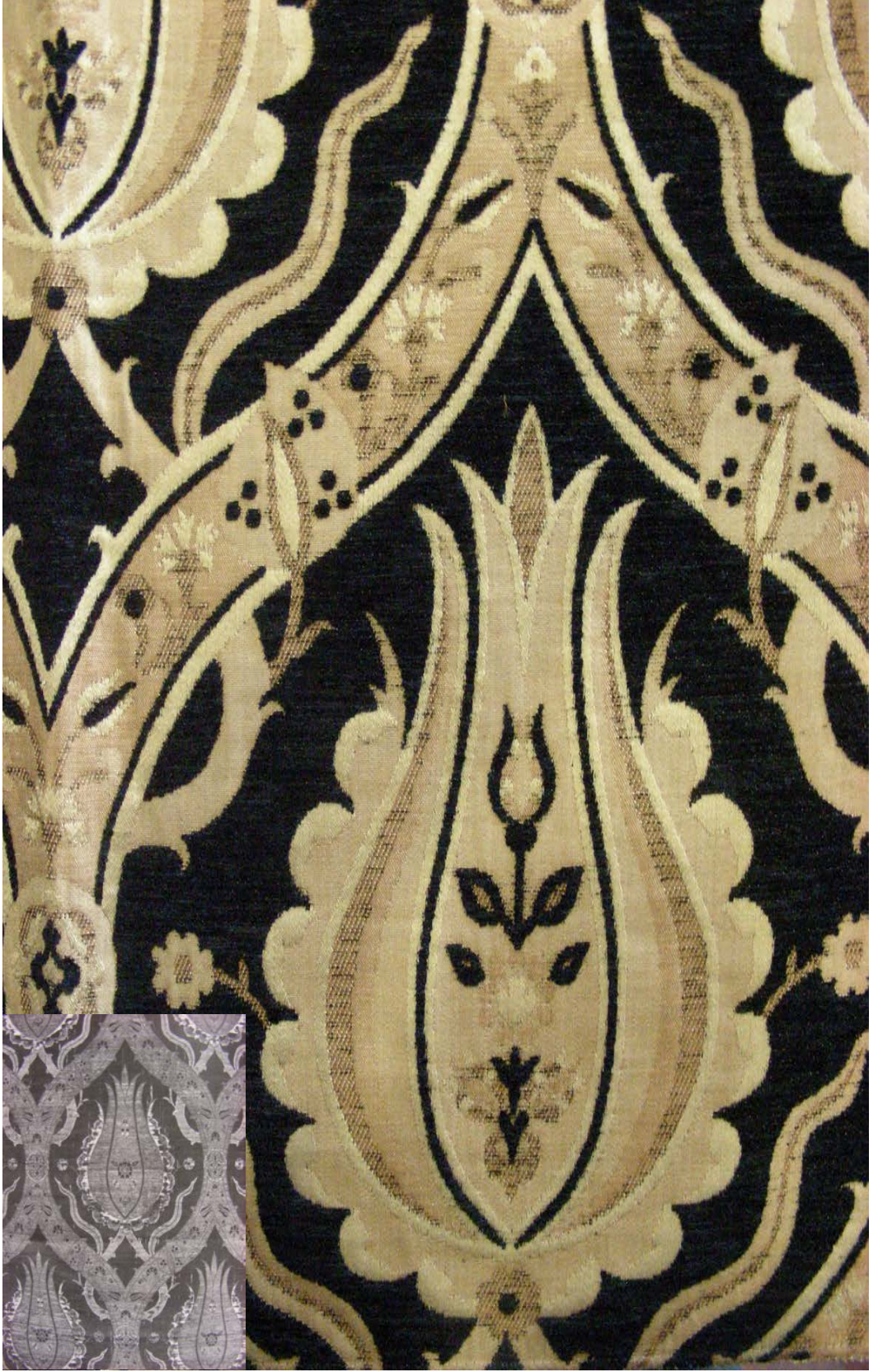
Resim 123. Karanfil Motifli Döşemelik Kumaş(Prestige)

Resim 124. Haliç İşi Desenli Döşemelik Kumaş(Prestige)

Resim 125. Lale Motifli Döşemelik Kumaş(Prestige)

4.3.4.Adoksan

“Firma 1986 yılında İstanbul'da döşemelik kumaş satışı amacıyla Adıgüzeller adı altında faaliyete başlamış, 1995 yılında Adoksan markası ile döşemelik kumaş üretimine geçmiştir. Son teknolojiye sahip Jakarlı dokuma makineleri, şönil ve fantezi iplik makineleri, iplik büküm makineleri bitiş işlem ve tuşe makineleri ile yıllık 1.250.000 mt üretim kapasitesi ile Bursa Organize Sanayi Bölgesinde 16.000 m2 lik kapalı alana sahip fabrikasında müşterilerine hizmet vermektedir.Dünya marketlerini yakından takip eden genç ve yetenekli kadrosuyla ve son teknoloji kullanan Ar-Ge departmanı ile döşeme, perde ve dekorasyon amaçlı kumaş üretimi yapmakta olan Adoksan en iyi kaliteyi en iyi servisle birleştirerek Avrupa, Amerika, Rusya, Ukrayna, Ortadoğu ve Uzakdoğu marketlerine ihracat yapmakta ve İstanbul Masko ve Modoko Ankara Siteler, Azerbaycan Bakü mağazalarıyla müşterilerine hizmet vermektedir”.(<http://www.adoksan.com.tr>)

Adoksan firma yetkilisi M.Bürkan Uzun ile (21 Kasım 2010) tarihinde yapılan görüşmede firmanın ürettiği döşemelik kumaş koleksiyonları arasında yer alan Osmanlı motifli döşemelik kumaşlar tasarımı saray kaftanlarındaki motiflerden yola çıkılarak hazırlanmaktadır. Koleksiyonlar tasarımcı kararı doğrultusunda oluşturulmaktadır. Bu tarz döşemelikler özellikle ihracat amaçlı üretilip Orta Doğu ülkelerine (İran, Suriye) satılmaktadır.

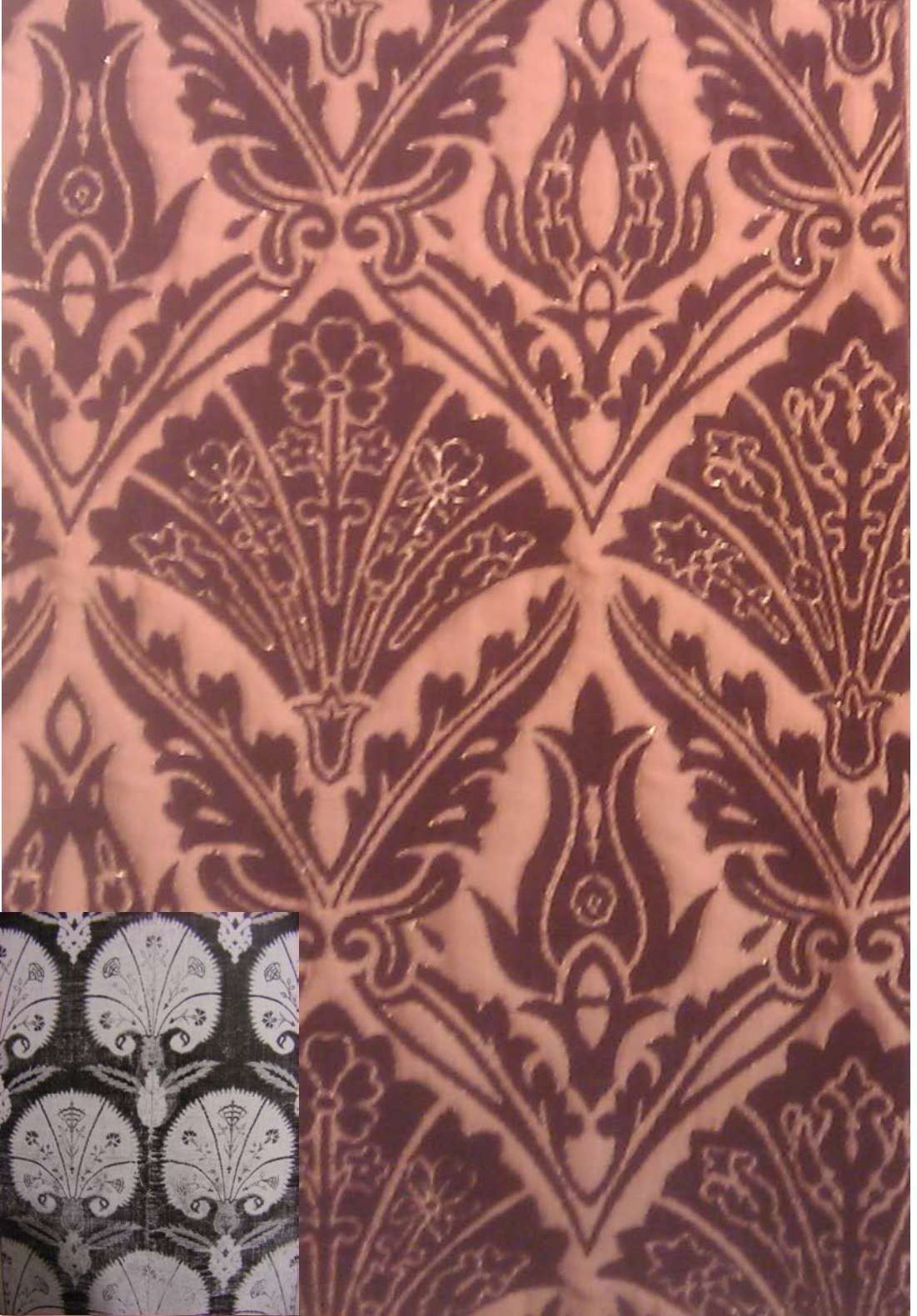
Adoksan firmasının Osmanlı motiflerinden yola çıkarak hazırladıkları döşemelik kumaşlarda motiflerin stilizasyona uğramadığı, renk seçiminde ise saray kumaşlardaki asıl renklere (kırmızı, altın sarısı) sadık kalındığı görülmektedir.

Adoksan firmasının 19-23 Mayıs 2010 16. İstanbul Ev Tekstili fuarı (Evtteks) katılmış Osmanlı motifli döşemelik kumaşlardan bazıları aşağıda gösterilmiştir.

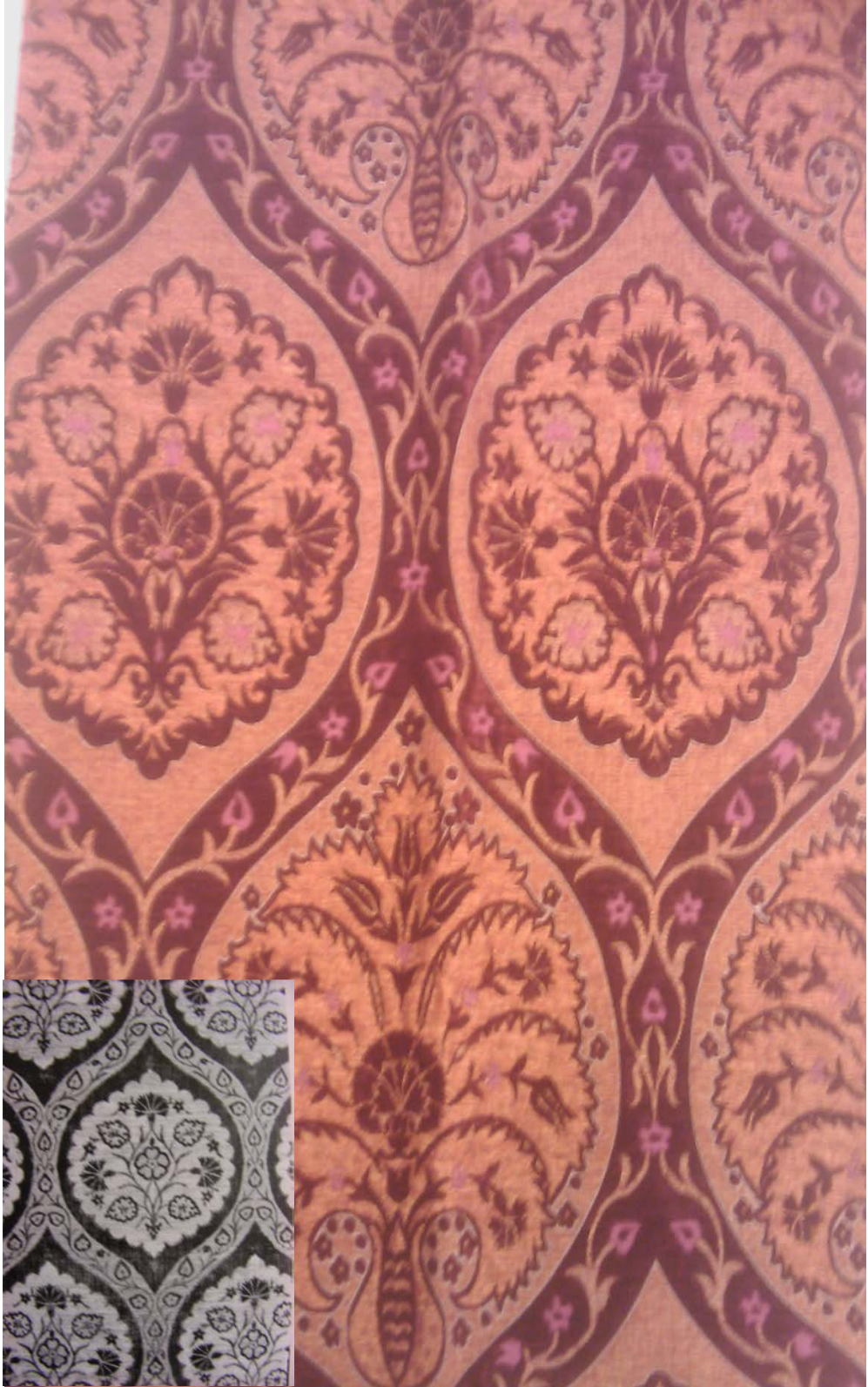
Resim 126. Şemse Şeması İçerisinde Lale, Karanfil Motifli Döşemelik Kumaş(Adoksan)

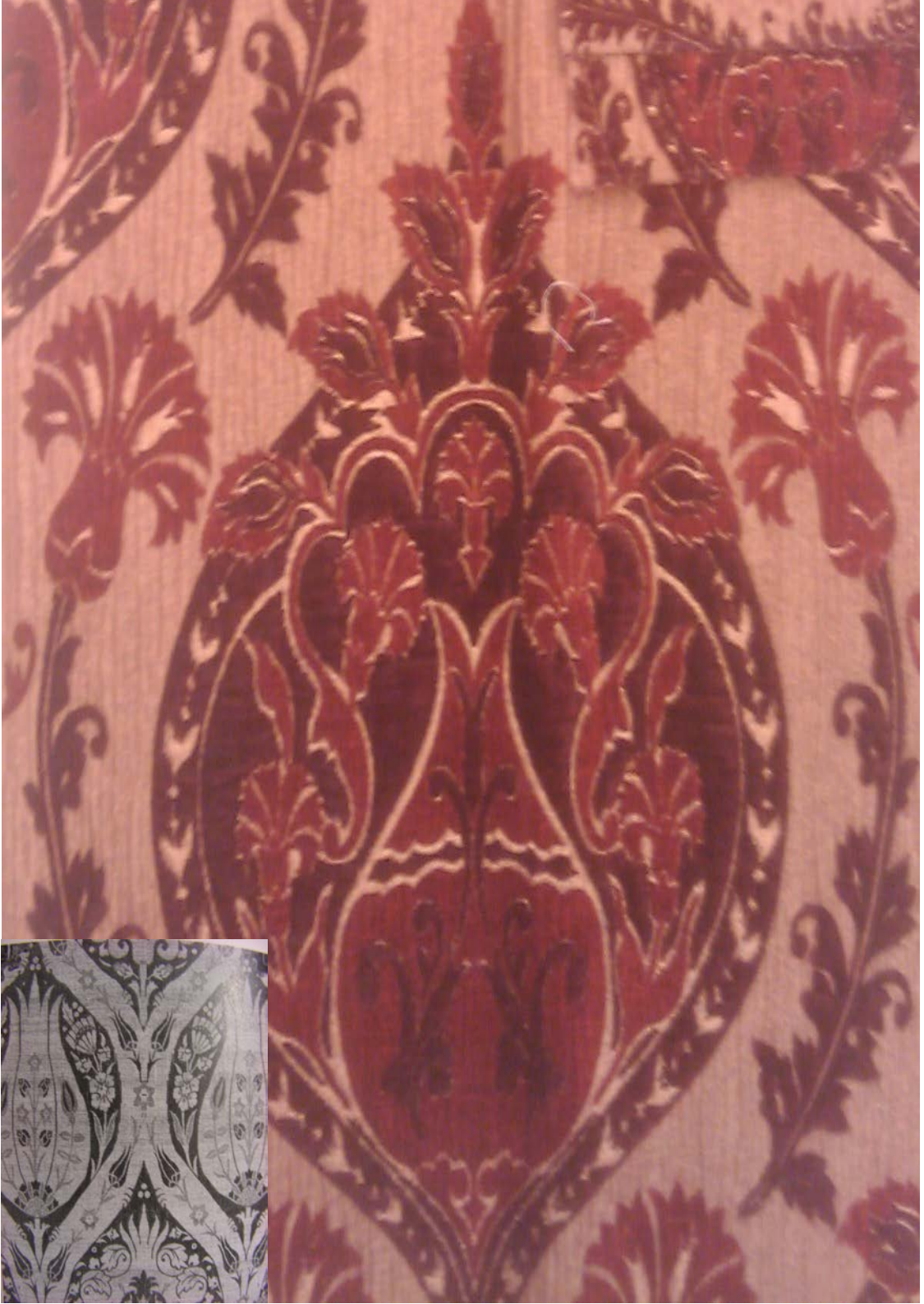
Resim 127. Lale, Karanfil Motifli Döşemelik Kumaş(Adoksan)

Resim 128. Karanfil, Yaprak Motifli Döşemelik Kumaş(Adoksan)

Resim 129. Nar Karanfil Lale Motifli Döşemelik Kumaş(Adoksan)

4.4.Desen Yarışmaları

Desen yarışmaları tekstil sektörünün ihtiyaç duyduğu yetenekli tasarımcıların kendilerini ifade edebildikleri bir platform oluşturmaktadır. Desen yarışmaları vasıtasıyla tasarımcılar için yeni iş imkanları yaratılmakta, işverenler için gerekli olan tasarımcıların bulunması kolaylaşmaktadır.

4.4.1.Büsiad (Bursa Sanayicileri Ve İşadamları Derneği)

BÜSİAD derneği genel sekreteri Bircan Kaner ile (01 Kasım 2010) tarihinde yapılan görüşmede derneğin her yıl düzenlediği geleneksel desen yarışmaları ile genç ve yetenekli desen tasarımcılarının cesaretlendirilmesi, tanınmaları ve gelişmelerine katkıda bulunarak, yarışmaya katılan desenlerin tekstil firmalarının kullanımına sunulması sağlanmaktadır.

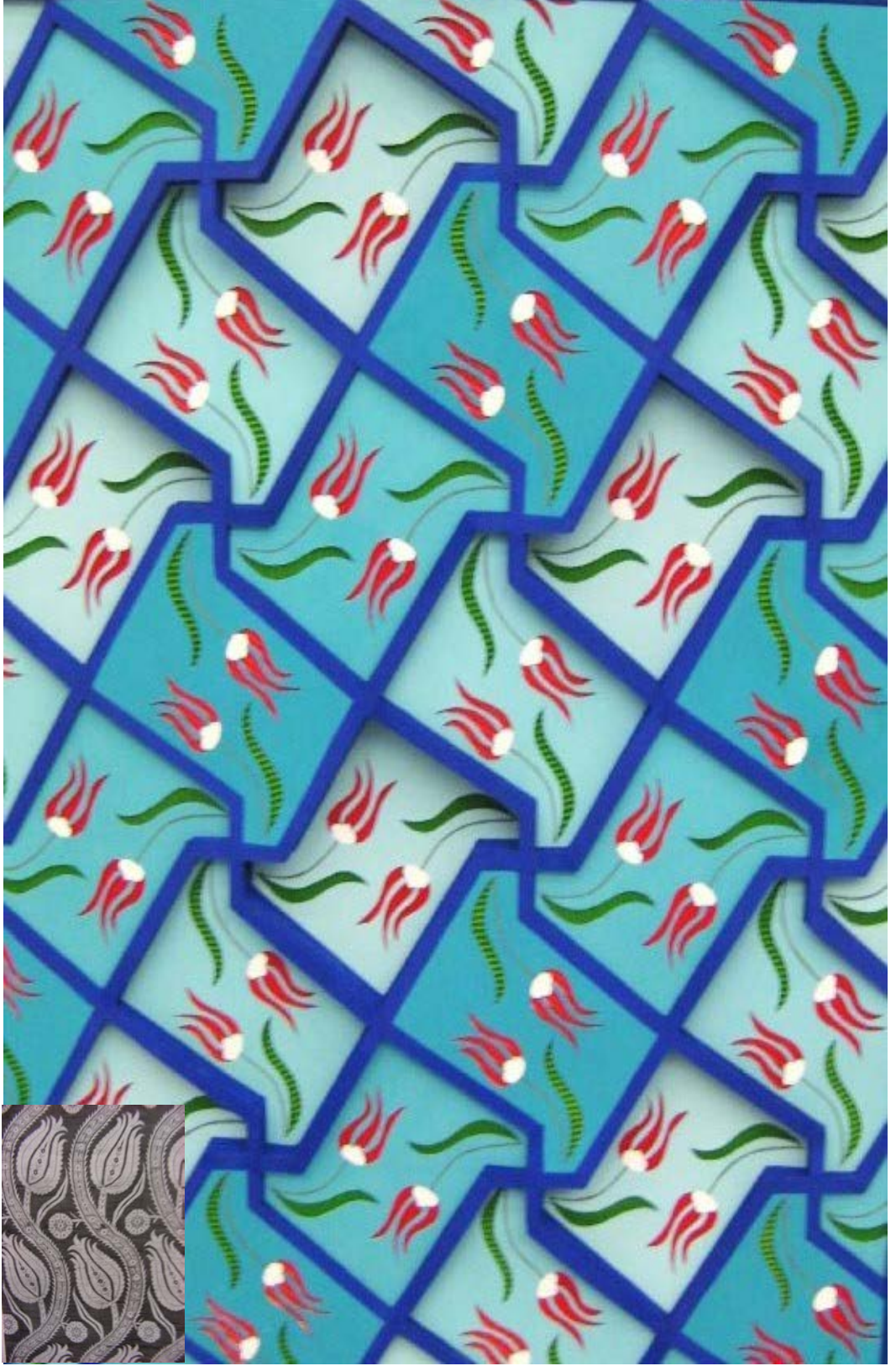
BÜSİAD'ın 2008 yılında düzenlediği geleneksel 10. desen yarışmasında dereceye giren eserler aşağıdaki gösterilmiştir.

Resim 130. Lale, Çintemani Motifli Desen Tasarımı

Müge Aksu, Yarışma Birincisi

Resim 131. Lale Motifli Desen Tasarımı

Hilal Yıldız, Yarışma İkincisi

Resim 132. Lale, Çintemani, Rumi Motifli Desen Tasarımı

Filiz Şen, Yarışma Üçüncüsü

4.4.2. Akbank (Türk Motifleriyle Kumaş Desenleri Yarışması)

Akbank'ın 1971 yılında düzenlediği Türk Motifleriyle Kumaş Desenleri yarışmasına katılmış tasarımlardan bazıları aşağıdaki gösterilmiştir.

Resim 133. Lale, Hatai Motifli Desen Tasarımı

Kaynak: Tümer B. (1971). Türk Motifleriyle Kumaş Desenleri Yarışması Akbank, *Türkiyemiz Dergisi*, Sayı:4 Haziran, s.15

Resim 134. Penç, Kıvrık Yaprak, Salyangoz Motifli Desen Tasarımı

Kaynak: Nalbantoğlu M. (1971).Türk Motifleriyle Kumaş Desenleri Yarışması
Akbank, *Türkiyemiz Dergisi*, Sayı:4 Haziran, s.26

Resim 135. Nar, Kozalak, Hatai Motifli Desen Tasarımı

Kaynak: Arıkan N. (1971).Türk Motifleriyle Kumaş Desenleri Yarışması Akbank,
Türkiyemiz Dergisi, Sayı:4 Haziran, s.18

Resim 136. Penç Madalyon Motifli Desen Tasarımı

Kaynak: Gezgin Ö. (1971). Türk Motifleriyle Kumaş Desenleri Yarışması Akbank, *Türkiyemiz Dergisi*, Sayı:4 Haziran, s.18

Resim 137. Nar, Lale, Penç Motifli Desen Tasarımı

Kaynak: İren R. (1971).Türk Motifleriyle Kumaş Desenleri Yarışması Akbank,
Türkiyemiz Dergisi, Sayı:4 Haziran, s.9

4.4.3. Türk Tekstil Vakfı

“1991 yılında Türk Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası tarafından kurulan Türk Tekstil Vakfı tekstil sektörünün ara eleman yetersizliğine ve tekstil sektörünün sorunlarına eğilmeyi kendine görev edinmiştir. Bu amaç doğrultusunda,

- Eğitim ve kurslar düzenlemek,
- Bilimsel araştırma ve projelere sponsor olmak,
- Tekstil sektörünün ihtiyaçlarına cevap verebilecek araştırma merkezleri kurmak,
- Eğitim kurumları ile işbirliği yaparak bilinçli ve etkin bir kamuoyu oluşturmak,
- Tekstil sanayinin ihtiyacını karşılayabilecek ar-ge çalışmaları yapmak,

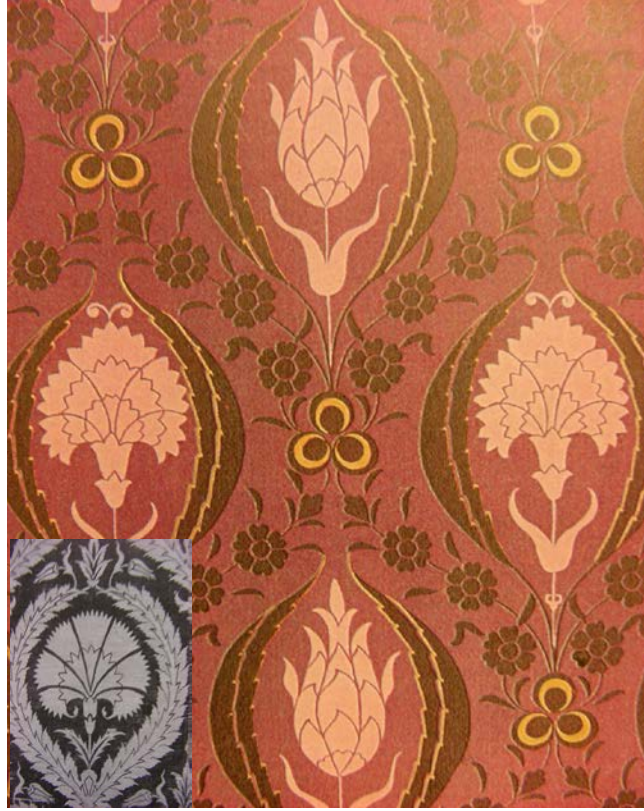
gibi faaliyetlerde bulunmaktadır”. (www.turkteksilvakfi.com). Türk Tekstil Vakfının 1999 Yılında düzenlemiş olduğu “3000 yılda Osmanlı esini” desen yarışmasına katılmış eserlerden bazıları aşağıdaki gibidir.

Resim 138. Lale, Çintemani, Rumi Motifli Desen Tasarımı

Kaynak: Aşıcı A. (1999). Türk Tekstil Vakfı Kumaş Desenleri Yarışması “3. Bin Yılda Osmanlı Esini”, İstanbul: Türk Tekstil Vakfı, s.47

Resim 139. Lale, Karanfil, Çintemani Motifli Desen Tasarımı

Kaynak: Uzunosman A. (1999). Türk Tekstil Vakfı Kumaş Desenleri Yarışması “3. Bin Yılda Osmanlı Esini”, İstanbul: Türk Tekstil Vakfı, s.23

Resim 140. Lale Motifli Desen Tasarımı

Kaynak: Bostancı S. (1999). Türk Tekstil Vakfı Kumaş Desenleri Yarışması “3. Bin Yılda Osmanlı Esini”, İstanbul: Türk Tekstil Vakfı, s.31

4.5.Modacı Çalışmaları

Modacıların koleksiyonlarında Osmanlı motiflerini modernize ederek oluşturulmuş kumaşlardan yapılan tasarımlar vasıtasıyla Türk kültürü Uluslararası platformda kendine yer bulabilmektedir. Modacıların hazırladığı bu tarz projeler değerlendirme sonucu uygun bulunduğu takdirde devlet desteğinin de yanına alarak daha güçlü bir altyapı ile yurtdışında Türk kültürünü tanıtmaya imkanı bulmaktadır.

4.5.1. Cemil İpekçi

Cemil İpekçi moda atölyesi genel koordinatörü Siber Bilici ile (11 Aralık 2010) tarihinde yapılan görüşmede modacının koleksiyonlarında etnik tasarım adı altında Osmanlı kumaş desenleri repertuarında bulunan kaftan ve saray kumaş desenlerini içeren kapalı çarşıdan aldığı kumaşlarla haute couture tasarımlar yapıldığını bu tasarımların müşteri kitlesini çalışan kesimin oluşturduğunu ifade etmiştir.Cemil İpekçi moda evinde bulunan Osmanlı motifli iki elbise aşağıda gösterilmiştir.(Resim 141 ve Resim 142)

Resim 141. Çintemani ve Kaplan Postu Motifli Elbise

Resim 142. Rumi Motifli Kaftan Tasarımı

Resim 143. Karanfil Motifli Pelerin

İpekçi C. (2000). *Harem Defilesi*, www.cemilipekci.com.tr

Resim 144. Çintemani Motifli Elbise

İpekçi C. (2000). *Harem Defilesi*, www.cemilipekci.com.tr

Resim 145. Yıldız, Ay Motifli Bluz

İpekçi C. (2000). *Harem Defilesi*, www.cemilipekci.com.tr

Resim 146. Penç Motifli Etek

İpekçi C. (2000). *Harem Defilesi*, www.cemilipekci.com.tr

Resim 147. Lale Madalyon Motifli Etek

İpekçi C. (2000). *Harem Defilesi*, www.cemilipekci.com.tr

Resim 148. Lale Kaplan Postu Motifli Etek

İpekçi C. (2000). *Harem Defilesi*, www.cemilipekci.com.tr

SONUÇ

Türk kumaş sanatının başlangıcı kabul edilen Selçuklulardan başlayarak Osmanlı imparatorluğunun siyasi, ekonomik ve kültürel alanda en kudretli olduğu dönem olan 16. yy. kumaş sanatının da en güzel ve başarılı örneklerinin verildiği dönem olmuştur.

Saray nakkaşlarının tabiat ve doğa unsurlarını doğaya en yakın halleri ile resmederek oluşturdukları motifler başta kumaş sanatı olmak üzere pek çok sanat dalında kullanılmış, geniş bir ürün yelpazesi oluşturmuştur. Bu sayede zengin içerikli bir desen arşivi ortaya çıkmıştır.

Türk kimliğini yansıtan bu kültürel mirastan yola çıkarak cumhuriyetin ilanından günümüze kadarki süreçte Türk kumaş desenlerini yaşatma, kullanıma sokma çalışmalarını ortaya koyma amacıyla hazırlanan bu çalışmada, eğitim kurumları içerisinde yer alan olgunlaşma enstitüleri ve üniversitelerin Geleneksel Türk sanatları bölümlerinin geleneksel motiflerin öğretilmesi, uygulanması ve bu alanda çalışacak tasarımcıların yetiştirilmesi gayret ve çabası içinde olduğu saptanmıştır.

Osmanlı kumaş sanatının ve motiflerinin öğretilmesi çalışmalarının yalnızca üniversitelerin Geleneksel Türk Sanatları bölümleri ile sınırlı kalmayıp Güzel Sanatlar Fakültesi bünyesindeki Tekstil ve Moda Tasarımı bölümlerinde de ilgili derslerin konulması ve öğrencilerin bu alanda da bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır.

Tekstil firmaları kapsamında ele alınan, Vakko, Penelope, Adoksan ve Prestige isimli firmaların “Osmanlı motifleri” adı altında ürettikleri kumaşlar incelenmiş motiflerin, kaftan saray kumaşları ve çini desenlerinden yola çıkılarak çoğu zaman birebir kopyalanma sureti ile kullanıldığı görülmüştür. Üretimin daha çok ihracat amacı ile yapıldığı ve başta Uzakdoğu ve Ortadoğu ülkeleri olmak üzere İngiltere ve Amerika gibi ülkelere ihraç edildiği saptanmıştır.

Tekstil firmalarının ürettiği Osmanlı motifli döşemelik kumaşlarda motiflerin stilizasyona uğramadığı, doğal formlarının korunmaya çalışıldığı, kumaş renklerinin

seçiminde ise çoğunlukla 16.yy kumaşlarında kullanılmış renklere sadık kalındığı, nadiren renk seçiminin tasarımcının zevkine bırakıldığı saptanmıştır.

Geleneksel Türk kumaş desenlerine olan alakanın yalnız eğitim kurumları ve tekstil işletmeleri ile sınırlı kalmadığı dernek, banka ve vakıfların düzenlediği desen yarışmaları ile tasarımcıları bu yönde teşvik ettiği ve aynı zamanda tekstil piyasası için bir arz-talep ilişkisi kurmaya aracılık ettiği görülmektedir.

Bu kapsamda düzenlenen yarışmaların sayı olarak artması ve tasarımcıların geleneksel motifler ile günümüz moda ve trendlerini sentezleyerek yeni çalışmaların ortaya çıkması sağlanmalıdır.

Modacıların koleksiyonlarında yer alan geleneksel Türk motiflerini kullanarak hazırladıkları tasarımların yalnız ülke içinde kalmayıp uluslararası platformda da kendine yer edildiği görülmüştür.

Geleneksel Türk motiflerinin günümüz kumaşlarında kullanımının moda ile gelip giden trendler olmaktan çıkarıp sürekliliği olan bir tarz olarak yerleşmesi için yukarıda sözü edilen eğitim ve sektörel gayretin artarak sürmesinin sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Ada Sanat LTD. (1999). *Vakko-Osmanlı-Türk Klasikleri Döşemelik Perdelik*, Ekim, İstanbul

Aktan L.(1996).Çin ve Japon Sanatından Osmanlı Sanatına Çintemani,*Antik Dekor dergisi*,sayı:36,s.83,84

Alparslan A. (1997). *Başlangıcından Bugüne On Bin Türk Motifi Ansiklopedisi*, İstanbul: Gözen Yayınları,

Aslanapa O. (1984). *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi

Atasoy. N. (2001). *İpek Osmanlı Dokuma Sanatı*, İstanbul: Teb Yayıncılık

Baş.N.U.(1997) .*Klasik Osmanlı Dönemi Geleneksel Türk Motiflerinin Dokuma ve Çini Tekniklerinde Etkilenme ve Gelişme Süreci*,Mimarsinan Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü

Biol. İ. A. Derman. Ç. (1995) *Türk Tezyini Sanatında Motifler*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat

Cezar.M.(1983)*Güzel Sanatlar Eğitiminde 100 yıl:Güzel Sanatlar Akademisi 'nden 100.yilda Mimar Sinan Üniversitesi'ne*,İstanbul,

Çekin Z.(2005). Şahkulu nakkaşın tilmiz-i erkemi ve Sultan Süleyman Han nakkaşhanesinin üstadı-ı muhteremi: Müzehhip Karamemi, *Antik Dekor dergisi*, sayı:90, Eylül-Ekim, s.100

Çetiner L. (2007). *Türk Tekstil Sanayiinde Sümerbank Nazilli Basmalarının Teknik Desen Özellikleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Demiriz Y. (1986). *Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslûpta Çiçekler*, İstanbul

Deniz A. (2006). *Geleneksel motiflerin kimliklerini kaybetmeden yeni tasarımlara dönüşmeleri*, Mimarşinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eldem V. (1994). *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

Erden S. (2006). *Türk Tekstil İşletmelerinin Küresel Rekabetteki Yeri ve Aydın İlinde Bir Uygulama*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, s.21

Güzel Sanatlar Akademisi(1968),*Devlet Güzel Sanatlar Akademisi(1883-1968)*,İstanbul

Güney. A. N. ve Güney Z. A. (2000), *Osmanlı Süsleme Sanatı*, Ankara: Şfn Yayınları

Gürdal O.(2000).*Tekstil Endüstrisinde Enformasyon Olgusu no:34*,Ankara,Türk Kütüphanecileri Derneği Genel Merkezi Yayını

Gürsu N. (1988). *Türk Dokumacılık Sanatı Çağlar Boyu Desenler*, İstanbul: Redhouse Yayınevi,

İnalçık H. (2008). *Türkiye Tekstil Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

İpekçi C. (2000). *Harem Defilesi*, www.cemilipekci.com.tr

Kala A. (1999). *Osmanlı Devleti'nde Sanayileşmenin İlk Yıllarında Özel Fabrikalar, İçinde, Osmanlı 3*, Baskı, Şen G., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara

Kenan M. (1999). *Milli Saraylar Koleksiyonunda Hereke Dokumaları Ve Halıları*, İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını,

Keskiner. C. (2007), *Turkish Motifs, Published by Turkish Touring and Automobile Association*

Kuzucu Y. (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Tekstil Tarihinin Gelişimi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Marmara Üniversitesi

Küçükerman Ö. (1993). *Bakırköy Pamuklu Sanayi İşletmesi Maddesi, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt:.I, İstanbul*

Küçükerman, Ö. (1987), *Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası-Saraydan Hereke'ye Giden Yol*, İstanbul: Sümerbank Yayınları

Mahir B.(2004)*Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınevi,İstanbul,2004

Mahir B.(1995). *Osmanlı Sanatında Saz Üslubundan Anlaşılan," Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık, II, İstanbul, 1987,*

Meriç R. M. (1963). *Türk Sanatı Tarihi Vesikaları, Türk Sanatı Araştırma ve incelemeleri, İstanbul, s. 765-786.*

Önsoy R. (1988). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayi ve Sanayileşme Politikası*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Öreroğlu M. (2004). *Cumhuriyet Döneminde Türk Sanayiinin Kuruluşu Ve Nazilli Basma Fabrikası*, Ankara: Tekno Ed Yayınları,

Öz. T. (1951). *Türk Kumaş ve Kadifeleri 2*, İstanbul: Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı

Öztoksoy Ö, (2000). *XVI Yüzyıl Kumaş Sanatı Ve Saz Yolu Üslûbu, Türk Dünyası Kültür Ve Sanat Sempozyumu, 07-15 Nisan SDÜ-Isparta-Türkiye Bildiriler Kitabı s.366*

Şentürk. M. Z. (1990), *100 Türk Motifi*, İstanbul: Geçit Kitapevi

TBBM – Milli saraylar (2003). *Geçmişten Geleceğe Yaşatılan Gelenek Hareke Halı Ve ipekli Dokuma Fabrikası*, Hareke Fabrika-İ Hümayunu, Geçmişten Geleceğe Yaşatılan Gelenek,

Temir Ş. (2000). *Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, 07.15 Nisan, Türkiye Bildiriler Kitabı, Isparta

Toprak Z. (1988) Sümerbank Holding A.Ş,İstanbul,Creative Yayıncılık

Toprak Z. (1986). Tanzimat'ta Osmanlı Sanayi, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. Cilt:5, İstanbul: İletişim Yayınları

Tümer B. (1971).Türk Motifleriyle Kumaş Desenleri Yarışması Akbank, *Türkiyemiz Dergisi*, Sayı:4 Haziran, s.15

Türk Motifleriyle Kumaş Desenleri Yarışması Akbank (1971), *Türkiyemiz Dergisi*, Sayı:4 Haziran, s.26

Türk Tekstil Vakfı Kumaş Desenleri Yarışması (1999). *3. Bin Yılda Osmanlı Esini*, Türk Tekstil Vakfı, İstanbul, s.47

Uğurlu A. Osmanlı Dönemi dokuma ürünlerinin zenginliği, *İlgi Dergisi*, s. 7

Vaghefi A. (1994). *16.YY. Osmanlı Saray Dokumaları Ve Dokumacılık Sanatında Tasarımcının Rolü*, mimar Sinan üniversitesi, yüksek lisans tezi, s.5

www.bucaram.gov.tr/images2/img/290/File/meslek/egitim_ogretim_dosyalari/KIZ%20TEKNIK%20OGRETIM%20%20OLGUNLASMA%20ENSTITUSU.doc

www.adoksan.com.tr

www.bursaolgunlasma.k12.tr

www.gsf.marmara.edu.tr/index.php?bolum=5

www.hatdergisi.com/HAT%20DERG%C4%B0S%C4%B0/tezhip_usluplar.htm

www.msgsu.edu.tr/msu/pages/71.aspx

www.msxlabs.org/forum/satirlarla-turkiye/22496-turk-susleme-sanatlari-tezyini.html

www.musee-ders-tissus.com,

www.penelope.com.tr

www.sumerholding.gov.tr/tarihçe.html

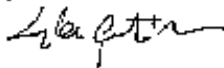
www.turkteksilvakfi.com

www.vakko.com.tr/news/Kurumsal_kitap_tr.pdf

Ek-1: İzin Formu

Sayın Leyla Çetiner;

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Grafik Tasarım Anabilim Dalı Yüksek Lisans programında 2007 yılında hazırladığım "Türk Tüketici Davranışında Süpermarket Mağaza Başvurularının Teknik Değerlendirilmesi" tezini ve bu tezin Çeşitli Forumları kapsamında yer alan Süpermarket Mağaza Başvuru Formları Kurucusu Kuruluşlarında 15-22 26-56-74-75 numaralı sayfaları; benim Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Medya ve Tüketici Tutararını Anabilim Dalı Yüksek Lisans programında hazırladığım "Türk Tüketici Davranışında Süpermarket ve Mağaza Başvuru Formlarının Uygulanması" tezini tezime katılmam için izninizi rica ediyorum.

Okudum, kabul ettim
12/07/2010
Leyla ÇETİNER

Saygılarımla;
F. SAĞ NALINCI

ÖZGEÇMİŞ

Tezi hazırlayan Esra NİZİPLİ isimli öğrenci 1980 yılında Gaziantep’de doğdu. 2001 yılında Gaziantep Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Tekstil Teknikerliği bölümünden mezun oldu.2008 yılında Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesinden mezun oldu.2009 yılında Beykent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı bölümünü bitirerek aynı yıl eğitime başladığı Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı programında eğitimine devam etmektedir.